CONVORBIRI LITERARE

No. 8—9 BUCUREŞTI, AUGUST-SEPTEMBRE 1922 Anul 54

SCRISOARE

Domnule.....

Deşi scrisoarea D-tale nu comporta un răspuns urgent, sunt totuşi ruşinat că răspund atât de târziu unei comunicaţiuni gentile: nu ştiam că te-ai însurat, şi de aceea numai acum te felicit şi-ţi urez casă bună.

Iţi sunt foarte obligat că ai pus cu încredere în mâna soţiei D-tale romanul «In Războiu». Incearcă şi dă-i să citească numerile din *Convorbiri* cu partea 2-a din Lydda. E acolo multă încurcătură filosofică. Dar aşa cum e, tot merită poate să fie citită de femeile tinere. Nu ştiu nimic dela publicu cel mare, — şi e firesc să doresc a avea o impresie sinceră, de cititor neprihănit, fără patimă şi fără ticuri literare, fiindcă eu pusesem multe năzuinţe de suflet curat în creaţiunea acestui chip de femee.

A idealiza în lumea reală, creând tipuri vii şi posibile, mi se pare scopul cel mai înalt al artei.

Ceeace era Milescu, sub învelitoarea lui scorţoasă de bărbat, este Lydda, în haina delicată a adevărului feminilităţii.

Cine ştie ce-a mai eşit şi din asta, pentru critici noştri?..[1]).

Roma. Via Condotti 61, 20/2 Apr. 1905

Al D-tale
Duiliu Zamfirescu

N. R. — Tipărim această scrisoare ca un document literar despre felul cum răposatul scriitor privea unele dintre creaţiunile sale. Totdeodată rugăm pe cei cari au scrisori dela T. Maiorescu, D. Zamfirescu şi alţi oameni de litere, să ne comunice, sau măcar să ne dea copii, spre a le împărtăşi cetitorilor. Originalele le vom da apoi Academiei române, în numele donatorilor.

ARA

Sufletul omului,
Mugurul pomului —
Inima stâncă
De mare-adâncă —
Viața — vâltoare,
Gândul — o mare;
Clipa — durere,
Visul părere...
Multe cărări
Au albele zări,
Și nici-o cărare
Zarea ce moare...

Din povesti pe care vremea ca din nopți adânci le scoate,
Inşirându-le pe firul clipelor nenumărate,
Ara fiul furtunatic, vitregit de ani răsare,
Aprig înstrunindu-şi murgul, tăind zare după zare;
Dus prin vânturi ca fantasma, acum e, acuma nu-i,
Anii trec cum trece gândul, dar mai ba ca murgul lui...
Cine ştie, 'n câte maluri valurile l'or izbi,
Cine ştie câte veacuri după veacuri vor mai fi...
Dar povestea deşi veche, ea e pururea tot nouă,
Şi de vreți să fugă somnul, gata-s să v'o spun şi vouă...

. . . .

Abureà pe ape noaptea, mările — adormeau mugind,
Lopătari pe negre vase le-auziau fundul vuind...
Vâsle rupte'n toi de valuri, măturate înspre mal,
Se ciocneau în colți de stâncă şi-adormeau pe câte-un val...
Hăul holburilor sure, domolit, pustiu şi larg,
Nu mai răsfrângea 'n adâncuri nici o stea, nici un catarg.
Sus o 'mpărăție neagră, fără vânt, fără lumini,
Jos mormânt de ape vineți, stânci pleşuve, munți streini...
Amurgeà pe răstignitul cerurilor asfințit,
La castelul de pe munte viața regelui Ermit...

Zile negre şi 'ncâlcite ca şi firele pe ghemuri
Avusese mândrul rege înfruntând şi grijí şi vremuri...
Ani de ani se răsboise cu viteji şi mândri regi,
Şi pe toţi îi preschimbase în supuşi sau în pribegi...
Falnice domnii, castele, tronuri, steme, măreţie,
Prăbuşite azi sub spada-i, erau toată — a lui mândrie...
Dară vremea nu se'ndoaie, ci tot omul i se pleacă,
Precum vânturilor iernei vârful mlădios de cracă...
Se plecà şi mândrul rege anilor cărunţi şi ei,
Căci era nu erà mândru, însă anii erau grei,..
Şi cum cea din urmă rază'n ochii stinşi i se sfărmà.
El chemà pe Ara fiul şi astfel îi cuvântà:
„Fiul meu, cui să rămâie toată 'mpărăţia asta?
Pe ea regii toţi ai lumii o râvnesc, paşte năpasta...
Că sub zidul vechi stă vrana de vulcan, un vierme roade,
Pe cât noaptea'n nuntru creşte, ziua în afară scade...
N'a fost trunchiu să n'aibă vierme şi nici tron să n'aibă rană,
N'au fost dinţi fără otravă, şi nici vremi fără prihană...
N'au fost steme fără sânge şi nici regi fără păcate,
N'au fost bice fără sfârcuri, nici supuşi fără dreptate...
Eu am stat mult împotriva vânturilor, de-au ţâşnit
Valuri aburii de sânge din cei cari m'au robit...
Dar acum când mi se 'ncheie rostul zilelor bătrâne,
Simt că pe de-antregul ţării vânturi mari vor bate mâne...
Ara, Ara, nu-ţi dau tronul, nici mărirea mea de rege,
Căci odată ce'nchid ochii, pulbere şi vânt s'alege...
Iată un inel, atâta a rămas fără păcat
Din toţi anii mei de glorii, să'l întrebi să-ţi deie sfat.
Şi plângând şi atingându-i buze moarte de obraz,
Singur prăbuşindu-şi tronul, muri regele viteaz...
Hohotea afară vântul, mările acum vuiau,
Şi pe munţi cu creste sure, cucuvelele ţipau...
Nouă nopţi au ars la capul regelui bătrân făclii,
Şi pe ziduri pânze negre 'n vălurite, lungi fâşii,
Au acoperit castelul, că din văi adânci păreà
O movilă de 'ntuneric ce pe munţi pustii plângea...
Nouă nopţi a stat de veghe Ara fiul cel iubit,
Nouă nopţi şi nouă zile bocitoarele-au jelit...
Dar a zecea zi groparii desprinzând stâncă din stâncă
Şi-ajutaţi de Sfarmă-Piatră, au săpat o groapă-adâncă...
Şi'n amurg cu roşii umbre aşternute pe poteci,
Regele neplâns de nimeni a fost pus în lespezi reci...
Sfarmă-Piatră-a smuls un munte din ţâţâni şi liniştit
A'ncuiat pe totdeauna groapa regelui Ermit...

Şi uitat pe-o stâncă sură Ara singur a stătut,
Pân'ce ziuă şi iar noapte şi iar ziuă s'a făcut,

Pân'ce nopţi din nopţi crescură, pân'ce zile, mii de-arândul
Au trecut cu ploi şi vânturi, cu nori negri 'ntunecându-l...
Dar în vremea asta ţara răsculată 'n lung şi'n lat,
Işi plecase steagul — roabă-acum lui Negru Impărat...
La castel crescuse naltă cucuta şi mătrăguna,
Şi pe ziduri conşovite firuia lumină luna...
Şi târziu stingher pe munte, cum stetea Ara privind
Golul negru de sub dânsul, şirul crestelor lucind,
Scoase — atunci din sân inelul, să-l întrebe ce să facă:
Munţii să-i despice'n două, mările să le desfacă?

— Ineluş, Gheorgheluş,
Spune-mi, unde să mă duc,
Pe ce drumuri să apuc?

Iar inelul ca un scâncet de copil astfel vorbi:
— Pleacă-te sub vreme, Ara, pleacă-te şi vei trăi...
Unii iau în gârbă munţii, alţii mările despică,
Unii spintecă văzduhul, alţii prea sus se ridică...
Dar nimic nu lasă vremii, când sub dânsa ei se 'ngroapă,
Pe de-asupra tuturora slabe şuete de apă...
Fâlfâit de stoluri, frunze, viscol, noapte, ploi şi vânt,
Lutul amorţit în locul razelor de pe pământ...
Pleacă-te sub vreme, Ara, pleacă-te şi vei urcà
Mult mai sus decât îs munţii de ţii face scara ta...
Fiecare bob de ţărnă, strop de lacrimă să poarte,
Fiecare pas să 'nsemne pasul vremii mai departe...
Cată-ţi somnul în furtună, cată-ţi ceru'n întuneric,
Veşnicia veşniciei cat'o'n visul tău himeric...
Du-te'n lume, răscoleşte ţări şi mări, pătrunde lutul,
Căci întânsu-i viitorul şi prezentul şi trecutul...
Când bat vânturile, urcă şi-i cunoaşte cât preţ are
Drumul spintecat în vânturi, mugetele din vâltoare..
Căci departe 'ntr'o pădure cu cascade ce se sparg,
Şi trosesc peste bulboane, cer adânc, senin şi larg,
Işi îndoaie liliecii fragezi impletiţi cu soare,
Şi — acolo pe tine, Ara, te aşteaptă-o vrăjitoare...
Ochii ei răsfrâng în ape crânguri verzi cu viorele,
Părul ei astupă umeri albi ca nuferii, mărgele
De lumină înşirate pe fir lung de funigei
Ii atârnă de la gâtul alb şi dorm pe sânul ei...

Şi-a plecat în lume Ara... Basmul doar ne-aduce-aminte
Că prin vânturi, peste ape, peste mări şi ţări 'nainte,
Peste munţi cu vârfu'n fulger, peste râpi căscate-adânc,
Trece Ara cu hinghere ferecate la oblânc...
Murgul înzăeat îl duce ca pe-o tainică nălucă,
Zarea ştearsă'n urmă piere şi'nc'o zare îl apucă,
Şi'n nămez de noapte sumbră, când dorm codrii jos, cărunţii,

Ara trece'n zbor sălbatic, calcă văile şi munţii...
Peste vârfuri de catarge ce se leagănă pe mări,
Peste negrele oceane, mistuind zări după zări,
Peste râuri ce fac brâie albe verzilor păduri,
Peste vârfuri de castele, peste — a valurilor guri,
Trece Ara ca fantasma, acum e, acuma nu-i,
Anii trec cum trece gândul, dar mai ba ca murgul lui...
Iată însă că'n a noua primăvară el sosi
Intr'o pajiste cu turme, şi-un cioban că întâlni:
— Buna vreme, măi ciobane!—Bună fie-ţi vorba, bade!
— Nu mi-i spune cât mai este pân'la codru cu cascade?
— Nouă ţări şi-o mare lată... Iaca ici cascada sună...
Treci vre-o nouă zeci de ape, treci şi-o mare— Ziua bună!
Şi 'nstrunindu-şi murgul, Ara, şi-a cătat apoi de drum,
Merse, merse ani de-arândul, numai murgul ştie cum...
Peste apele cu ceaţă, peste grebăne de munţi,
Peste mări înfurtunate, peste stânci cu negre frunţi,
Şi'n a noua vară, iată, dete peste — un codru des,
Des ca barba de călugăr, nici tu vale, nici tu Şes..
Numai munţi cu trunchi pe umeri cât ciuberele de groşi,
Numai stânci împădurite cu stejari şi fagi umbroşi...
Şi lăsă murgul să pască fără piedică nici frâu,
Pe răzorul nins de floare şi cu iarba pân' la brâu...
Iară el porni 'n adâncul codrului bătrân să cate
Locul albelor cascade, ochii din singurătate...

Merse-o zi şi merse două, merse şapte zeci şi nouă,
Descâlcind ramuri din ramuri, craci bătrâni tăind în două,
El se pomeni 'năuntrul unor peşteri negre, — adânci,
Răşchirase vremea munţii, clăbucise stânci pe stânci,
Guri căscate 'n întuneric parcă stau să-l şi înghită,
Şerpi suciţi pe umezişul braţelor de stalactită,
Sus huia un sul de ape şi'n cotloane reci de piatră,
Ca venind din altă lume s'auzia un ţânc cum latră...
— Stai, ce caţi aici, streine? Cine eşti şi und'te duci?
Cum de-ai îndrăznit să intri? Cine eşti şi ce ne-aduci? —
Şi-a înmărmurit de groază Ara,... şapte vrăjitoare
Stau pe trunchi de foc şi toate descântau lâng'o căldare...
Cu mâni lungi ca nişte beţe şi cu ţânte'n loc de dinţi,
Imbrăcate'n zdrenţe negre, bulbucau ochii fierbinţi...
Una învârtea o letcă lungă, alta 'n mâni ţineà,
Patru şerpi şi pe tus-patru ca pe frânghii i'mpleteà...
Iar în fumul roş de smoală, cea de-a treia descântând,
Se lovia în cap cu'n şarpe... cea de-a patra întrebând
— De ce plânge fundul mării,— toate răspundeau râzând...
— Cine eşti, streine, spune!— Eu sunt Ara rătăcitul,

I-a răspuns întâia: — Pune patru paie la un loc,
Impletește-le și-așteaptă și-i avea mare noroc...
ar a doua: — Cară soare orbilor ne întrebați,
Nouă zeci de ani de-arândul, și-atunci vei găsi ce cați...
— Scoate-ți ochii, zise-a treia, ca să poți vedea mai bine,
Căci în dosul lor s'ascunde bolta zilelor senine;
— Zmulge-ți dinții, zise-a patra, ca să nu mai fii bătrân,
Căci de-i lași să cadă singuri, oase sparte'n loc rămân...
Iar a cincea desvârtindu-și șerpii de pe gât, rosti:
„Fericit acel ce moare, da' eu nu mai pot muri...
Zise-a șasea: — Caută-ți drumul sub pământ, frumos strein,
Și de vrei să știi cascada, cat-o'n propriul tău chin...
Dar a șaptea vrăjitoare, din fălci negre clănțănind,
Și cu-o furcă lungă 'n fundul leacurilor răscolind,
Scoase-o hârcă din căldare și-o izbi'n pământ: — Na'ți leacul;
Asta-i pentru orișicine, la tot pasul și'n tot veacul...
Iară sus dintre cotloane negre, adâncite'n piatră,
Ca venind din altă lume, s'auzià un țânc cum latră...

Și-a ieșit din codru Ara... Nouă ani apoi de-arândul,
A cătat în lume murgul și-a albit de griji cătându-l...
Căci ursit de cele șapte vrăjitoare el rămase
Fără gânduri, și cărarea ce o croise, și-o uitase...
Rătăcia acum de-a lungul văilor și 'n cot de mări
Poposia răsbind cu ochii noaptea ceților din zări...

— Ineluș, Gherghelus,
Spune-mi unde să mă duc,
Pe ce drumuri să apuc?

— Drumul tău e 'n tine însuți, altul în afară nu-i,
Și de vrei să mergi pe dânsul, pleacă-te sub crugul lui...
Ai fost fiu de rege falnic, azi ești umbră târâtoare,
Când aveai măriri și steme, n'aveai nici un strop de soare...
Azi ești singur dus de vântul vremurilor, rătăcit,
Dar ți-e cerul mai aproape și pământul mai tihnit...
Mergi tot înainte, uită că nu-i nimeni să te 'ndemne,
Anii de durere fie-ți singurele tale semne...
Și 'ncotro se crapă ziua, descâlcește-ți și tu drum,
De ți-e tulbură nădejdea, nu 'ntreba de ce și cum...
Vântul mare când ridică mările 'n orcan de spumă,
E că vremea vremuește... Marea-i sbucium, omu-i glumă...
Mergi tot mai adânc și 'n oarba năzuințelor vâltoare,
Fii șuvoiul ce frământă întunericul cu soare...

Merse Ara singur, merse, întrebând și 'n lung și 'n lat,
Dar la codrul cu cascade nici o cale n'a aflat...
Fiecare-avea o cale, numai el n'avea nici una...
Intindea pe negre-adâncuri punți de promoroacă luna...

Iată însă că 'ntr'o noapte tulbure de vânt, sosi
Subt o poală de pădure, se culcă şi adormi,..
I-a huit în gând pădurea, vântul scutură de sus
Vraişte de ghindă coaptă şi sună adânc şi dus...
Se părea că ape rupte de pe creştete de stâncă
Desbârnau şuvoaie grele prin pădurea cea adâncă...
Dară somnu-i 'u de piatră, că trei nopţi şi încă trei,
N'a putut să se trezească, atârnau ghindarii grei
Ramuri groase şi 'ncâlcite peste trupu-i ostenit...
Dar a şaptea noapte 'n vânturi şi 'n furtună s'a trezit...
Inainte noapte, noapte, înapoi şi 'n lături noapte,
N'auzia de cât furtuna, nici tu vorbe, nici tu şoapte...

— Ineluş, Gherghelus,
Spune-mi unde să mă duc,
Pe ce drumuri să apuc?

— Caută-ţi cărările,
Un' se pleacă zările
Să sărute mările...

Să mai plece, însă, unde? Cine oare să te 'ndrepte,
Când în zidul de 'ntuneric nu-ţi poţi face singur trepte?
— Vremea ninge 'n zilele negre, apa roade colţi de stâncă,
Dar şuvoiul ce nu doarme, face marea mai adâncă...
Din nădejdi pe care vremea nu le biruie, răsar
Munţii, mările 'şi fac albii in vulcanii ce dispar...
Când plesneşte coarda 'ntinsă, glasul ei în vremi răsună,
De-a fost suflet, suflet naşte visul ce-a murit pe strună...,
Anii trec şi viaţa trece, lutul de-a fost numai lut,
In pământul lui se cere, începutu 'n ne 'nceput...—
Astfel firuia cu gândul Ara lumile problemii,
Când le desgropa din visuri, când din muliile vremii,...
Rătăcise — atâtea zile şi atâţea ani sub soare,
Câte picături de apă, de le numeri, sânt în mare...
Era gârbov, nins în barbă şi mergea într'un toiag,
Dintr'un Făt-Frumos făcuse mâna vremii un moşneag...
Răscolise ţări întinse şi pământuri neumblate,
Dar la codrul cu cascade n'a putut nici când răsbate...
Şi târziu, trăgându-şi pasul printre munţi cu fagi cât stânca
Auzi huind o apă, apa morţilor, adânca...
Se grăbi ţinând toiagul într'o mână, cu cealaltă
Căută în gol trecutul, tinereţea, chip de daltă...
Da 'naintea lui pădurea desvelise cer şi ape,
Ape albe, căzătoare, drum în piept de stânci să sape...
Năvăliau de sus şuvoaie rupte din spinări de piatră,

Şi 'n cotloane de 'ntuneric s'auzia un ţânc cum latră...
Iar pe-o vatră de lumină, sub vârtejuri de cascadă,
Străjuia o vrăjitoare, chipu 'n volbură să-şi vadă...
Părul îi cădea pe umeri, negru, resfirat şi lung,
Trei fuioare înodate să-l măsoare nu ajung...
Ochii ei adânci ca cerul şi albaştri tot ca dânsul,
Aveau cearcăn de 'ntuneric cât îi istovise plânsul...
Gura cum e trandafirul fraged când pocneşte 'n soare,
Descânta vrăjind adâncul valurilor din vâltoare...
Dar de mii de ani un şarpe cu solzi negri ca pământul,
Sta încolăcit pe trupu-i — trestle ce-o 'ndoaie vântul...
Şi din limba despicată şuierà atât de tare,
Că de nouă ori pe-atâta şuierul sunà 'n vâltoare...
S'a izbit în valuri Ara, şi prin freamătul de ape,
Aci noaptea să-l cuprindă, aci stâncile să-l scape...
Când se prăbuşia 'n adâncuri, când plutea peste vâltoare,
Mai aproape, mai aproape, şarpele să mi-l omoare...
Şi cu cât răzbia la dânsul, cu atât n'avea putere,
Ca luntraşul când se luptă 'n viscole de mări şi piere...
Iar când a văzut că apa 'l biruie, el s'a rugat
Pentru cea din urmă oară la inelul fermecat...

— Ineluş, Ghergheluş...
Dă-mi'o spadă cu tăiuş,
Fă din mine-un năzdrăvan,
Şi din şearpe-un om avan,
Să ne batem eu şi el,
Zi şi noapte, fel de fel...

Şi cum se ruga la dânsul, iată că s'au prefăcut,
Ara într'un Făt cu spadă, şarpele 'ntr'un om cu scut...
Şi 'ncepu o luptă dreaptă... gemeau munţii de cutremur,
Că prin negrele adâncuri ţiuind trecea un tremur...
Nouă nopţi şi nouă zile scutul a scrâşnit de spadă,
Ţăndări din oţelul vânăt sfârâiau peste cascadă...
Se lăsase atâta spaimă'n toată firea, că abia
Frunza se clintea pe cracă şi tot codrul auzia...
Dar a zecea zi văzduhul se îmbrobodi cu nouri
Şi tunà că răscolise din adâncuri mii de bouri...
Ara îl trânti pe şarpe în genunchi, şi-acù, acù,
Să-l doboare, însă iată, diavolul că dispăru...
Şi'n prăpastia vâltorii şuiera că se iveau
Mii de şerpi ce către dânsul cozile şi le târau...
El la fiecare capul i-l tăia de zor făcând
Stânci de capete alături cu tăişul ucizând...
Numai unul lung şi negru l'a încolăcit trăgându-l

In vâltoare, ape vineţi, ape negre astupându-l...
Şi de-atuncea vrăjitoarea cântă-atât de trist că tace
Şi vâltoarea, ochiuri limpezi apa, mărmurită face...
Iar în nopţi târzii, din valuri iese'n ceaţă — un Făt-Frumos,
Cu armuri de-argint pe dânsul, cu ochi negri, chip duios...
Stă o clipă şi se uită'n ochii ei, apoi dispare...
Il cuprinse apa neagră, apa morţii din vâltoare...
. . . .
Cine ştie'n câte maluri valurile l'or izbi,
Cine ştie câte veacuri după veacuri vo mai fi...
Dar povestea, deşi veche, ea e pururea tot nouă,
Mi-o spunea bunicul mie, şi v'am spus'o şi eu vouă...

Const. Asiminei

„Invierea lui Ştefan-cel-Mare"

O cugetare
(a unui om ca oricare altul...)

De-o fi şi-a „doua înviere"
Cum fu a lui Ştefan-cel-Mare,
Pricepe lesne orişicare,
C'aceasta nu-i vre-o mângâere!

E. I. V.

LUAT DIN IELE[1]

Memoriei sfinte a
Marelui Delavrancea.

Era pe la'nceputul unei toamne lungi, cu cerul tot sticlă, rar aburit de strame fumurii, ce arătau secetă stăruitoare. Rugul neostoit al tăriilor, ferbinte şi ţâşinind de vălvătăi, arunca suluri de lumină, vărsa pojar de foc pe glia uscată, pe codrii ofiliţi.

Incepuse să nu mai fie iarbă de sbierau vitele lung şi jalnic toată ziua, veniau flămânde de pe coaste. Secaseră multe isvoare şi scăzuseră apele curgătoare. Porumbul se scumpise dintr'odată şi nu se mai găsia de cât cu greu. Cartofi se făcuseră puţini, iar de varză pentru putină nici vorbă. Oftau amărîţi sătenii. La munte, unde le e cuibărită aşezarea caselor lor, nu prea se pomenise de pârjoluri d'astea. Ieşise mereu paparuda, făcuseră preoţii slujbe şi 'ncercaseră babele vrăjile toate; de geaba însă. Mergea vorba, că trebuia să fie vre un nelegiuit mare printre ei, cu păcate multe, ascunse. Şi ochii, necazul şi ura căzuseră pe un cioban, întors de curând de prin Basarabia, cam scrintit la cap. Umbla năuc prin păduri, fluerând şi cântând:

„Foae verde de susai!
Toată iarna aşteptai,
Să vie luna lu' Mai,
Să mă plimb din plai în plai,
Tot p'în herghelii de cai,
Să-mi aleg d'un căluşel,
Vânăt-rotat, porumbel,
Să sbor în lume cu el!"

Se opria locului, căta cu drag, cu duioşie, la pletele 'ngăl-

---

1) Apare in volumul „Sfârşituri", editura „Cartea Românească" Bucureşti.

benite ale pădurii, la vârfurile cu pete tot mai roşii, ca şi cum ar fi fost stropite mereu de sânge şi la sbenguitul molâu al sborului de sburătoare, însetate de apă, de reavăn, de umbră, punea ochii 'n pământ, ca un vinovat, răscolia'n minte ceva şi, scuturând capul, începea iarăşi :

Frunzuleană solzi de peşte!
Primăvara când soseşte,
Zăpada se peteceşte,
Colţu' ierbii că mijeşte,
Muguru' îmboboceşte.
Scoal' maică de mă găteşte
Şi-mi fă haină trupului,
De potriva codrului
Şi-mi croeşte d'o manta,
Să intru 'n desiş cu ea!
Şi-mi croeşte nădrăgei,
Verzi tot ca frunza de tei,
Să-mi pierd urmuţa p'în ei!
Şi-mi croeşte căciuliţă,
Verde ca frunza de viţă.
Să urc cu ea pe costiţă!
Şi-mi croeşte comânac.
Verde ca foaea de fag,
Să intru 'n codru cu drag!"

Stăruia mai mult în câte o poeniţă, svârlia căciula mare, rotundă, din cap, îşi desbrăca minteanul şi juca, luând câte o tulpină de fag în braţe.

Când obosia, se trântia pe spate la umbră şi, cu ochii duşi în gol, turburi, îndruga câte o frântură de cântec de haiducie. Se vedea cât de colo, că numai la biserică n'a slujit în viaţă, pe unde a fost:

«La fagu' mare rotat,
Tot de arme încărcat,
Stă neicuţa răsturnat!
La fagu' cu frunza deasă
Şi cu umbruliţa groasă,
Şed voinicii ca în casă,
Şed haiducii, nu le pasă,

Tot români aleşi, panduri,
Tâlhari neaoşi de păduri,
Groşi la ceafă,
Raşi la falcă,
Cu mustăţi în varvarici,
Cum stă bine la voinici!»

Spre seară o luà domol pe cărăruĭ, cobora 'n sat, se ducea la popa ăl bătrân, tot jucând şi cântând:

„Părinte, popă rusesc,
Am v'înt să mă spovedesc,
Să nu-mi dai mătănii multe,
Numa' vr'un car şi jum'ate
Şi câte-oiu mai duce 'n spate

Il punea apoi să-i citească şi stăruia 'n citanie, înjurând şi scrâşnind grozav, când nu vrea or nu mai putea şi nu-l slăbia până-l vedea căzut trudit. Şi tot nu se sătura de stat în genunchi subt patrafir, cu capul plecat, bătând mereu mătănii, cu palmele 'ntoarse şi cu fruntea lăsată la pământ, sărutând într'una poalele hainei sfinte şi podinile casei.

Când da preotul să-l întrebe de viaţa lui, de ceva păcate i se vânzolia şi întuneca sufletul, se 'ncrunta şi punând cu grabă mare câte un pol zimţuit în mâna slujitorului lui Dumnezeu, pleca repede, ca o furtună.

— De bună seamă, el e păcătosu'! zicea lumea şi-l ocoliau toţi. De ar fi fost mai slab, l-ar fi ciomăgit în toată ziua câte unual; dr noul venit, Ion al lui Avram, erà voinic ca un brad de aceia uitaţi de lume pe câte o padină 'n munţi, cu nişte picioare şi mâini mai groase şi mai vânjoase ca crăcile şi ca crengile lui. Avea capul mare, lătăreţ, acoperit de plete negre, lungi; mustăţile-i răsfirate păreau două caere de lână ţurcană, şi ochii, Doamne, ce ochi, ca două guri de iad, adânci, plini de 'ntunerec şi purtători de foc, aruncau săgeţi de moarte.

Plecase de flăcăiandru din sat, cu nişte Ţuţueni, cu oile la baltă, ispitit poate de largurile zărilor, simţind că nu-l mai încape crâmpeiul de cer, sprijinit de stânci ascuţite, urlaşe. Treizeci de ani şi mai bine nu i-au mai fost călcat piciorul p'aci, şi nici părinţii şi rudele nu i-au mai ştiut de urmă. Şi acum căzuse, aşa pe neaşteptate, singur, pe picioare, făr'de oi şi fără

premenele măcar, cu chimirul doar doldura de aur. Vorbia puţin se 'nfuria des, mergea tot posac, încruntat, pe drum, că se, temeau toţi de el.

Venea adese la hora satului, se prindea 'n brâu, juca, sărind şi trântindu-se la pământ, în chipul *Ardeleneştei*, învăţate de la *Cojani*. Se desprindea de chimirurile flăcăilor şi se repezia 'n grămada de fete, lua câte una şi o 'nvârtia ca p'un fulg, chiuind:

„Frunză verde mărăcine!
Puica neichii!
Cine te-a făcut pe tine,
Par'că m'a 'ntrebat pe mine,
Aşa 'nnaltă, subţirică
Şi la faţă ocheşică.
Peliţa obrazului,
Peatra diamantului,
De la ochi pân' la sprâncene,
Grădină cu floricele
Şi 'ntre buze şi gingii,
Raiul plin de mirodii;
Iar sub frunte, pietre scumpe
Inimioara neichii rupe!»

Se depărta puţin de fată, o aducea din joc drept în faţă, i se uita lung în ochii şi-i da drumul, repezind-o cu scârbă, cu batjocură. Ridica apoi capul în sus, punea mâinile 'n şolduri şi tropăia singur rostul pornit mai departe:

«Ochii tăi cuţite n'au,
Mă mir junghiuri cu ce-mi dau;
Ochii tăi arme nu poartă,
Mă mir cu ce mă săgeată'
Frunză verde salbă moale!
Puică, sprâncenile tale,
Aşa lungi şi subţirele
La coadă cu cârligele,
Is sfârşit zilelor mele;
Faţa-ţi roşie, rumeoară,
Mă seacă la inimioară!

Fetele-i ştiau damblaua şi nu se mâhniau. Ce stricau ele, dacă nu-i erau pe plac? De altfel nici nu alegea, erà destul sa

fi simţit una lângă el, fată ori nevastă, nu se 'ntreba ce, când iuţiala jocului îl înfierbânta, îl înfuria, în loc să-l potoliască.

Lumea neavând alte petreceri şi prilejiuri de râs, făcea haz pe 'nfundate pe seama lui şi venia tot mai multă la horă

Intr'o Duminică erà plin ocolul larg de la straje, unde se făcea jocul sărbătorile. Venise şi Avrămucă de cu vreme, ca de obiceiu. Părea însă tras la faţă, mai întunecat şi mai hărţăgos. Ca nici când altă dată a poruncit o vadră de vin şi a dat la flăcăi să bea. A luat apoi el brâul în frunte şi la purtat repede ca un vârtej, până i-a dologit pe toţi. Când s'a văzut singur a 'nceput să joace mai departe Ardeleneasca. Se bătea cu palmele 'n cismele lungi, îşi scutura capul, făcând să-i sboare pletele'n vânt, ca poalele unei cămăşi. I se făcuse roşie faţa, ochii i se umflaseră, scânteiau grozav.

In clocotul furtunii cătă 'n jur şi zărind înfiptă într'un cui, în stâlpul şeterei din faţa cârciumei, unde stau bărbaţii, o căpăţână de berbec, o 'nhaţă şi, apucând-o 'n dinţi, rupea din ea scrâşnia şi rânjia, chiuia, cânta:

„Peste văi, peste păduri,
Unde nu vezi arături,
P'în tufani, p'în aluniş,
Tot drumu' d'a curmeziş!
E, he, he!
Azi furam,
Mâine mâncam!
E, he, he!
Azi, petrec, mâine mă duc,
Degeaba fusei haiduc:
La picioare cu curele
Şi la piept cu tapangéle
Şi la gât cu iminéle
Să te uiţi cu drag la ele!
E, he, he, măre he!"

O purta apoi în mâini, o 'nvârtia pe d'asupra capului şi suspina des, ofta adânc, urla:

„Bat-o crucea
Şi răscrucea,
Moartea mea,
Pieirea mea,

Că mă 'ntâlnii azi cu ea.
Am umblat cât am umblat,
Da' aci mi sa 'nfundat,
M'o fi păscut vr'un păcat!

Se uitau la el cu plăcere şi cu fiori flăcăi şi fetele. Acestea, ştiindu-i obiceiul, că se repede ca uliul în stolul de vrăbii, se cam depărtaseră. Rămăseseră doar femeile mai în vârstă şi mai cu stare, înşiruite pe scaunele lungi din jurul jocului.

Se opri d'odată, înfipt în pământ, svârli căpăţâna, strigă la lăutar să zică mai domol şi, îndreptându-se spre şirul de femei, luă de mână pe nevasta primarului, pe fata chiaburului cel mai mare şi mai temut, şi, până să se desmeticească ea din groază, se pomeni jucând, vrând-nevrând, alături. El tropăia des, făcea trei paşi pentru unul d'al ei, i se uita la picioare, s'o vază păşind măsurat, par' c'atunci strângea la învârteală, o svârlia ca p'o batistă subt mână, o cuprindea 'n braţe, începând chiuitul:

„Foae verde de bujor!
Suflete purtat de dor,
Dac'o fi ş'o fi să mor,
Să n'ai ceas alinător,
Să-mi umbli tot călător!"

Şi o ţinea domol, legănat, cu paşi rari, cântând trăgănat:

„Am avut şi eu un dor,
Dor nebun ne 'ndurător,
Dor de copil răsfăţat,
Pentr'o fată de bogat
Ş'am lăsat-o pe ea 'n sat,
M'am dus în lume argat,
Ş'am slujit ş'am iobăgit,
Tot cu gându' la iubit
Ş'am tot plâns ş'am suferit
De foame şi pălmuit,
Geruri aspre, călduri mari,
Peste doisprezece ani.
Pentru muncă, din trup suptă,
M'am ales c'o zeghe ruptă,
C'un cojoc numai plotoage

Şi cu capu' doage-doage!
Drace, tu, or Dumnezău,
Voi m'aţi îndemnat la rău.
C'am luat pe mocan de piept
Şi mi-am făcut singur drept!"

Ascultа mulţimea mirată, se 'ngrămădia tot mai mult, se apropiară şi fetele şi flăcăii, şi, ca să-i vie într'ajutor, s'au pornit şi ei, perechi-perechi, înfiripând joc în regulă.

Femeea bogată, scăpând de clipele de groază, se mai liniştise şi căuta să-i intre în voe, jucând aşezat, cerca apoi să scape, să plece la locul ei, cerându-i să mai ia şi p'alta: da' el o ţinea strâns de mână şi tropoia şi cânta mai departe;

„Foicică foi de soc!
Inima mi-e toată foc,
Foc nestins c'al iadului
De chinu' păcatului,
C'am luat calea codrului,
Pe spinarea murgului
Ş'am prădat ş'am haiducit
Nouă ani necontenit,
Păn' m'au prins şi m'au legat
De picioare ferecat
Şi'nchisoare m'au vârît
Şapte ani m'au dogorît:
Bezna, frigu' şi hainia
Mi-au făcut domnii şotia!

Bogătaşa păşia mereu 'nnainte şi 'nnapoi, după cum scârţiau lăutarii şi după cum o purta el. Se roşise la faţă, i se aprinsese corpul, o tăiau năduşelile, o lăsaseră picioarele. Ş aşa necăjită, înfierbântată, trudită, părea mai frumoasă ca 'ntotd'auna. Implinită, albă cum îi caşul la faţă, îmbujorată ca macul, părul negru, ochii mari, luminoşi, sucise multe minţi. Ca fată de chiabur şi nevastă de primar nu se uita însă la nimeni, par'că n'ar fi avut sânge năvalnic în vine şi suflet dornic de viaţă 'n trup. Şi nu îndrăsnise nimeni să-i spue, că-i e dragă. Acum i se 'nfundase însă, şi, mai în silă, mai în batjocură, se apropia de omul înfiorător la vedere, şi, cu mlădierele ei, alinta focul unei inimi amarnice.

Avrămucă era bucuros şi mândru tare. Cânta tot mai cu foc, tot mai tânguios, tot mai încet:

„Da şi eu când am scăpat,
Pe mulţi, Doamne—am sărutat,
Cu sărutu' ăl din urmă,
Ce suflarea 'n piept o curmă,
Numa' domni, numa' domniţe
Mi i-am tras în suliţe;
I-am dat dar diacului,
Strănepot al dracului!

Lumea, tot mai dornică de aflat, îi sorbia vorbele, se uita la el cu drag, cu milă. Şi el o ţinea 'ntr'una:

„Şi mi s'a dus vestea 'n ţară,
Potere mă căutară:
Da' eu uite-mă şi sbor,
Nu mă dau pe mâna lor,
Nu mă dau, să ştiu că mor,
Pân' nu-mi potolesc un dor,
Dor hain, aprins nebun,
Pentr'o fată de chiabur,
Chipu-i alb ca laptele,
Păru' ca cărbunele,
Mers uşor şi legănat,
Râsu' vesel desmierdat
Şi pe sânii săltăreţi,
Galbeni mari, împărăteşti!"

Flăcăii se schimbau mereu, se odihniau, dar el juca 'ntr'una. Şi tovarăşea lui se muiase de tot, leşinase aproape. Nu 'ndrăsnià nimeni să i-o scoaţă din mâini, că vie n'ar fi scăpat, ci bucăţi doar, că cercase odată un flăcău, când şi-a văzut draga inimii 'n ghiarele lui şi a bătut hora toată Avrămucă nebunul, făcând băeţi şi fete şi oameni şi femei şi copii clae peste grămadă, şi el s'a suit d'asupra şi rânjia. Şi, neavând încotro, biata femee se supunea orbeşte dorinţii lui, ce părea tot mai potolită, mai blajină. Cânta acum ceva tânguios, jalnic:

„Da'lei tu,
Drăguţa mea,
Mândra mea
Lumina mea,

Eu, măre, că m'am culcat,
Subt un păr mare, rotat,
Şarpe 'n sân că mi-a intrat
Şi se 'ntinde,
Mă cuprinde,
Se lungeşte
'Ncolăceşte,
La inimă mă sfârşeşte!
Şi mă strânge,
De dă sânge
Trupuşoru' n două-mi frânge!

Plecase capul în jos, în revărsarea pletelor, par'că plângea, par'că jelia:

„D'alei tu
Iubita mea,
Mândra mea,
Lumina mea!
'Nfăşură palma 'n basma,
Bagă mânuţa de-l ia!"

Lăutarii scotiau valuri de sunete mlădioase din coardele 'ntinse. Soarele mângâia, cu razele-i călduţe de seară, lumea, în haine de sărbătoare şi feţele aprinse foc ale jucătorilor.

Când a 'ncetat scârţâitul vioarelor şi sdrăngănitu cobzei, Avrămucă a desprins chimirul cu galbeni şi, purtându-i uşor braţul, l-a pus cu mâna ei după gât femeii frumoase, bogate, cu vorbele cântecului:

„D'alei tu
Lmina mea,
Mândra mea,
Iubita mea!
Eu puicuţ'am încercat,
Cine gând bun mi-a purtat.
Neamur'lilor drăguţă,
Să le dau eu comoara?...
Tu singură ai îndrăsnit
Şi norocu' te-a slujit,
Ia-o să mă pomeneşti,
Cu ea să te 'mpodobeşti,
Să duci viaţă 'n bogăţie,
In zile de bucurie!"

Şi, sărutând-o pătimaş pe frunte, pe obraji, i-a şoptit la ureche:

«Să dai sărindare, să-mi erte Dumnezău păcatele că pentru tine le-am făcut!»

S'a legănat de câteva ori, ne mai putând să se mişte, gâfâind greu, şi, prăvălindu-se odată, — ca un fag mare, scorburos, izbit de furtună, ce face să hohotească văile—, a căzut Avrămucă 'n mijlocul horii şi nu s'a mai sculat.

Se aduna popor tot mai mult, satul întreg. Au venit şi oamenii primăriei şi slujitorii bisericii.

Soarele lucia tot mai slab, strămile fumurii de nori se adunau, se ţeseau, se 'ndesau. Un fulger ca o licărire de nădejde, într'un suflet amărît, brăzdează 'n depărtări cuprinsul ars de pârjol şi 'ndată pânza 'nnălţimilor se 'nvineţeşte, se 'ntunecă. O sfoară de vânt îşi înseamnă calea peste codrii, ca paele ierbei, plecate 'n fuga unui armăsar fără frâu.

S'au ascuns razele jucătoare ş'o perdea de ploae măruntă se lăsa din slăvi, cădea domol, ca o milă 'nvinsă, ca o blagoslovenie a 'ndurării cereşti. Se fac vâltori de apă pe pământ, lutul sgrunţos suge stropii deşi, se moae, se topeşte, se face ţărână.

Vorbiau sătenii, femei şi bărbaţi, tineri, bătrâni, desmeticiţi, uşuraţi:

— Luat din Iele!

— A prădat ş'a tâlhărit!

— El abătuse urgia pe capu' nostru!

— Dumnezeu să-i ierte păcatele multe şi grele!

Primarul, sosit în grabă, a scris ceva pe hârtie, apoi Preotul a aprins smirnă 'n cădelniţă, şi vre-o patru oameni voinici l-au ridicat cu greu şi l-au dat subt şatră, să nu-l mai ude ploaea, să nu se rupă băerile cerului.

— S'a milostivit Dumnezeu şi l-a luat. Răsuflă lumea toată uşurată. Până şi popa să fie vesel, că i-a roit un stup! vorbi ca de sus mai marele satului.

— Stup de viespi! ofta cântăreţul, gândindu-se că banii mortului s'au dus pe apa Sâmbetei şi o să fie 'ngropat pe sponciu, cu ce s'o 'ndura să dea mă-sa, or primăriţa.

— De albine a avut noroc cine a suflat la anu' nou în foc! şopti o babă de la spate.

— Mult ierta-i-se va lui, că mult a iubit şi mult s'a pocăit! rosti părintele, uitându-se cu şiretenie la primar şi aducându-şi aminte de polii, ce-i tot dase mortul la spovedanii.

— Ban la ban trage! Şoptiau femeile ciudoase, cu pălmile la gură, şi 'ntreaga lume prinse a vorbi fel de fel, pe când el stape podini, cu faţa 'n sus, înseninat, cu sprâncenile descruntate. Nu mai era fiorosul de până mai adineauri. Trecea mângâîat, mulţumit, în lumea cealaltă, unde nu mai e să fie dor, nici chinuri cumplite, or răzbunări amare, ci viaţă lungă şi făr' de sfârşit.

Mihail Lungianu

Eu nu-ţi sunt visul cel dintâi

Eu nu-ţi sunt visul cel d'intăiu,
Seninul vis strălucitor
Ce-ţi străjuia la căpătăiu,
Zimbind întăiului tău dor

Şi poate nu-s nici cel din urmă
Pornit, împătimat avânt,
Ce 'nalţă sufletul şi curmă
O clipă calea spre pământ.

Infăptuirea de lumină
Ce 'nfruntă soarele, pălindu-l,
Ori se răsfaţă 'n luna plină
Când şi-a pornit pe cer colindul, —

Eu nu ți-am fost, și nici ispita
Ne 'nvinsă 'n nopți fermecătoare,
Iar când mă chemi, nu-ți vreai iubita,
Ci-o soră chemi — mângâetoare.

O stea sfioasă, ce-ți strecoară
Prin geamuri blânda-i scânteiere
Și 'n suflet pace îți coboară
In nopți de trudnică veghere;

Ți-atinge 'ncet, tremurătoare,
Inchișii ochi și fruntea albă,
Când dormi și neștiută moare
Cu-a zorilor lucoare dalbă:

Astfel eu ție ți-am aprins
Sfioasă, candela iubirii
Și nu vei ști de s'a fost stins
Ori arde: — 'n zorii fericirii,

Când soarele năvalnic vine
De-alungă vălul nopții grele,
Punând căldura 'n inimi, — cine
Mai simte raza unei stele?

M. Condrea

VREMURI GRELE

— Din trecutul Românilor Macedoneni —

Veşti îngrijitoare erau aduse de călătorii ce veneau din Albania. *Isleam Ceauş*, un şef temut pentru puterea şi cruzimea sa, după ce se vindecase de rănile ce primise într'o luptă cu turcii, îşi strângea din nou oamenii risipiţi şi se pregătea să atace comuna noastră.

Mai încercase odată cu vreun an înainte. Dar încercarea nu-i isbuti. Răpuşi de gloanţele locuitorilor, vreo douăzeci de Albanezi zăceau morţi şi scăldaţi într'o bae de sânge pe străzile comunei. Isleam Ceauş şi cu ceilalţi îşi găsiră scăparea într'o fugă ruşinoasă.

Decât el nu era omul care să ierte şi să înghită o înfrângere. Era dealtfel în joc întregul său renume câştigat prin isprăvile atâtor ani de când cutreiera jefuind şi măcelărind Albania şi ţinuturile nordice ale Macedoniei.

Guvernatorii provinciilor puseseră preţ mare pe capul lui. Erau răsplătiţi din belşug cei ce puteau arăta ascunzătorile lui, locurile pe unde se învârteşte mai des. Se trimeteau mereu poteri numeroase în urmărirea lui Isleam Ceauş. Multe erau nimicite, altele se întorceau înfrânte şi fugărite. Isleam Ceauş era pretutindeni şi nu putea fi găsit nicăeri. Drumurile deveniră mai nesigure decât vreo dată. Prin sate şi chiar prin târgurile mai mari oamenii se încuiau mai de vreme în casă. Şi nici aicea nu se simţeau la adăpostul atacurilor lui Isleam Ceauş. Se răreau turmele de oi şi erghelii întregi piereau dela o zi la alta. Cei mai cu dare de mână îşi îngropau banii adânc în pământ şi se îmbrăcau în haine cât mai sărăcăcioase, ca să nu atragă băgarea de seamă şi privirile lacome ale oamenilor lui Isleam Ceauş, cari erau peste tot locul şi răsăreau tocmai acolo de unde te aşteptai mai puţin.

Nu era zi dela Dumnezeu în care să nu auzi, că în cutare sat

au fost omoriţi atâţia ţărani, că o caravană ce venea din ţinutul Cosovei a fost atacată şi jefuită, că în cutare târg Isleam Ceauş a năvălit cu banda sa ziua namiaza mare şi a luat ca prizoneri pe fruntaşii târgului. Ba se mai spunea că şi Caimacamul dela Cârciova fusese prins pe când se ducea la Bitolia, de către oamenii lui Isleam Ceauş şi dus undeva în munţii ascunşi şi înfricoşaţi ai Albaniei. Iar frica, care este lentila cea mai măritoare, povestea de ţinuturi întregi trecute prin foc şi sabie, de sute şi mii de *nizami* turci măcelăriţi până la cel din urmă om.

Pe vremea când mergea zvonul că Isleam Ceauş se pregăteşte să se năpustească asupra comunei noastre, pentru ca să o facă — cum se spunea — una cu pământul, se găseau în mâinile lui trei *celnici*, stăpâni pe mari turme de oi şi doi negustori dintre cei mai cu dare de mână. Familiile lor strângeau acum plata răscumpărărei, vânzând tot ce aveau mai de preţ.

Şi aşa teama şi îngrijorarea erau mari în comună. Toată ziua populţia se găsea într'o fierbere neîntreruptă. *Costa Bariti* şi *Mitru ali Tane*, cei doi *armurieri* din comună, munceau pe capete, ca să repare armele locuitorilor, să dreagă cocoşul puştilor, să întărească resorturile, să curețe ţevile ce prinseseră rugină şi să ascută săbiile i ataganele, din cari nu era casă să nu aibă.

Aceste puşti şi săbii îşi aveau fiecare povestea. Serviseră în mai multe rânduri şi erau păstrate cu grije ca cea mai preţioasă moştenire rămasă în familie dela tată şi dela bunic. Cele mai multe fuseseră aduse dela *Voscopole*, dela *Niculța*, dela *Nicea* şi dela *Grabova*, mari şi înfloritoare centre aromâneşti din cari n'au rămas în zilele noastre decât ruine triste şi jalnice. Fuseseră aduse împreună cu icoanele sfinţilor ocrotitori ai casei şi *ginţii*, cu odoarele dela biserici, cu cărţile cele sfinte şi cu odăjdiile preoţilor de către capii de familie, cari după ce au înfruntat multă vreme urgia oardelor albaneze, înfrânţi şi răpuşi, s'au văzut nevoiţi după lupte aprige proslăvite de barzii naţionali să ia drumul pribegiei, să-şi caute adăpost prin alte meleaguri şi să-şi dureze noui locuinţe.

Unul îţi arăta o veche icoană de lemn zicându-ţi: «iată, aceasta e icoana *sfântului Gheorghe* şi o avem de trei sute de ani în familia noastră. E eşită din mâna aceluiaşi zugrav care a făcut şi icoanele templului dela biserica *sf. Nicolae* din Voscopole. Poartă trei găuri pe ea, pentrucă bunicul meu *Nasta Baranţu* o purta mereu cu el când se lupta cu Albanezii şi o ţinea înaintea luptătorilor, ca să o vadă şi să nu slăbească curajiul într'ânşii.

Un altul îţi dedea să priveşti o lungă puşcă albaneză cu patuţ încrustat în argint şi îţi spunea cu ochii sclipitori de mândrie: «această puşcă a fost luată de moşul meu *Gheorghi Galera* dela vestitul pe vremuri şef albanez *Lemo Malisòr*, care atacase Niculiţa, ştii Niculiţa ceea cu cinci mii de case toate de piatră, cu fete frumoase şi bărbaţi viteji. Dintr'o învârtitură de iatagan moşul meu i-a retezat capul lui Lemo şi i-a luat puşca».

Şi fiecare îşi încheia povestea oftând amărât şi zicând: «unde-s vremurile de odinioară!», vremuri despre cari necunoscutul poet popular zice că:

> *«O mie de Arnăuţi*
> *«Şi tot atâţia armatoli*
> *«Se duc să calce Niculiţa*
> *«Şi jumătate de Voscopole,*
> *«Voscopole nu se calcă,*
> *«Căci sunt viteji mulţi, aleşi».*

Aceleiaşi puşti şi iatagane, cari apăraseră cinstea şi viaţa Aromânilor în zilele cele mai cumplite şi mai dureroase ce le-a trăit vreodată neamul aromânesc, trebuia acum să servească din nou împotriva bandelor straşnicului şi lacomului Isleam Ceauş.

Şi locuitorii ştiau că nu-i aşteaptă nici-o cruţare, nici o milă şi îngăduinţă, la caz de sunt înfrânţi şi îşi pleacă grumajii sub călcâiul neomenosului Arnăuţ.

Comuna noastră strălucea ca un mărgăritar printre satele cu bordeie ale necăjiţilor ţărani Bulgari, printre satele triste, tăcute şi mohorâte ale Albanezilor mahomedani. Ea era mândria noastră şi podoaba întregului ţinut. Cele aproape trei mii de case ale ei înalte, curate, masive, toate făcute numai în piatră pe care nu o putea sparge nici tunul şi multe din ele având saloane mari, ceardacuri luminoase şi încăpătoare, terase şi balcoane, se înălţau măreţe, albe şi vesele în vârf de munte şi ofereau privirilor celor dela câmp cel mai frumos şi mai măreţ spectacol. Aproape de asfinţit, atunci când razele soarelui se răsfrângeau în mii şi mii geamuri de ferestre şi când o scăldau într'o lumină aurită, părea ca o cetate din basme, ca o locuinţă fermecată a zânelor.

Când ai noştri se întorceau călări dela Bătălie sau din alte târguri vecine şi îşi aruncau privirile asupra minunatei panorame, exclamau cuprinşi de o îndreptăţită mândrie: «frumoasă şi fără pereche e *Cruşova* noastră!».

Si de cine fusese întemeiată ? De cei fugiţi, isgoniţi, dela vetrele lor dela Voscopole şi dela Niculiţa, dela Nicea şi dela Lânca, dela Crabova şi dela Lenotope.

Pribegii casei îşi îngropaseră în ruinele fumegânde ale oraşelor şi târgurilor, unde se născuseră cei mai scumpi şi mai dragi din familiile lor, oameni cari îşi pierduseră tot avutul, care îşi văzuseră turmele măcelărite sau furate, mărfurile nimicite şi răpite, casele prefăcute în scrum şi cenuşe. Fugiseră goi şi sărăciţi, ducând cu ei vechile icoane de familie şi având în fruntea lor pe preoţi, ca să-i conducă, să-i mângâie în durerea lor şi să se roage lui Dumnezeu pentru venirea de vremuri mai bune.

Şi aşa au părăsit ei munţii Gramostei şi văile din Voscopole şi din târgurile învecinate. Cu arma în mână şi-au făcut drum printre cetele de Albanezi cari în urlete de bucuria izbânzii îi împresurau şi-i loveau din toate părţile.

Au venit grupuri-grupuri, împărţiţi după enorie şi după preotul familiei. Câteva din aceste grupuri au căutat adăpost şi sfârşit al suferinţilor în munţii sălbatici şi în pădurile neumblate de picior de om, care acopereau toată întinderea unde se desfăşoară astăzi neîntrecuta panoramă a comunei noastre, o Veneţie pe uscat, cum i-a zis un călător strein uimit de frumuseţea ei.

Iar preotul *Toma* cu enoriaşii săi din Niculiţa s'a aşezat acolo unde este acum centrul comunei. Şi fiecare grup cum venea îşi dura locuinţe în vecinătatea grupului care se aşezase mai înainte.

Săraci, amărâţi şi necăjiţi erau cei d'intâi întemeietori ai comunei. Dar dacă vânatul le era pierdut şi nimicit, hărnicia lor şi a femeilor rămânea întreagă şi chiar oţelită şi întărită prin atâtea suferinţe şi încercări cumplite.

S'au pus din nou pe muncă cu râvnă îndoită, ca să-şi refacă ceeace se prăpădise, ca să păşească din nou cu fruntea în sus şi cu demnitatea de gospodari înstăriţi.

Lăsându-şi acasă familiile în paza Domnului şi sub ocrotirea părintească a bătrânilor şi a preoţilor, s'au dus bărbaţii şi tinerii în lumea largă, au colindat ţări îndepărtate, au intrat în legături cu noroade streine, au îndurat şi răbdat multe, au învăţat limbi şi legi necunoscute până atunci, s'au avântat pe întinsul mărei, căutându-şi norocul şi în alte continente. Unii s'au prăpădit printre streini, stingându-se în dorul casei şi al familiei. Cei mai mulţi însă au isbutit să-şi pună la loc averea perdută în vremurile de restrişte dela Voscopole.

Şi s'au întors la nouile lor aşezăminte. Au dărâmat casa făcută în pripă şi în sărăcie şi în locul ei au făcut alta, mare, luminoasă, încăpătoare, aşa cum aveau părinţii lor la Voscopole şi la Niculiţa, aşa cum le-ar şedea mai bine unor coborîtori din neam ales şi din familii trăite în bogăţie şi belşug. In felul acesta au eşit ca din pământ, au răsărit ca printr'o lovitură de baghetă magică a vreunui vrăjitor iscusit mândrele, bogatele şi pitoreştile comune *Cruşova Vlaho-Clisura, Niveasta, Târnova, Magarva* şi multe altele.

Din războiul harnicilor Aromânce au eşit spre împodobirea casei acele covoare cari sunt o mărturie strălucită de admirabil gust estetic şi de neîntrecută fineţe artistică, a eşit borangicul fin şi mătăsos, velinţele *fiorate* de lână, după cari erau aşa de poftitori paşalalele şi beii cei bogaţi.

Din nou s'au acoperit dealurile şi munţii de turme de oi, pe când în livezile dela marginea apelor numeroase erghelii de cai păşteau iarba cea fragedă. Pe spinarea cailor cărau mereu dela porturi îndepărtate mobile scumpe şi obiecte de preţ cumpărate în ţările din Apus.

Bună starea adusese din nou voia bună în inimi. Se reluă prăznuirea cu mese mari şi petreceri vesele a sfinţilor, cari din moşi strămoşi erau patronii familiilor. Se încingeau hore mândre în zilele de sărbători, iar nunţile ţineau cu săptămânile.

Această veselie şi bună stare obştească aţâţa şi mai mult lăcomia nesăţioşilor Albanezi şi întărâta şi mai rău foamea acestor oameni veşnic flămânzi. Viteji erau Albanezii şi înaintea primejdiei de moarte nu se dedeau în lături şi nu clipeau din ochi.

Dar erau departe de a avea hărnicia, isteţimea minţii, sprintenia şi sporul la muncă al Aromânilor, cari nu se lăsau mai prejos decât dânşii nici în ceeace priveşte curajul şi pornirea spre lupte şi bătăi. Doar atât că Aromânii nu atacau pe nimeni, îşi ţineau armele în cui şi nu puneau mâna pe ele decât la caz de-i ameninţa vreo primejdie.

Iar acum primejdia era mare şi înfricoşată. Un an trecuse dela cea d'întâi încercare neisbutită a lui Isleam Ceauş. In acest timp ura şi setea de răzbunare clociseră, crescuseră şi se îndârjiseră în inima acestui şef de bandă despre a cărui ispravă mersese faima în toată Albania, în Macedonia şi până în Epirul îndepărtat. In repetate rânduri Isleam Ceauş trimesese vestea, că dacă mai pune piciorul în comuna noastră, n'are să lase nici piatră peste piatră şi că are

să o prefacă într'un adevărat cimitir. Şi se ştia că e om care se ţine de cuvânt.

De aceea, îngrijorarea locuitorilor era neobişnuit de mare. De aceea, Costa Bariti şi Mitru ali Tane, meşteri pricepuţi în reparatul puştilor, munciau din zor ziua şi noaptea. Prin case se topeau vase de cositor şi se turnau în forme, ca să facă din ele pentru puşti şi coburi.

Câţivea tineri din comună fură trimeşi la Bitolia, oraş mare şi târg de căpetenie pentru toată partea Macedoniei de Nord, ca să cumpere de acolo iarbă de puşcă şi totdeodată să încerce a-l îndupleca pe Guvernatorul provinciei să ne trimită în vederea primejdiei vreo câţiva jandarmi şi soldaţi. Guvernatorul făgădui trimiterea de jandarmi, pentruca a doua zi să uite, cum îi era obiceiul, promisiunea făcută.

In împrejurimile comunei şi anume în partea dinspre Soare-Apune şi în partea dinspre Miază-Noapte pe unde se aştepta năvălirea Albanezilor, se săpară meterezuri şi se orânduiră caraule.

Pe lângă aceste măsuri bătrânii şi mai marii comunei cari ţineau sfat în toate zilele — găsiră cu cale să nu plece cârvănarii şi nici cei veniţi dela negoţul lor din ţări străine, pentru ca să petreacă câtăva vreme în sânul familiilor şi să şi mai potolească dorul de casă şi ai lor, dor ce-i mistuia în neagra străinătate. Era nevoie de cât mai mulţi bărbaţi, de cât mai mulţi luptători cari să ţină piept Arnăuţilor lui Isleam Ceauş.

Era într'o zi de Sâmbătă cam în apropierea sărbătoarei *Sfânta Vineri*, patroana cărăvănarilor. Trecuse o bună bucată de vreme dela vestea că Isleam Ceauş se pregăteşte sa năvălească în comuna noastră. Isleam Ceauş nu se ivea şi cei ce veneau de prin ţinuturile pe cari el le cutreera de obiceiu, nu aflaseră de ceva pregătiri ce ne-ar fi privind.

De aceea caraulele, plictisindu-se într'o aşteptare zadarnică, se întorseseră pe la casele lor, părăsindu-şi meterezurile. *Celnicii* începuseră să meargă din nou pe la turmele lor, pe la stânele din munte. Gata de plecare se ţineau şi cărăvănarii.

Şi iată că în ziua aceea de Sâmbătă se răspândeşte, strigată în gura mare şi repetată de mii şi mii de voci, mult temuta veste că sute, că mii de Albanezi, având în fruntea lor pe Islem Ceauş, vin din trei părţi să năvălească în comună, vin descărcând focuri de puşcă, vin despicând văzduhul cu ţipetele lor.

E adusă această veste de femeile, cari înălbeau pânza la apa din vale, de păstorii ce-şi părăsesc îngroziţi turmele, de cei ce strângeau lemne prin pădure. Unii ziceau că Albanezii ar fi în număr de două mii, alţii că ar fi patru mii, alţii că ar fi mult mai mulţi.

Şi lumea alerga de colo până colo fără nici o ţintă, zăpăcită, năucită. La toate casele se aprinse candela dela icoane şi femeile căzură în genunchi rugându-se de ajutorul lui Dumnezeu şi a sfântului, care era patronul familiei.

Numai bătrânii comunei, oameni încercaţi şi oţeliţi în tot felul de lupte şi suferinţe, nu-şi pierdură cumpătul. Se strânseră de grabă la sfat şi chibzuiră asupra măsurilor ce ar trebui să se ia. Puseră să se tragă clopotele dela biserici şi poruncirâ crainicilor comunei să cheme în piaţa publică pe toţi bărbaţii cari ar fi avut o armă şi s'ar fi putut sluji de dânsa.

«La meterezuri nu vă veţi mai duce, căci e prea târziu. Vă veţi împărţi însă în grupuri în cele 50 de case pe cari le-am ales de mai înainte ca fiind cele mai tari şi în cea mai potrivită poziţiune pentru apărare. Să adăpostiţi pe femei şi pe copii în cele două Biserici, cari vor fi apărate de 100 dintre voi. Tu, *Cola Bardzu*, ai să fii capul apărătorilor bisericei *Sfântului Nicolae*. Şi acum cu ajutorul lui Dumnezeu să căutăm să ieşim cu faţa albă».

Aşa le vorbi celor strânşi sub arme, în piaţa publică bătrânul şi înţeleptul primar *Tacu Cialenga*, ale cărui plete albe cădeau pe negrul mantalei făcută dintr'un postav fin şi căptuşită cu o blană de samur.

Adunarea se risipi, fiecare ducându-se unde i se arăta locul de căpetenia sub a cărei ascultare se găsea.

Cola Bardzu, un tânăr voinic şi drept ca bradul de munte, era mândru de însărcinarea ce i se dăduse de a fi apărătorul bisericei Sfântului Nicolae.

Aşezată în mijlocul comunei, această biserică mare, frumoasă, având în vârful clopotniţei o grea cruce de aur masiv, ce strălucea puternic era vestită pentru templul său unic în Macedonia, făcut de un artist aromân, care sculptase în lemn de nuc cu o neîntrecută fineţă, cele mai însemnate episoade din Istoria Vechiului şi noului Testament. Douăzeci de ani fără întrerupere lucrase artistul la sculptarea Templului, pentruca la sfârşit să-şi piardă minţile adâncit în admiraţia operei sale.

Mai era vestită biserica Sfântului Nicola pentru preţioasele sale bogăţii, prinos al evlaviei şi cucerniciei bunilor creştini. Din cauza acestor bogăţii era de aşteptat ca asupra bisericei să se dea atacul cel mai înverşunat al năvălitorilor.

De aceea, Cola Bardzu era mândru de însărcinarea ce i se dase. Totdeodată situaţia sa era din cele mai ciudate. Chiar a doua zi — Duminica — în aceeaşi biserică a Sfântului Nicolae urma să aibă loc cununia sa cu *Zina*, fata bogatului celnic *Chendra Matruli*, şi acum în loc de cununie, se pregătea de luptă, în loc de nuntaşi veseli şi îmbrăcaţi în haine de sărbătoare, avea în jurul său oameni cu feţe îngrijorate, înarmaţi până în dinţi, femei şi copii, cari aşteptau dela hărnicia şi vitejia sa scăparea cinstei şi a vieţii.

Printre mulţimea de femei şi copii veniţi cu merindele lor în biserica Sfântului Nicolae era şi Zina, logodnica sa. Nouri trişti întunecau fruntea tinerei şi frumoase fete şi umezi îi erau ochii. Dar se silea să-şi ascundă teama şi îngrijorarea şi îşi ştergea pe furiş câte o lacrimă ce venea să se prelingă pe obrajii ei fragezi şi roşii ca cireaşa de Maiu. Şi dacă am fi putut citi în gândul fetii, am fi văzut că niciodată Cola al ei nu i se păruse mai mândru şi mai frumos de cum era în seara aceea de Sâmbătă când, ţinând într'o mână puşca, iar cu mâna cealaltă strângând mânerul iataganului, însufleţea cu vorbirea lui în lumina slabă şi tainică a bisericii, pe vitejii din juru-i şi le înnălţa curajul.

Treptat, treptat, soarele apunea după creştetul muntelui, lăsând umbrelor stăpânirea slobodă asupra firei. Şi mai înainte ca noaptea să se fi lăsat întreagă, tinerii puşi în înalta clopotniţă zăriră eşind din pădurea de fag, care este o falǎ şi o podoabă a comunei, pâlcuri—pâlcuri de Albanezi. Albul îmbrăcămintei lor răsărea isbitor pe verdele închis, aproape negru al pădurei. Alte grupuri ce zăriră înaintând dinspre partea numită *Valea al Gabeli*, pe când o ceată nu mai puţin numeroasă năvălea dinspre *Apa de Vineri*. Şi se mai observa o mişcare înspre *Fântâna ali Murat*.

Lupta începu. Ascultând de cuvântul de ordine al statului bătrânilor, cari luaseră loc tot în biserica Sfântului Nicolae, grupurile de apărători, postaţi în casele dela marginea comunei, n'au tras nici un foc asupra năvălitorilor. Aceştia trebuiau lă-

saţi să înainteze până la mijlocul comunei şi cei dela margine să nu tragă asupra lor decât numai atunci când ar fi bătut în retragere. Se mai dete poruncă, ca în noaptea aceea nici o lumină să n'ardă prin case şi să fie stinse, chiar şi candelele dela icoane. Ce folos numai că luna plină plimbându-şi măreţia şi frumuseţea pe un cer senin şi fără umbră de nouri, lumina viu şi puternic, scoţând şi mai bine albul curat al caselor de piatră.

Albanezii înaintau ţipând, urlând şi descărcând puşti asupra ferestrelor de la case. Şi nu se puteau dumeri cum de se face că nu întâmpină nici o împotrivire, că nu li se răspunde, că nu se aude nici un sgomot, nici o mişcare.

Toţi locuitorii să fi părăsit oare comuna? Nu le venea să creadă aşa ceva. Ştiau ei din trecut că Aromânii n'au obiceiul să fugă fără luptă din faţa duşmanului şi să lase în mâinile lui avutul lor.

Când un puternic grup de Albanezi ajunse însă în piaţa publică din faţa bisericii, avură prilej să se convingă că Aromânii erau de faţă. Işi arătară deodată prezenţa printr'o salvă care culcă la pământ peste douăzeci de năvălitori. Acesta fu semnalul luptei care se încinse turbată, necruţătoare.

Din casele mai tari decât fortăreţe Aromânii trimeteau cetilor de Arnăuţi moarte şi prăpăd. Urletele de furie ale acestora se amestecau cu ţipetele celor ce cădeau răpuşi de gloanţe.

In zorii zilei se văzu un Albanez venind în piaţa comunei şi agitând o năframă albă în vârful unei prăjini. Era semn că se rugau de pace şi dovadă că se recunoşteau bătuţi.

«Avem 70 de morţi şi mai bine de 50 de răniţi» spunea el bătrânilor comunei eşiţi din biserică, ca să stea de vorbă cu cel ce venise cu semnul împăcărei.

Au încetat focurile şi în piaţa publică, au venit cu capul în jos, ruşinaţi şi umiliţi, şefii Albanezilor. In fruntea lor era Isleam Ceauş «om înalt, voinic şi tânăr, foarte frumos» povesteau cei ce-l văzuseră.

Şi s'a făcut de amândouă părţile legământ ca de aci în colo să fie pace şi bună înţelegere între Aromâni şi Albanezi, două popoare cari n'ar fi trebuit să se duşmănească nici odată. Albanezilor li se încuviinţă să părăsească liberi şi nesupăraţi comuna ducându-şi cu ei morţii şi pe cei răniţi. La rândul lor se legau şi ei prin gura şefului lor Isleam Ceauş, care îşi întări spusele

prin jurământul albanezesc *Casa*, jurământ pe care nici un bărbat vrednic de acest nume n'are să-l calce vre-o dată, că n'a să se mai facă rău Aromânilor, că n'au să le atace turmele şi nici pe călătorii ce i-ar fi întâlnit pe drumuri.

Albanezii părăsiră comuna, ducându-se să-şi plângă durerea înfrângerii în munţii şi văile Albaniei.

In după amiaza aceleiaşi zile de Duminică un alai mare, nesfârşit de mare, se îndrepta spre biserica Sfântului Nicolae. Nu era însă un alai de nuntă. In loc de cântece vesele se auzeau tânguiri, gemete şi plânsete. Negre si cernite erau hainele mulţimei ce alcătuia alaiul de jale. In frunte mergeau, păşind încet şi amărâţi cei doisprezece preoţi ai comunei, îmbrăcaţi în odjdii sfinte şi psalmodiind tropare ce se cântă la înmormântări.

După ei tinerii vânjoşi duceau pe umerii lor puternici un sicriu. Iar *Teta Minca*, acea bătrână a cărei vorbă era dulce ca mierea se bocea zicând:

«*Soare, nu ţi-e milă şi nu plângi,*
«*Când vezi că mândrul tău tovarăş,*
«*Când fruntea tinerilor şi fala bătrânilor*
«*E închis î: sicriul negru*
«*Şi e dus în negrul pământ ?*».

In sicriu era întins mirele din ziua aceea, zăcea fără suflet şi viaţă *Cola al Bardzu*, viteazul fără pereche, mândria părinţilor şi fala comunei întregi. El apărase biserica, luptare ca un erou şi lui i se datorea mai mult strălucita biruinţă. Dar cam pe la sfârşitul luptei, atunci când în fruntea voinicilor săi părăsi biserica şi se puse să-i fugărească pe Albanezi, un glonte duşman îl nimeri în piept, străpungându-i inima. Cola căzu jos dându-şi sufletul într'un oftat de durere.

* * *

«Şi ce s'a făcut *Zina*, logodnica lui Cola» — ? am întrebat-o eu pe bătrâna mea mătuşe, *Teta Niţa*, care îmi spunea povestea de mai sus.

— Zina s'a încuiat în casă, s'a îmbrăcat în negru şi-a înfăşurat într'o năframă neagră părul ei ca pana corbului. Beteala de mireasă a ars'o, iar celelalte, rochiile, le-a dăruit unei fete sărace care se mărita puţină vreme după aceste întâmplări. Ni-

meni n'o mai vedea pe Zina, ci numai de afară puteai să auzi cum îl plângea în toate zilele pe Cola al ei.

— Şi a rămas Zina toată viaţa nemăritată? am întrebat-o din nou pe Teta Niţa?

— Ce să rămână toată viaţa? făcu mătuşe-mea. N'au trecut nici şase luni la mijloc şi Zina a închis şi ea ochii pentru totdeauna, ducându-se după iubitul ei Cola. Ceeace n'a putut face viaţa, a făcut moartea. Mormintele celor doi tineri sunt unul lângă altul. Dacă vrei să le vezi, ai să le cunoşti îndată. Sunt în cimitirul din «*Dzeană*» şi au la capul lor câte un fag inalt, sădit de părinţii lor.

Şi Teta Niţa îşi încheie povestea cu ochii pierduti în zare şi zicând într'un oftat: «au fost pentru neamul nostru aromânesc vremuri cum n'au să mai fie!».

N. Batzaria

VERSURI PENTRU BUCURIE

In multe nopţi de trudnică veghere
Când viaţa pare că-i un râu secat,
In multe nopţi de trudnică veghere
Cu suferinţă m'am cuminecat.

Dar dacă, Bucurie negândită,
Ai vrea să-mi vii precum un dar ceresc,
O, sfântă bucurie negândită,
Eu nu sunt pregătit să te primesc.

Ca 'n peşteră e frig la mine 'n suflet
Iar lacrimile toate-au îngheţat'
Ca 'n peşteră e frig la mine 'n suflet
Şi-un straniu gând mă roade — furişat.

Tu nu veni, când negura m'apasă, —
Cu râsul tău sglobiu şi cristalin,
Tu nu veni, când negura m'apasă:
Mi-e teamă că m'aş nărui deplin...

George Dumitrescu

OCHII

Ca slăvile au graiu — ca'n ele
Cuvântul e'n lucoarea lor;
Acum sclipiri de peruzele,
Ş'acum întunecimi de nor.

Mereu aceiaşi — ochii însă
Au nesfârşit cuprins în ei,
Şi-ades când zarea lor e plânsă,
E numai plâns de ghiocei.

Cu lacrămi îşi umbresc seninul
Când vrerea inimij e rea,
Cu lacrămi — potolindu-şi chinul,
Aprind iar a nădejdii stea.

Fiind de-apururi oglindirea
Adâncului de unde vin,
Când îi adoarme neclintirea —
Şi ei nemărginiţi devin!

Eug. Ciuchi

LICEUL ROMANESC

II. **Mijloace de succes**

Dar orice reformă, oricât de ideală ar fi ea, nu va putea da niciun rezultat practic, dacă nu i se asigură mijloacele de succes.

Şi reforma din 1898 a fost concepută pe un plan vast şi amănunţit chibzuit. S'a schimbat, după cum am văzut, organizarea, programele, metodele, cărţile, recrutarea profesorilor, din vechiul liceu şi totuş, nu i-a trebuit nici douăzeci de ani, pentru ca să ajungă la rezultatele triste de astăzi.

Dece ?... Pentrucă organizare, programe, nu însemnează nimica, nu au în ele nici o virtute, dacă aplicarea lor lasă de dorit.

Oricare ar fi dar organizarea ce s'ar da liceului — unitar sau bifurcat — e o greşeală a-şi închipui cineva că prin singura reîntronare a clasicismului, în liceu, vor avea să dispară şi relele, care bântue astăzi şcoala noastră. O naivitate şi o decepţie mai mult. Nu, criza morală va stăpâni şi mai departe liceul, dacă mijloacele de succes rămân tot cele de astăzi, dacă profesorul se ocupă mai mult de politică decât de şcoală; dacă Ministerul nu-şi schimbă mentalitatea !

Şi atunci liceul va continua să fie şi deaci înainte tot o ficţiune.

Mijloacele de succes, noi le-am grupat astfel :

a) Organul de viaţă : metodele.

b) Instrumentul de aplicare : profesorul.

c) Mediul social : şcoala şi familia.

d) Indrumătorul culturii : Ministerul şi organele lui.

a) **Metodele.** Ele sunt viaţa şcolii; de ele depinde în primul rând, orice succes al unei reforme.

«S'ar putea modifica, cum dealtfel se tot face, programele, dar dacă aceste modificări nu cuprind şi metodele, rezultatele vor rămâne aceleaşi» [1]).

Aceasta e perfect adevărat. Dar nu metodele, oricât ar fi ele de bune, în sine — şi liceul de astăzi nu se poate plânge că metodele, ca concepţie, nu sunt excelente — nu vor putea da rezultate, dacă sunt piedici, ce le stau în cale, le împiedică, le încătuşează.

Ca concepţie metodele ar rămâne aceleaşi, cu acelaş principiu frumos, la bază, acel «leçons des choses», acea punere a elevului în faţa realităţilor, pe cari el să le vadă, să le judece: Metoda ştiinţifică, metoda experimentală.

Dar dacă asupra acestui mare adevăr toată lumea e înţeleasă, neînţelegerea însă începe deacolo, când ne apucăm să traducem în fapt acest mare adevăr pedagogic. Ce-i drept, s'a luat şi la noi tot ce s'a experimentat aiurea, decât şi aci s'a uitat un lucru, elementar dealtfel, s'a uitat tocmai ceeace nu trebuia să se uite: firea şi mintea Românului.

S'a uitat asta, atunci când s'au luat metodele germane, creiate anume pentru minţi mai puţin agere, mai încete [2]), cum se uită şi astăzi, în învăţământul primar, când, unui popor, cu o imaginaţie vie şi bogată, prea bogată chiar, până la lăbărţare, i-se serveşte.,. sistemul povestirilor [3]), anume creiat pentru popoare dela Nord, tocmai spre a-le prinde o imaginaţie, pe care ele n'o au.

Şi s'a uitat şi se uită, pentrucă dibuim.

Să ne ferim de ecsagerări. Să nu se uite că metoda cea mai bună e profesorul, e sufletul lui, e personalitatea lui, că reguli fixe. cu anumite clişeuri nici nu se pot da şi e şi periculos a-se da, deoarce metoda variază dela clasă la clasă, dela elev la elev şi dela lecţie la lecţie chiar

Dacă:

1. Desvolţi interesul clasei pentru obiectul tău;
2. Dacă te faci înţeles şi plăcut;

---

1) G. Le Bon „Psychologie de l'Education" pag VI.

2) Şi pentru ca cineva să-şi poată face o ideie exactă de adevărul acesta, că orice popor îşi are metoda lui, n'are decât să cerceteze şcolile evanghelice din Bucureşti, unde metodele germane, bune pentru elevii germani, dau faliment, când e vorba să fie aplicate la elevii: Evrei şi Români, cari, cu mintea lor ageră şi vioaie, prind repede şi n'au nevoie de atâtea trepte formale. Şi rezultatul: elevii germani totdeauna rămâneau în urmă.

3) Şcoala normală din R.-Vâlcea.

3. Dacă pui pe elev în contact cu realitatea, desvolţi în eî spiritul de observaţie, de judecată, de iniţiativă; dacă isbuteşti astfel a contribui şi tu la formarea personalităţii luî morale... lecţiunea e isbutită şi rolul tău de profesor împlinit. Şi atunci, drumul, pe care-l vei alege, tu, ca profesor, nu importă, oricare ar fi el; numai să fie cel mai sigur şi cel mai scurt. Aceasta e metoda cea adevărată; acestea sunt «treptele Herbartiene».

La această chestiune de principiu, aş avea de adăogat încă trei observaţii:

Cea dintâi priveşte cursul de limba română, deoarece elevi scriu prost, compun şi mai prost, iar gramatica e lăsată pe seama profesorului de latineşte.

Mai sunt şi astăzi profesori cari cred că, plecând dela principiul ca regula să fie trasă din exemple, trebuie să ajungă la concepţia bizară: isgonirea gramaticei şi a sintezei. Deci, în primul rând mai multă gramatică.

In al doilea rând, ar trebui să se dea şi la noi, caşi în şcoala franceză, o atenţie mai deosebită compoziţiei româneşti. Şi în această privinţă aş merge mai departe şi aş propune ca compoziţia românească să fie, în cursul inferior *oră a parte, cu notă a parte.*

In al treilea rând, cursul de limba română să fie baza, în jurul căruia s'ar grupa celelalte limbi, stabilindu-se astfel următoarele principii;

— Să nu se propună la celelalte limbi străine lucruri de gramatică şi sintaxă, cari nu se propun în aceiaş clasă, la l. română pentruca elevul să poată pleca dela cunoscut, la necunoscut, dela limba lui maternă, la alte limbi streine;

— Când se poate, să se propună gramatică română după aceeaş metodă, caşi la alte limbi, atunci când se găsesc cazuri de analogie, nelăsându-se în mintea elevului impresia că aceleaşi lucruri se tratează cu metode diferite, că între limbi sunt ziduri chinezeşti. Aşa, sunt chestiuni de gramatică românească, cari prezintă mari asemănări cu l. latină şi totuş metoda lor de propunere e atât de diferită [1].

In sfârşit, ortografia, care lasă de dorit în cărţile de l. română, caşi în celelalte. Avem cărţi scrise în toate sistemele de ortografii:

---

1) De pildă: Propoz. completivă. Propoz. relativă: care relativ şi circumstanţial; propoz. consecutivă. Particip. relativă şi absolută, etc. Dar despre astă chestiune, cu altă ocazie.

avem în cărţile de l. română, bucăţi scrise în toate sistemele! Şi asta acuma în «România Mare», cu atâta populaţi>, care trebuie să înveţe româneşte!

Cum vreţi ca elevul să înveţe ortografia, când însăşi cartea lui de l. română nu i-o dă!

A doua observaţie priveşte limbile moderne, cari, cu excepţii însă, nu dau pretutindeni rezultatele dorite şi aşteptate: Elevul nu ajunge, după opt ani de studiu, să stăpânească, să vorbească limba. Şi cauza o putem pune pe seama următoarelor pricini:

Mulţi profesori nu posedă bine limba străină, aşa că sunt şi astăzi profesori, cari propun limba modernă tot după vechea metodă gramaticală, reducând conversaţia la strictul necesar.

Cărţile de şcoală prea grele, elevul se pierde în ele, cum se pierde şi profesorul, care nu stăpâneşte bine limba. Afirm, aci, cu toată convingerea, căci toate cărţile de l. franceză nu sunt cărţi făcute pentru străini, ca să înveţe l. franceză. Să nu se uite că liceul nu se judecă după Capitală, unde cel puţin un sfert din elevii, cari vin în clasa întâia, cunosc din familie limba franceză, ci după restul ţării, unde elevii, cari vin de la ţară, în special, nici limba română n'o cunosc cum se cade. Ar trebui dar cel puţin cărţile de clasa I-a simplificate şi s'ar lua aci ca normă ce au făcut acuma francezii pentru Alsacia şi Lorena [1].

La această inferioritate, se mai adaogă şi o alta: o ipsă totală de lucruri postşcolare, menite a ajuta şi facilita învăţământul limbilor streine. Două măsuri ar trebui avute în vedere:

Cea dintâi ar fi, când timpurile ar îngădui, să se reia şi să se generalizeze ideia lui Sp. C. Haret, ca profesorii de limbi streine să meargă în streinătate, pe un timp de 6 luni, fiecare,

---

1) Am trimis la Paris cărţile de l. franceză, ca să am şi părerea unor profesori francezi asupra lor. Şi judecata este cât se poate de severă: Păcătuesc ca bacăţi, ca gramatică, ca vocabular, ţinând a da: dicţionarul iar nu limba vorbită. N. 1 au în vedere gradaţia firească a cugetării franceze. „Ces ouvrages ne sont adaptes à l'enseignement d français à des étrangers", L. Marchand. Prof. à l. ec. sup. Argo. Paris. Mă opresc aci. Recomand în special lucrarea: „Petit Guide pedagogique du Professeur de Français en Alsace-Loraine", de L. Marchand. Paris 1920. Precum şi manualul de l. franceză făcut de acelaş profesor, pentru Alsacia şi Lorena, în urma însărcinării date de către „Le Comité Alsacien". Vor vedea atunci autorii noştri de manuale cât e de uşoară şi de plăcută cartea d-lui Marchand, făcută pentru Alsacieni, ca să-i înveţe l. franceză, cum au şi autorii noştri pretenţia să facă pe ţăranul român să... nu înveţe l, fanceză.

prin înţelegeri locale, între 2 profesori de la acelaş liceu, cu un mic ajutor din partea Ministerului. Şi la rigoare Ministerul ar impune-o acolo, unde profesorul nu stăpâneşte limba. Cea de a doua prin creiarea şi la limbile streine de societăţi de lectură, ca şi la limba română, unde s'ar ţine dizertaţii, conversaţii, discuţii, asupra unui subiect dat şi toate în limba streină.

Lucrul acesta l'am văzut în Franţa, în liceele din Paris şi rezultatele sunt uimitoare. Ceva mai mult. Acolo se împing lucrurile şi mai departe. Pentruca elevii să poată face exerciţii de limbă, se ajunsese la schimbul de elevi, între 2 ţări, în lunile de vacanţă. Elevul trăia două luni într'un mediu strein, vorbia limba streină şi avea ocazia să se poarte bine. Deci două câştiguri deodată!

Deocamdată, 'nceputul se va face pentru l. germană, unde avem minorităţi streine, şi ar fi şi *un prilej de apropiere.*

A treia observaţie ar privi clasa I-a, tranziţia cea bruscă de la învăţământul primar la cel secundar, de la un singur institutor la atâţia profesori, aproape fiecare cu metoda lui, cu firea lui.

De aceea spre a se putea îndulci trecerea aceasta bruscă, s'ar putea în clasa întâia grupa mai multe materii în mâna unui singur profesor, cum era odinioară, în vechiul liceu, în clasa I-a divizionară. Profesorul ar fi mereu acelaş, creindu-se astfel profesorul de clasă, căruia i s'ar putea reduce numărul de ore pe săptămână la 12.

Ceva mai mult, aceşti profesori de clasă — clasa I-a — s'ar alege şi dintre institutori, după oarecari modalităţi, creîndu-se astfel pentru învăţăm. primar o cale de avansare, mai mult, după cum s'ar creia şi pentru profesorul secundar acela de a profesa la cursurile preparative de la Universitate.

S'ar naşte astfel putinţa să se poată privi sufletul elevului sub cât mai multe aspecte..

Dar metodele, ori cât ar fi ele de bune, oricât de mare ar fi silinţa prefesorului, ele nu-şi vor putea ajunge ţinta dorită dacă nu se înlătură piedicile, cari au adus şi liceului actual la starea rea în care se sbate.

Şi ele sunt:

1) *Cărţile de şcoală.* Sunt multe cărţi rele, în special cele de limbi streine, cele de l. română şi mai mult. Nu e aici nici

timpul nici locul să facem o analiză mai amănunţită a lor, dar m'am întrebat adesea, cum e cu putinţă să formezi limba, să înveţi ortografia, când cartea, după care elevul îşi formează cugetarea, lasă aşa de mult de dorit; când cartea de l. română e, scrisă în atâtea sisteme de ortografie; când, în special, manualul de stil şi compoziţii, pentru clasa IV-a prezintă atâtea lipsuri, că adesea m'am întrebat, care e rostul comisiunilor, din Minister cari aprobă asemeni manuale!

2) *Populaţia şcolară.* Nicio clasă *mai mare de 35 elevi* şi astăzi, cu comitetele şcolare lucrul este foarte cu putinţă. Să se creieze clase paralele.

Să înţelegem odată pentru totdeauna că marea populaţie a claselor a fost una din cauzele de căpetenie cari au compromis metodele actuale şi cu ele şi şcoala.

Dacă în alte ţări, în Franţa de pildă, unde aceleaşi medode, dau rezultate excelente, aceasta se datoreşte în primul rând populaţiei şcolare redusă pe clase. Şi în special pentru limbile moderne, pentru ştiinţele experimentale, acesta e un adevăr, recunoscut de toată lumea.

3) *Examenele.* După cum am mai spus, faţă de o populaţie şcolară redusă, examenul nu-şi mai are nici un rost, dacă el se înlocuieşte prin ceva, menit a da sinteza materiei făcute, lecţie cu lecţie, în curul unui an şcolar. Din momentul ce se admite psihologia la baza pedagogiei moderne, cu legea asociaţiilor de idei şi cu metoda generală de a şti creia aceste asociaţii, conşciente mai întâiu, inconştiente mai târziu, calea de urmat nu putea fi decât metoda experimentală, care cerea să se dea copilului numai lucruri detaşate, singurele în măsură a se putea asocia în mintea elevului, deoarece numai aşa ele pot apărea ca rezultatul unei conlucrări a minţii lui.

Decât numai că aceste lucruri detaşate, date lecţie cu lecţie au nevoe de o legătură, de stabilirea unei legături între ele. Şi aceasta, întâi spre a nu fi uitate şi al doilea spre a se putea face sinteza şi ridica la generalităţi şi deci prin comparaţii la critica însăşi, care e şi scopul învăţământului.

Dar, tocmai acest lucru nu se poate face în liceul de azi. Astăzi ştim ce se petrece: Elevul termină clasa fără nici o revizuire a materiei, fără nici o judecată asupra ei, de aceea el uită repede şi lasă impresia că nu ştie nimica.

Să i se dea deci *sinteza lucrurilor*, creîndu-se o lună specială, luna Mai: *lună de sinteză*..

Anul şcolar s'ar împărţi astfel :

Sept, Octombrie şi Noembrie: Trimestrul I-iu.

Decembrie, Ianuare şi Februarie: Trimestrul al II-lea.

Martie şi Aprilie: Bimestru, al III-lea.

Aci s'ar termina materia, la toate obiectele.

Luna Maiu : *lună de sinteză*, în care s'ar revedea materia, s'ar grupa cunoştinţele, s'ar face o judecată asupra lor. Absenţe nu s'ar admite; nota minimă: 5. Elevii cu absenţe motivate, vor trece în Septembrie un examen al materiei, menit a înlocui sinteza, ce n'a putut-o face.

Anul şcolar se sfârşeşte la 31 Mai.

De la 1—10 Iunie excursii, expoziţii şcolare. La 15 Iunie serbare de sfârşit de an, iar la 16 va începe examenul de absolvire, care va dura până la 26 Iunie, când de fapt se încheie şi anul şcolar.

Se admit corigenţe, pentru Septembrie. Notarea cu calificative, caşi astăzi.

Condiţiunile de promovare ar fi deasemenea simplificate simţitor, nemai fiind condiţionate de atâtea subtilităţi bizantine, adesea neînţelese de elevi. In principiu ar fi aşa:

Trecerea clasei: media sup. (studiu şi purtare frecv. şi f. ext).

Corigenţa: Pentru cl. I-a: Trei obiecte şi o dexteritate: pentru celelalte clase: Două obiecte şi o dexteritate.

Media rău nu se adună.

Şi atâta tot.

c) *Continuitatea*. Am văzut, atunci când am vorbit de metode, in actuala organizare, cari au fost pricinile, cari n'au dat continuitatea dorită. Erau trei la număr: Sistemul orelor; tendinţa din ce în ce mai mare a profesorului de a se ocupa cu alte îndeletniciri şi sistemul nenorocit al detaşerilor, al concediilor, al schimbului de ore, al mutărilor în cursul anului.

1) Chestiunea orelor şi cea mai rea dintre toate. Am văzut inconvenientele. Si soluţia care ar fi?

Dacă o revenire la catedrele din trecut ar fi o imposibilitate, nu-i mai puţin adevărat că o cale mijlocie se poate găsi. Rămâne de bază catedra de 15 ore. Profesorii să fie invitaţi ca odată pentru totdeauna să se adune, în conferierInţă, în luna

Iunie, la şcoală (în oraşele, unde sunt mai multe şcoli, se vor aduna toţi profesorii la olaltă) şi-şi aleg materiile, potrivit examenelor depuse şi clasele. La această alegere să se dea oarecari directive. De pildă:

— Dacă se poate, toate orele de la aceeaşi materie.

— Profesorul, pe cât se poate, cu aceleaşi ore la o singură şcoală.

— Să fie clase consecutive, chiar dacă un profesor are 16 iar altul 14 ore.

Numărul de ore în plus, ori in minus, să nu fie o piedică spre împlinirea unui principiu. Există principiu orelor integrante, care ar trebui generalizat în această direcţiune: Pentru unitatea cursului, să se împingă o catedră până la 20 de ore. De pildă, sunt 20 de ore latină la un liceu, să se dea unui singur profesor. Despre o nedreptăţire a altora azi nu mai poate fi vorba, când comitetele pot creia clase paralele şi gradaţia e socotită şi la orele suplimentare până la 30 ore.

Odată orele grupate pe catedre, Ministerul ar veni cu o lege, prin care ar statornici acest lucru, stabilind astfel principiul catedrelor, pe grupe de ore. Ce va rămâne liber, s'ar publica spre suplinire ori concurs, însă nu pe ore, ci tot pe catedre.

Şi în acest caz, examenele de capacitate ale profesorilor s'ar da pe catedre, astfel formate, publicându-se concurs pe şcoli, la ivirea de vacanţii.

Şi în felul acesta ar dispare odată pentru totdeauna toate inconvenientele şi avantagiile ar fi nespus de mari: N'ar mai fi perturbaţie în şcoală, mai ales la începutul anului. Cursurile ar începe la timp. Profesorul ar avea siguranţa şi s'ar putea ocupa din vacanţă, cu cursul său; ar da lista la timp. Prin clase succesive, ai avea putinţa să ai un elev cât mai mult timp sub mână, să-l controlezi şi să-l îndrepţi. Ar dispare duşmănia între profesori şi o armă puternică din mâna politicianilor, de a te improviza profesor la orice materie.

S'ar admite sistemul rotaţiei între profesori, în principiu. S'ar face, acolo unde se va putea, prin buna înţelegere între profesori.

2. A doua chestiune, a profesorilor, cari îşi arendează şcoala, ca pe-o moşie, trecând temporal în alte funcţiuni, straine de şcoală. Să se ia dreptul profesorului de a fi: advocat,

prefect, primar etc., lăsându-i-se numai pe acela de a fi ales, în parlament, însă cu garanţii serioase de suplinire. [1])

3. Ministerul să priceapă, odată pentru totdeauna, că va trebui s'o rupă definitiv şi hotărât cu apucăturile urâte ale trecutului:

— *Fiecare profesor la catedra lui.* Să înceteze detaşările, cu tot cortegiul lor de: detaşări la detaşări şi suplinirі la detaşări.

— Mutările, numirile, să nu se mai facă în cursul anului, ci pe ziua de 1 Septembrie, spre a nu se mai produce perturbări, în şcoală.

b) **Profesorul.** Până la războiu, isbutisem să avem un corp profesoral de aşa fel, cum foarte puţine ţări il aveau. In schimb, însă acest corp profesoral nu-şi găsea nici un ideal în şcoală. Afară de cele 4 gradaţii, de 63 lei fiecare, [2]) din 5 în 5 ani şi aceleiaşi pentru toată lumea, nimic altceva nu venea să-l stimuleze, să-l încurajeze, să-l reconpenseze, pentru o muncă deosebită, într'o carieră de 35 ani şi în care avansa numai de 4 ori, până la vechimea de 20 de ani. Aşa că, ultimii 15 ani, se scurgeau fără nici această meschină avansare: de 63 lei, după o aşteptare de 5 ani!

Şi ce a urmat deaci, se ştie: O indiferenţă, la unii, o tendinţă, la alţii, accentuată, din zi în zi, spre alte ocupaţii, mai rentabile, mai de decor, născând în şcoala română ideia nenorocită că «catedra e un sprijin pentru alte idealuri». Şi atunci toate onorurile, meritate sau nemeritate — şi cele mai multe erau de acestea — se deteră numai acestei categorii de profesori.

Şi aşa, negăsindu-şi idealul în şcoală, unde nu se recompensează un talent deosebit, o muncă în plus, o energie mai mult, profesorul a căutat să-şi plaseze în afară acest surplus de

---

1) In timpul din urmă „Deputaţiomania", care a cuprins învăţătorimea şi preoţimea română, nu putea lăsa rece şi pe profesor. Şi cam dece? Directori de şcoală, profesori şi unii încărcaţi de ore, îşi părăsesc şcoala, unii ca candidaţi, alţii ca agenţi electorali, şi după alegeri, când revin la catedre, unde de cele mai multe ori sau nu fuseseră suplinіţi sau fuseseră, aceea de mântuială, făcută de elevi, din clase superioare, spre a câştiga timp, *încarcă cu lecţii* pe bieţii copii, spre disperarea părinţilor, cari văd că acuma plătesc taxe, mai mult ca în trecut, ca copiii lor să nu înveţe carte şi să rămână repetenţi.

Deaici desgust şi silă de şcoală.... Şi Ministerul le vede şi le tace; inspectorii se fac că nu le văd!

2) Salariu dinainte de răsboiu.

energie, pricepere şi muncă; şi aceasta poate că n'ar fi fost răul cel mai mare, dacă această activitate din afară n'ar fi sfârşit prin a l smulge cu totul din şcoală — ceeace a făcut ca atâtea energii să se piardă şi, tot pe atâtea descurajări să se nască, la cei ce rămâneau în şcoală şi-i aşteptau o recompensă la fel: Aceeaş gradaţie, aceeaş avansare automată, la 5 ani!.

Astfel s'a creiat starea aceasta de lucruri: Dacă cineva munceşte, ori nu; de se poartă bine în societatea, ori nu; de vine regulat la şcoală, ori nu; de-şi face cursul, ori nu; de se consacră şcolii, ori politicii, de se face: prefect, primar, deputat, advocat.... recompensa e aceeaş. Aci stă tot răul.

Şi acest rău va dispare în ziua, când profesorul va şti că munca lui se controlează şi se recompensează, că şcoala e hotărâtă să facă o diferenţiare, caşi în celelalte instituţii ale statului, stabilind şi aci, grade între profesori; când profesorul va vedea că-şi poate găsi idealul numai şi numai în şcoală, atunci se înţelege că nu va mai avea decât o singură cale: aceea a şcolii, dacă ţine să n'ajungă inferior colegului său.

Şi remediul care ar fi?... Nimic mai simplu de cât a introduce în şcoală: un stimulent, o răsplată deosebită a unei munci în plus. Soluţii sunt destule. Ele se găsesc şi la alte popoare.

Ce-i drept, după războiu, a început a se schimba şi mentalitatea politicianilor noştri, faţă de şcoală. Profesorii au astăzi o viaţă mai bună şi munca lor în stat nu mai e judecată cu atâta nepăsare, ca odinioară, când se compara cu aceea a unui lucrător dela o fabrică de cuie din ţară — cu toate că astăzi un lucrător câştigă mai mult ca un profesor.

Şi nu mai este, pentrucă, dela un timp, se pare a se fi convins lumea că la Departamentul culturii naţionale să vină oameni de cultură: profesori.

Si aşa s'a început cu D. S. Mehedinţi, s'a urmat cu D. Negulescu şi cu actualul Ministru, D-r C. Angelescu.

Se îmbunătăţeşte starea materială; se creiază: gradaţia de merit şi cea militară; principiul orelor integrante — deşi uneori cu lipsuri şi anormalii. [1])

---

1) De pildă: gradaţia militară de merit e şi nu e o gradaţie; orele integrante, fac şi nu fac parte din catedră. Căci, dece: gradaţia milit. nu se socoteşte şi ea la orele suplimentare; dece la orele integrante nu se socoteşte şi grad. militară, care se socoteşte numai la 15 ore, la catedră, dacă şi orele integrante fac parte din ea?...

Care ar fi dar mijloacele de recompensă ale profesorului?

1. *Gradaţia.* Incontestabil că nu se poate lipsi profesorul de gradaţie. Profesoratul e o carieră închisă şi unde profesorul n'are nici o perspectivă de înaintare. Directoratul, inspectoratul... sânt prea puţine, spre a fi considerate ca o treaptă de avansare generală. Si atunci s'ar adopta aci şcoala franceză şi anume:

Păstrându-se principiul actual al gradaţiei fixe, s'ar face o derogare de la el, în favoarea profesorilor distinşi. Astfel:

Ar fi 5 gradaţii, [1]) socotite ca şi astăzi 25% din salariu şi la un interval de 4—5 ani. Toată lumea îşi priveşte gradaţia la 5 ani; cel distins însă o poate lua la 4 ani, deci cu un mai înainte. Si rezultatul care ar fi?.. Vor fi profesori, cari nu vor putea ieşi la pensie — socotită ieşirea aceasta la 30 ani — cu toate gradaţiile.

2. Pentru profesorii cărturari, cari publicând cărţi se afirmă pe terenul ştiinţific, cum nu toată lumea poate ajunge la Universitate, să se confere acestor profesori, ori maeştri, o avansare pe loc, cu un grad special de agregaţie, numindu-se «profesor agent». Pentru aceştia s'ar creia o gradaţie specială, numită «gradaţie de agregaţie», care n'ar avea nici o legătură cu gradaţia obişnuită.

Şi cum nu uităm că ne găsim într'o ţară cu urâte moravuri politice, unde nedreptatea şi bunul plac sânt la locul de cinste, spre a nu se lucra cu părtinire şi a se compromite un principiu frumos, s'ar urma astfel:

Profesorul, care aspiră la o avansare deosebită, face o cerere amănunţită, care se înaintează, prin Direcţie, inspectorului de circumscripţie. Acesta cercetează şi-o înaintează motivat Ministerului, unde se strâng toate cererile, se clasează şi se judecă de consiliul inspectorilor. Hotărârile şi cari vor fi motivate, se publică în Buletinul oficial. Deci s'ar lucra cu uşile deschise, la lumina zilei şi în acest caz nedreptăţile ar fi mai rari.

Fără îndoială că în acest caz, ar dispare «gradaţia de merit», concepută după 20 de ani de funcţionare, ca profesor, deoarece ea nu şi-ar mai avea rostul.

3. Tot ca o distincţiune, s'ar da la profesori unele însăr

---

1) In învăţ. francez sunt: 6.

cinări de ordin şcolar şi mai mult cu caracter local, spre a nu suferi şcoala. Apoi trecerea ca profesor la cursurile preparatoare, în Universitate.

4. O altă distincţiune ar fi directorul de şcoli, pentru profesorii, cari au însă aptitudini de director, deoarec nu orice profesor, ori cât de bun ar fi el, poate să fie director.

Directorul s'ar alege de profesori, dintre profesorii titulari, cu o vechime de 5 ani şi pe un period de 3 ani. După expirarea lui, el se poate realege. Bine înţeles că Ministerul să poată lua măsuri contra unui Director, care nu-şi face datoria.

Pentru asemenea funcţiune nu cerem inamovibilitatea din două motive: Intâiu, pentru a da prilej şi altor profesori să se afirme şi să li se deschidă calea spre inspectorat şi având înaintea ochilor perspectiva realegerii. Directorul să nu se lenevească. Şi să nu se lenevească, pentrucă, astăzi mai ales, cu legea comitetelor şcolare, rolul lui e foarte mare.

5. *Inspectoratul.* Ar fi două feluri:

a) *Consilieri tehnici*, pe circumscripţie şcoalară, câte unul de fie care obiect. Ei sunt onorabili şi mereu în legătură cu şcoala. Obligaţi a-şi vedea de 2 ori pe an pe colegii de aceeaş materie, din circumscripţia respectivă, ei sânt aceia, cari culeg informăţiunile de ordin şcolar, le coordonează şi le aduc la cunoştinţa inspectoratului. Ei discută metodele, propun măsuri de îndreptare etc.

Impreună cu Directorii de şcoli, ei formează *«sfatul circumscripţiei»*: Se adună, o dată pe an, la sediul circumscripţiei, sub Preşedenţia inspectorului, unde discută viaţa şcolară a şcolilor, în decursul unui an şcolar şi se propun Ministerului măsuri şi sancţiuni.

Se aleg pe 3 ani, dintre profesorii aşa zişi «agregaţi». Se pot realege.

b) *Inspectorii.* Organele de control şi execuţie ale Ministerului.

Se aleg prin concurs, dintre profesorii, cu o vechime de 10 ani ca titulari, foşti directori şi cu *serioase lucrări, de pedagogie şi organizare şcolară.* Se preferă cei cu studii streine, în această direcţie

Aşa numai va dispare nedreptatea de azi, când *«cluburile*

politice» şi «*simpatiile ori prieteniile creiate, în Minister*», formează singura cale spre inspectorat.

Inspectorii sunt provizorii şi definitivi după trei ani. Dintre inspectorii de circumscripţie se aleg inspectorii generali.

Directorii de Ministere — învăţ. secundar, primar şi normal primar, profesional şi particular — vor rămâne posturi amovibile, la dispoziţia Ministerului, care poate numi în ele, sau inspectori prin delegaţie, sau profesori, din afară de administraţia Ministerului. Aci se cer oameni de concepţie, de iniţiativă şi de o aleasă cultură.

Simple păreri. Alţii găsi-vor poate altele şi mai bune. Oricum ar fi însă, starea de lucruri nu mai poate dăinui. Şi nu mai poate, deoarece astă-zi şcoala nu mai atrage pe nimeni, tînărul ne mai având ce căuta acolo, unde nu-i adastă decât greutăţi mari şi nici o perspectivă, nici un ideal altul, decât acela de a fi îmbrăţişat o carieră de sacrificii şi unde i-se cere să rămână veşnic acelaş tânăr energic şi plin de răbdare, caşi la începutul carierii, deoarece mediul, în care a-i să te învârteşti toată viaţa, va fi veşnic acelaş! Aceeaş energie, aceeaş răbdare, aceeaş muncă incordată, dela început şi până la sfârşit, într'o carieră de 30 de ani. Şi pe când în toate celelalte cariere, cu cât îmbătrâneşti, avansând în grad, ţi se măreşte răspunderea, dar munca ţi-se micşorează, numai în şcoală profesorul rămâne acelaş, cu mediul lui de copii sburdalnici şi neastâmpăraţi.

c) **Mediul social.** Am văzut ce fel este şi-l cunoaştem cu toţii. Scăparea nu stă decât în o cât mai mare conlucrare a şcolii cu familia şi comitetele şcolare îşi au un mare rol şi-o grea răspundere.

Fără îndoială că grija «călăuzirii paşilor elevului, în viaţă», îi incumbă familiei, căreia îi stă în sarcină: grija sufletului şi a bunei creşteri; dar acolo, unde familia se arată neputincioasă, ori în neputinţă de a o face, atunci când e silit a-şi lăsa copilul la gazde, să intervină şcoala, cu toată energia şi autoritatea ei.

Să se introducă acel «dosar individual» al elevului, dar luându-se chestiunea în mod serios şi căzând în sarcina profesorului diriginte, care ar deveni un adevărat profesor al clasei, care ar merge până la clasa ultimă.

Se va vedea anume, cari sunt defectele, cu cari vin elevii deacasă; se vor nota şi urmări şi se vor propune remedii de îndreptare şi numai atunci, când un elev va deveni imposibil şi a cărui rămânere mai departe în şcoală, în mijlocul elevilor, ar fi o ameninţare şi pentru ceilalţi — *numai atunci să intervină eliminarea din şcoală*. Ea să fie o pedeapsă extremă, iar nu, ca astăzi, un mijloc comod de... needucaţie!

Dar pentru asta, să se *codifice pedepsele*, ca în armată, să ştie şi elevul cam la ce se poate aştepta,

Şi fiindcă e vorba de educaţie, să nu se uite că două sunt de căpetenie relele, cu cari vin elevii, în şcoală: *Nerespectul de legi şi regulamente, minciuna şi tendinţa de a trage chiulul şcolii.* Idei nenorocite, cu cari elevul vine din lumea din afară şi cari, spre ruşinea noastră, în loc să se oprească la poarta şcolii, pătrund înnăuntru, pentrucă şi *în şcoală găsesc mai aceeaş mentalitate:* Când un elev vede profesori, cari trag chiulul şcolii, cari îşi părăsesc catedra pentru alte ocupaţii — ceeace nu se cam petrecea în vechiul liceu — cari fac lecţii de mântuială, cari nu ascultă elevii, cum ar trebui, cari persecută şi se răzbună; când nu cel mai bun profesor ajunge Director, inspector, când Ministerul se amestecă în promoţia elevilor, cari adesea sunt trecuţi «peste capul profesorului»; când regulamentele se schimbă aşa de des, că nu se mai pot cunoaşte şi deci respecta; când elevul începe clasa sub un regulament şi o sfârşeşte sub un altul... dece atunci ar fi altfel, într'un mediu, care nu contribuie cu nimica la moralizarea vieţii lui şi a Ţării sale!

Şi aci să citez un exemplu, din viaţa mea de profesor: Intr'o clasă, prind elevi cu jucta, în clasă, la extemporale şi printre ei şi un elev bun. Dojenindu-l, îmi răspunde următoarele: «Domnule profesor, am vrut să fiu om cinstit, dar când am văzut că la extemporale eu abia traduceam 5—6 rânduri, pe când alţii, cu jucte, traduceau un număr îndoit, atunci am pus şi eu mâna pe juctă»!.

Şi elevul avea perfectă dreptate!

Când viaţa şcolară nu-l poate moraliza, cel mult dacă îi dă părerea de rău că ea nu este ceeace ar trebui să fiie, iată dece *ceeace este ajunge tot rostul vieţii!* Deaci, la unii: scârbă şi desgust, la alţii, o nevoie de a putea trăi, de a isbuti mai

bine în viaţă — cazul elevului cu jucta — iar la cei mai slabi, şi deci cei mai mulţi: convingerea că «aşa e viaţa», că «aşa numai poţi trăi în ea»!

Şi atunci cel mult dacă şcoala ajunge o «ironie amară» a vieţii, vorba lui Eminescu:

«Vai! Tot mai gândesc la anii, când visam în academii.
Ascultând pe vechii dascăli, cărpăcind la haina vremii»...

Şi cu aceste idei, cu această mentalitate elevul intră în viaţă, în această viaţă urâtă şi scârboasă, de după răsboiu, unde nu mai e nimic sfânt, unde «egoismul brutal», a înlocuit «idealismul frumos clasic» de altă dată. Şi atunci de ce ne mirăm că suntem aşa precum suntem, dece ne tânguim că generaţia de astă-zi nu este ca cea de ieri, când ea nu poate fi altfel?

Şi atunci, în disperare, în loc să luăm taurul de coarne, începem să suspinăm după... clasicism... liceu unitar. Toată lumea astăzi strigă: «Vrem liceu unitar, căci în el ne stă toată mântuirea»!.

Nu se poate o rătăcire mai mare, crezând că numai prin faptul reîntronării în liceu a clasicismului am şi mântuit ţara!

Dar citească cineva istoria popoarelor lumii şi are să vadă că la fel era caşi astăzi, lumea romană, după îndelungatele răsboaie civile, cari au culminat cu asasinarea lui Cezar şi că numai legiferând în sensul moralizării vieţii, numai aşa August a putut duce mai departe, cu încă 400 de ani, o lume, ce intrase în descompunere — ceeace nu e fireşte şi cazul nostru, cu toate că două din simptomele grozave ale acestei boli a început a se ivi: imoralitatea şi răsturnarea valorilor.

Sunt clasic şi am cea mai mare admiraţie pentru clasicism. Am şi eu, caşi toţi ceilalţi, aceeaş încredere în puterea cea mare educativă a clasicismului, deoarece, după cum am arătat în altă parte, învăţământul ştiinţific şi cel tehnic [1]) şi mai puţin nu poate el singur forma pe om şi înainte de a fi: inginer, chimist, trebuie să fii om, să ai inimă şi să nu te lase rece problemele, care agită neamul tău, dar încearcă-se să se aducă liceul unitar, cu clasicismul la locul de cinste, ca organizare şi rezultatul nu va fi cel dorit, din punctul de vedere educativ, dacă mediul şcolar rămâne tot cel de acuma.

Incontestabil că valoarea clasicismului este mare, că el îţi

1) De pildă America, cu marcantismul ei, aşa egoist şi brutal, lipsit de idealism şi călăuzit numai de interes.

dă cultura sufletească, de care omenirea are azi atâta nevoie, că el îţi dă orizonturi, îţi dă legătura între viaţa de azi şi alta dispărută, dar care a lăsat urme adânci şi vii în viaţa, pe care o trăim ; îţi dă cultura generală, de care orice om are nevoie, dar în ce măsură şi cât va putea el schimba în bine elevul de astăzi, dacă viaţa şcolară va rămâne aceeaş ?.

Să nu se uite că alta era atmosfera liceului vechiu şi alta a liceului de astăzi.

Sa se moralizeze deci viaţa şcolară ; să se moralizeze viaţa socială a Ţării... iată cea dintâiu şi mai decăpetenie problemă !

Altfel este a vorbi în pustiu.

4. *Ministerul.* Şi cel chemat să facă această schimbare In bine, să moralizeze viaţa şcolară, este celdintâi Ministerul.

Ce fel ar trebui să f e, se înţelege uşor din cuprinsul studiului de faţă : Mai multă grijă de şcoală, mai puţină politică şi politicianism, mai multă stabilitate în legi şi regulamente ; mai mult curaj atunci când e vorba să cureţe din şcoală elementele rele şi turbulente şi cari micşorează viaţa unei şcoli. Mai multă metodă şi continuitate în lucrări. Astăzi, slavă Domnului, avem inspectori inamovibili şi totuşi viaţa şcolară e aceeaşi :

Să se facă cazierul fiecărei şcoli, cu părţile ei bune şi rele. Să se statornicească pentru fiecare şcoală un plan de muncă, bine definit şi care să se urmărească, cu încordare dusă până la încăpăţânare. De pildă : şcoala prezintă lipsuri cu privire la : local, material didactic, la gruparea orelor... Directorul nu-i activ ; profesorul... nu-şi vede de curs, nu notează bine elevii etc. etc.

Şi lună cu lună, an cu an, să se urmărească prin inspectori, îndreptarea, care nu va întârzia să vină : şi la nevoe să se aibă curajul a se tăia în carne vie. Cu dreptate însă.

Şi, cu crearea inspectoratelor de circonscripţie lucrul este mai cu putinţă astăzi decât eri. Se cere însă : muncă, pricepere, prestigiu şi un plan bine definit de muncă.

Aş vrea să ştiu câţi inspectori inspectează şi ştiu inspecta pe director ; câţi cercetează registrul de prezenţă, spre a vedea mersul lecţiunilor şi dacă elevii n'au fost împovăraţi cu lucrări ; cum se suplinesc profesorii, de către cine şi dece ? Cum se notează elevi şi de câteori sunt notaţi pe trimestru — şi aci s'ar găsi lucruri surprinzătoare — şi dece e bine să se dea media : rău, pe întâiul trimestru în clasa întâia, sau în celelalte clase, la materii, cari încep ?

Câţi inspectori s'au ocupat de viaţa şcolii, de lipsurile ei; au stimulat profesorii, au încurajat, au reconpensat pe cei ce-şi fac datoria?

A-ţi plimba figura pe la şcoli, a intra în oră, la profesor, cu carnetul în mână şi a lua note, a căror urmare nu prea se vede... nu e numai asta rolul inspectorului şi al Ministerului.

Dar cât timp inspectoratul nu va fi o selecţiune prin concurs, ci de cele mai multe ori «o recompensă a unor neplăceri sentimentale de ordin politic» — mai mult nu putem cere.

Şi cu aceasta închei studiul de faţă. Sânt simple păreri, pe cari le arunc în discuţie acuma, când o reformă a învăţământului e la ordinea zilei.

Şi când e vorba de şcoală, cât mai multă discuţie nu strică, deoarece aci, ca nicăeri aiurea, ai deaface cu sufletul, cu partea cea mai delicată a omului.

Şcoala secundară prinde şi ţine pe copil tocmai în vârsta, când pubertatea aduce schimbări adânci în alcătuirea schimbării lui şi se cade deci să se cugete serios la îndrumarea acestei clipe hotărâtoare a vieţii omeneşti.

Deci mai multă prudenţă.

Astăzi, prin legea comitetelor şcolare, ideie pornită de d-l S. Mehedinţi şi care, după răsboiu formează legiferarea cea mai sănătoasă şi mai deseamă, în şcoala noastră, liceele tind să ia o faţă cu totul nouă; să-şi creieze o autonomie şi o viaţă a lor aparte.

Se poate dar gândi serios la toate problemele, ce agită viaţa unei regiuni şi deci cele culturale şi educative, în primul rând.

Se cere numai: pricepere, bunăvoinţă, răbdare şi muncă.

Să nu se uite că astăzi, ca niciodată până aci, neamul nostru simte mai mult nevoia de aceste lucruri.

Trăim vremuri mari şi de adânci prefaceri; suntem la începutul căei, care va trebui să ducă spre închegările sufleteşti, ce au a forma şi cimenta sufletul acestei ţări.

Avem în sânul nostru străini, cari, dacă nu ne pot iubi, ne-ar putea totuşi respecta şi stima.

Să le fim dar superiori în şcoli, spre a le putea fi superiori în cultură, superiori în moralitate şi cinste, superiori în administraţie, superiori în cinstea cea de toate zilele.

Aşa numai ne vom închega, cimenta şi menţine.

Iată de ce astăzi problema şcolii e cea dintâi, care se impune.

Et nunc erudimini...

Eliodor Constantinescu.

SCUFUNDATORUL

(din Schiller)

«Hei, care-i destoinic — ostaş sau curtean
«În aste — adâncimi să se-afunde?
«O cupă de aur arunc în noian —
«O şi 'nghit fugarele unde.
«Acela ce cupa din nou îmi arată
«S'o ţie, e-a lui drept răsplată!»

Cum regele spune, a şi aruncat
De sus, depe stânca 'negrită
Ce-atârnă pe mare, — paharul bogat
De-a dreptu 'n carybda cumplită.
Şi iarăşi întreabă: «Ei, care din ceată
«Înfruntă genuna 'nspumată?»

Stau pajii, stau nobilii fără cuvânt
Şi groaza în piepturi se 'nfige.
Văd marea sălbatec săltând după vânt
Şi nimeni nu vrea să câştige.
Din nou iscodeşte cu glas de poruncă:
«Nici unul din toţi nu s'aruncă?

Dar încă o vreme rămân neclintiţi
Apoi, depăşindu-şi grămada,
Un paj cu ochi limpezi şi-obraji rumeniţi
Işi leapădă haina şi spada.
La chipeşul tânăr privesc cu mirare
Toţi nobilii din adunare.

Şi cum se îndreaptă spre râpă, fâţiş
Uitându-se 'n neagra strâmtoare,
Noianul de apă o clipă deschis
Se 'nchide gemând cu turbare.
Cu muget de tunet in ţărmuri se sbate
Vârtejul de ape 'nspumate.

Şi urlă, şi fierbe, şi clocote-aprins
Ca apă cu foc când se-atinge;
Sar spumele până la cer, ş'n întins
Talaz pe talaz se împinge.
Iar marea ce nu conteneşte — îţi pare
Că vrea să mai nască o mare.

Avântul sălbatec se curmă 'n stârşit
Şi, negru din spuma uşoară,
Se întredeschide un şanţ nesfârşit
Ce pare că 'n iad se coboară.
Alunecă 'n treacăt talazuri smucite
Prin pâlnia care le 'nghite.

'Nainte ca marea să suie din nou,
Cu grabă viteazul se 'nchină
Şi — ţipăt de groază răsună 'n ecou —
S'aruncă în noaptea deplină.
In pâlnie apa din larg se repede
Şi-o umple; el, nu se mai vede.

Tăcerea se 'ntinde pe apele reci
Şi numai adâncul murmură.
«Senin fie-ţi, tinere, drumul de veci»...
Se-aude din gură în gură.
Răzbat din adâncuri mugiri răzvrătite
Şi clipele par nesfârşite.

Coroană regească s'asvârli şi să spui:
«Acel ce coroana mi-artă,
«S'o poarte şi ţara să fie a lui» —
N'aş fi ispitit de răsplată!
Ce-ascunde natura cu tainica-i lege
Nu trebui un om să deslege. —

Din multe corăbii venite din larg
Şi-aduse în aste făgaşe
Rămas-au doar bârne şi stâlpi de catarg
Să tulbure apa vrăjmaşe.
Mai clar, tot mai clar, ca un zvon de furtună,
Adâncul în clocot răsună.

Şi urlă, şi fierbe, şi clocote-aprins
Ca apă cu foc când se-atinge ;
Sar spumele până la cer şi 'n întins
Talaz pe talaz se împinge.
Cu muget de tunet în ţărmuri se sbate
Vârtejul de ape 'nspumate.

Dar uite! din negrul vârtej zbuciumat
Prin spumele reci se ridică
O ceafă voinică şi-un braţ încordat
Vâsleşte, talazul despică,
Şi iată-l! In mâna 'nălţată cu fală
Arată şi cupa regală.

Respiră prelung cu nesaţ, şi apoi
Salută lumina cerească.
«Trăeşte! E. teafăr! E aci printre noi!»
Işi strigă suita regească.
«Din groapă, din iadul ne'nvinselor ape
«El duhul ştiut-a să-şi scape!».

El, vine de ceata întreagă urmat,
Naintea monarhului cade
Şi 'ntide'n genunche paharul bogat.
Copilei gingaşe ce şade
Alăturea, — regele'n semne'i vorbeşte —
Ea'l umple cu vin ce sclipeşte.

«Trăiască monarhul!... Şi fie voioşi
«Toţi cei de sub bolta cerească!
«Dar jos este groaznic! Pe zeii miloşi
«Să nu'ncerce — un om să-i clintească.
«Şi nimeni şi nimeni să nu vrea să vază
«Ce-ascund ei prin noapte şi groază!

«Mă smulse mai iute decât ai clipì,
«Apoi un izvor de sub mare
«Sălbatec și rece în piept mă lovi,
«Mă strâse curentul mai tare,
«Și ca o sfârlează cu iuți rotocoale
«Mă'mpinse în voie la vale.

«Și-atunci, Dumnezeu către care strigai
«Cu glas ce'ncepuse să moară,
«M'atrase spre-o stâncă, și eu m'agățai
«De-un raın de coral ce-o 'mpresoară.
«Pe vârfu-i fusese și cupa oprită —
«Altfel ar fi fost nimicită.

«Căci largi adâncimi dedesubt se'ntindeau
«In negură deasă, roșcată,
«Și dacă urechile nu auziau
«Privirea vedea spăimântată
«Talauri și zmei înnotând în grămadă,
«Cu verzi salamandre de pradă.

«Zării cum pe-aproape, în roi fioros
«Alături de stânci sfărâmate,
«Treceau cacealotul, calcanul spinos,
«Ciocanul cu tâmplele late.
«Rânjindu-mi cu dinții, vâslea tot mai tare
«Rechinul, hiena de mare.

«Acolo, departe de orice-ajutor
«Venit dela cei de sub soare,
«Acolo, eu, singurul piept simțitor
«Stăteam agățat printre fiare:
«Departe de zvonul și farmecul vieții —
«In haosul pustietății.

«Și-apoi, de odată văzui 'naintând,
«Cu gând însetat să mă prindă,
«O sută de brațe... și'n groază, scăpând
«Coralul din mâna slăbindă,
«Vânjoasele ape mă smulseră iară
«Trăgându-mă însă'n afară».

Se miră monarhul și-apoi către el
Grăește: «Al tău e paharul
«Și-ți dau pe deasupra și propriu-mi inel
«Ca seamăn să nu aibă darul,
«De mergi înc'odată și-mi spui ce se-ascunde
«In fundul tăcutelor unde».

L-aude copila cu suflet firav
Și glasul ei blând îl imbie:
— «O! tată! sfârșește cu jocul grozav!
«Ți-a spus ceace nimeni nu știe!
«De nu-ți poți învinge dorința ciudată,
«Intreacă-l vre-un altul din ceată!».

Dar regele — apucă paharul, grăbit,
Și-l svârle din nou în vâltoare:
— «De'l scoți înc'odată din iadul cumplit,
«Din sfetnici să-mi fii cel mai mare,
«Și-aceea ce viața să-ți cruț mă îmbie
«Chiar astăzi să-ți fie soție!».

Puteri vijelioase în piept i se-aprind
Și-i fulgeră aprig privirea.
Pe blânda copilă o vede roșind,
O vede pierzându-și simțirea,
Și'n dorul răsplatei și falnicei soarte
S'aruncă pe viață și moarte.

Vuește tot țărmul, iar valuri vestesc
Acelaș temei de furtună
Și apele urcă, și apele cresc,
Puteri însutite 'și-adună
Și urlă, și gem, și se schimbă într'una —
Pe el nu-l mai scoate niciuna.

Nadeja Cezianu

POEZII POPULARE GRECEŞTI

In vremea din urmă mi-a căzut în mâini o scriere pe atât de interesantă pe cât e de rară şi de veche. Ea poartă titlul: *Chants populaires* de la *Grèce Moderne, recueillis et publiés, avec une traduction française, des éclaircissements et des notes,* par *C. Fauriel.* Tome II. *Chants historiques, romanesques et domestiques.* A *Paris,* chez *Firmin Didot père et fils, libraires, rue Jacob,* No. 24; *Dandey-Dupré père et fils, rue de Richelieu,* No. 67. 1825.

Nu cunosc Tome I, şi regret pentrucă această lucrare e o minunată oglindă a timpului în care se reflectează partea patetică şi războinic-patetică a Grecilor dela începutul sec. al XIX. Dar ceeace ne interesează pe noi este faptul că în acea scriere găsim două cântece războinice asupra lui Georgakis, care nu e altul de cât căpitanul Iordache Olimpie sau Olimpiotul «un om iute şi hotărât, **român** din Vlaho-Clisura Macedoniei, poreclit de panduri «căpitan Ghiulea». Tudor Vladimirescu îl scăpase odată de la moarte, dar acesta era ursit să fie geniul său cel rău, cum fusese Basta pentru Mihai Viteazul». vezi N. Iorga, *Iordache Olimpiotul, vânzătorul lui Tudor*, în An. Acad. Rom. XXXVIII.

Pentru C. Fauriel, autorul colecţiei de poezii greceşti, «moartea lui Georgakis şi a lui Pharmakis poate fi primită ca adevărata catastrofă a revoluţiilor din Moldova şi Valachia, în 1821». Iar Tudor Vladimirescu era, după Fauriel, *unul dintre agenţii săi*, cunoscut de atunci încoace sub numele de Tudor Vladimirescu».

Relevăm această afirmaţiune pe care nu o găsim în «*Revoluţia lui Tudor Vladimirescu*», a d-lui Constantinescu, singura lucrare ce ne stă acum la îndemână.

Moartea lui Georgakis şi a lui Pharmakis

Cele două cântece următoare sunt amândouă relative la moartea căpitanului Georgakis şi a prietenului său Pharmakis, moarte ce poate fi privită ca adevărata catastrofă a revoluţiilor din Moldova şi Valachia, în 1821. Istoria va face dreptate sforţărilor eroice ale acestui brav căpitan, pentru a asigura succesul unei întreprinderi în care n'au fost fapte glorioase şi cuminte decât acelea făcute de el însuşi.

M'aş socoti fericit de a putea, asupra acestui punct, depăşi cu câtva timp elogiile adesea târzii ale istoriei; şi în această speranţă am cules asupra vieţii şi faptelor lui Georgakis, multe informaţii asupra exactităţii cărora nu era îngăduit să mă bizui. Dar îmi lipseşte timpul pentru a redacta acest material, chiar consimţind de a le orândui cu neîngrijire; şi mă mărginesc de a da asupra lui Georgakis scurta notiţă care urmează, ea mi-a fost procurată de către un tânăr grec cu un spirit distins care avea la îndemână asupra bravului său compatriot, lămuriri precise şi sigure, şi care, dacă ar fi întreprins de a-i descrie viaţa în amănunte, m'ar fi scutit şi de osteneala de a căuta eu însumi informaţii asupra acestui subiect, şi de părerea de rău de a nu putea în aceste clipe să le împărtăşesc publicului.

George, sau Georgakis Olympiatul, s'a născut într'un sat din muntele Olymp în Tessalia. Era un om cu o înfăţişare simplă şi modestă. Reputaţia de bravură ce'şi făcuse în tinereţe îi atrase persecuţia paşalelor, şi îl sili să se retragă în Valahia, unde găsi ocazia de a se înfăţişa cu cinste în cariera militară. El fu văzut, în războiul Ruşilor cu Turcii, hărţuind necontenit pe duşman, risipindu-i convoiurile, şi bătând uneori trupe numeroase, cu mâna de oameni de care se înconjurase. Tratatul dela Bucureşti împăcând părţile beligerante, George, nerăbdător de a găsi noi ocazii de a se semnala contra tiranilor patriei sale, se duse în Serbia, un popor războinic şi iubitor al libertăţii sale, ce se căsnea să-şi rupă lanţurile. Se luptă cu dinstincţie până în clipa în care, pierzând orice speranţă a unui sprijin din afară şi văzându-se doborâţi de toate forţele Turciei, rămase disponibile în urma tratatului din Bucureşti, Sârbii fură învinşi şi prăpădiţi de asupritorii lor. Se reîntoarse atunci în Valachia şi luă comanda unui corp de Albanezi prepuşi pentru paza ţării, până în clipa când în-

treprindrea îndrăzneaţă a lui Ipsilante îi dete o nouă ocazie de a-şi desfăşura curajul său şi talentele sale, şi pregăti moartea cea mai glorioasă. Certurile pe cari le făceau să se nască în Valachia, intrigile boerilor disputându-şi puterea după moartea domnitorului lor, înlesniră executarea unui plan pe care George îl meditase de multă vreme, pentru a face încurcături Porţii, departe de Grecia, ale cărei mişcări le cunoştea. El se hotări de a părea ataşat boerilor, şi, atrăgându-şi încrederea lor, de a căpăta comanda trupelor, ce trebuiau opuse răsmiriţii pe care el însuşi o întreţinuse prin mijlocul *unuia dintre agenţii săi, cunoscut de atunci încoace sub numele de Tudor Vladimirescu*, pe care pe sub ascuns îl trecuse la Craiova, şi care în curând reuşi să adune două-trei mii de panduri, munteni războinici. El nu se înşelă de loc în socotelile lui. Insărcinat de a supune pe Vladimirescu, el se duse de-şi aşeză lagărul la două trei lege departe de răzvrătiţi, şi sub pretextul de a chibzui mijloacele de a-i distruge, el se folosi de banii pe cari sfatul boierilor îi dăduse, pentru a strânge un corp de armată bine întreţinut, pe care-l dete lui Ipsilante când acesta se anunţă ca şeful suprem a marei răscoale a Grecilor.

Consultat asupra planului de luptă ce trebuia urmat, el arătă în zadar lui Ipsilante, în diferite împrejurări, neputinţa de a bate Turcii la câmp liber, din cauza marei superiorităţi numerice a forţelor lor, şi fu necontenit de părere de a-şi scutura armata de toate trupele de transporturi, şi de a începe cu Turcii un război de munte, cu care Grecii erau de mult obişnuiţi, asigurând că prin acest mijloc s'ar ajunge la distrugerea, unul după altul a tuturor corpurilor de trupe turceşti cari ar îndrăzni să se aventureze în munţii micei Valachii. Această părere priincioasă fu aruncată, şi nenorocitul sfârşit al bătăliei dela Drăgăşani, dovedi foarte bine greşeala ce se făcuse de a dispreţui sfaturile unui om a cărui dibăcie fusese pusă la încercare în războaele precedente ale Sârbilor.

Ipsilante vestea deja, printr'o retragere grăbită, planul său de a-i distruge armata şi de a pleca cu rugăminte la Austria.

George incercă în zadar de a-l abate dela acest plan, şi-l părăsi la mănăstirea Cozia, la câteva ore de frontiera austriacă. El ocupă diferite poziţii în districtul Râmnicului, cu hotărîrea de a strânge rămăşiţele armatei lui Ipsilante, dar înfrângerea mai multor corpuri de armată greceşti, cari se găseau izolate, după bătălia dela Drăgăşani, smulse lui George orice speranţă de întărire, şi-l sili de

a se retrage în munţii Moldovei, mereu urmărit, şi mereu bătând pe turci. Ajuns în munţii Torneo (?) cari domină districtul Phalazi (?), poziţie de neînvins, adună hrană, şi se întări aci ca să poată susţine un lung asediu, când perfidia strică toate planurile sale.

Episcopul de Roman nu roşi de a înjosi caracterul sacru al religiei pentru a da în cursă pe unul dintre cei mai zeloşi apărători. Inţelegându-se pe sub ascuns cu Turcii, el reclamă lui George, a cărui pietate o cunoştea, că necredincioşii plănuiseră de a ocupa în noaptea următoare, mănăstirea Secu şi de a profana reiiquele sfinte care zicea că sunt depuse acolo, George se grăbi de a se duce să smulgă furiei sacrilege a barbarilor lucrurile sfinte ale Părinţilor Bisericei. In neputinţă de a bănui neagra perfidie a prelatului, plecă cu vre-o cinci sute de oameni cari îi rămăseseră, pentru a înconjura mănăstirea ameninţată; dar abia intrase într'un defileu care ducea la mănăstire, că fu pe neprevăzute atacat de o armată turcă de douăzeci de ori mai numeroasă ca a sa. După o luptă îndârjită de şease ore, el reuşi să scape cu lucruri de valoare, şi ocupă Secu, unde îndată fu asediat de opt mii de Turci, cari se serveau până şi de artilerie grea pentru a dărâma slabele ziduri ale unei mănăstiri.

George, slăbit de rănile sale, susţinu cu toate acestea timp de cinci zile asalturile continue, până în clipa când, simţindu-şi sfârşitul apropiat, se sinucise printr'o explozie de câteva butoiaşe cu pulberă.

Iată soarta acestui viteaz căpitan, care în scurtul timp de patru luni, în care susţinu războiul după fuga lui Ipsilante, ucise douăsprezece mii de Turci, după raportul oficial al comandantului austriac dela frontieră, şi-şi înscrise printre cei dintâi numele pe lista bravilor morţi pentru apărarea Patriei.

Moartea lui Gheorgakis şi a lui Pharmakis

Cinci paşale au plecat din Ibraida; — ele conduc o puternică armată pedestră şi călăreaţă; şi târăsc douăsprezece tunuri, cu ghiulele fără număr.

Din Bucureşti vine de asemenea Tsapan Oglu; — el are o armată îndrăsneaţă, toată numai ieniceri, — (cari) au sabia în dinţi, şi puşca în mână. Georgakis strigă atunci din mânăstire: «Unde sunteţi voi, bravii mei? mândrii mei viteji, (unde sunteţi?. Iute,

încingeţi săbiile; (iute!) puneţi mâna pe arme: ocupaţi-vă posturile; intraţi în adăposturi: Turcii cad asupra noastră; ei voesc să ne prăpădească».

Fără pâine, fără apă, trei zile şi trei nopţi, ei (se luptară), respinseră cu tărie pe duşman până la Kambolaki, — şi tăiară capul la aproape trei mii de Turci. Pharmakis (atunci) strigă din mănăstire: «Lăsaţi armele, scoateţi săbiile; luaţi cu asalt înălţimea, urcaţi pe Ailia». Turci se folosesc de aceasta şi aleargă la mânăstire. Atunci Pharmakis (încă) în viaţă strigă din (înălţimea mânăstirii) Secu: «Unde eşti tu, Georgakis, frate, cel dintâi căpitan? mii de Turci cad asupra noastră, şi ne vor prăpădi; ei ne trimit o ploaie de bătăi de tun, o grindină de ghiulele.» Dar Georgakis atunci pierise; nu l-a mai revăzut nimeni.

Moartea lui Gheorgakis şi a lui Pharmakis

Tristă a sosit, (de astă dată) primăvara, întunecată vara, crudă şi periculoasă toamna. Georgakis şi Pharmakis stau la sfat «Vino, Gheorgakis, să plecăm; haide la Moscova». «Vorbeşti cuminte, Pharmakis; cu minte judeci; dar e (acolo) puţină ruşine, şi ar râde lumea (de noi). Mai bine să rămânem în această mânăstire: moscovitul va porni poate la luptă, şi ne va veni în ajutor». Şi deodată posturile înaintaşe din Secu strigară: «Iată că vine un gros nor de război! munţii sunt întunecaţi». «Să fie oare ajutorul care (ne) soseşte? Să fie tovarăşi?». «Nu ajutor (ne) soseşte; nu sunt tovarăşi: sunt Turci, cinsprezece mii de Turci cari năvălesc asupra noastră». Când ajunseră la Secu, când îşi luară posturile, ei aşezară multe tunuri în jurul mânăstirii; cinci bat din coaste, cinci din faţă, iar celelalte, cele mai puternice, bat la vârf. Mii de Turci cad lângă bătrâna biserică; alte mii sunt ucişi sub ziduri; atunci armata turcească se retrage până la Lambalaki.

Dar un paşă stetea la pândă de partea cealaltă a mânăstirii Secu; Ahmet! Mahomet! începu el să strige cu glas tare; puneţi stăpânire pe posturi; împresuraţi mânăstirea! Şi toţi Turcii, toţi ienicerii, împrejmuesc locul, închid mânăstirea.

Pharmakis fu cuprins de întristare, şi suspină adânc; din mânăstire el îşi chiamă vitejii: «Unde sunteţi voi, vitejii mei, mândrii mei voinici? Ţineţi! luaţi aurul meu şi vesta mea de aur; luaţi plăcile mele de argint: voi fi mai uşor, (pentru luptă).

— Trageți săbiile, sfărâmați tecile, și să năvălim deodată asupra Turcilor ca să-i respingem». Dar un protopalikar se oprește și îi zice: Posomorîte sunt săbiile noastre, și triste, puștile noastre: Turcii sunt numeroși; munții s'au întunecat de ei». Nici nu și-a isprăvit cuvântul, și deja Pharmakis e prins viu.

«Nu ți-am spus-o, Pharmakis, odată, de trei, de cinci ori, de a nu mai sta în Valachia, de a nu te opri la Secu?». «Ei, cum era să știu, nenorocitul de mine! de unde era să aflu, că niște apostoli creștini ne vor trăda?

O, voi, păsări, cari zburați pe sus prin aer, duceți-vă și povestiți în țara Fracezilor, în pământul Creștinilor, și spuneți (în treacăt) soției lui Pharmakis, că Pharmakis a murit.

Din aceste două câtece am ales pe cel dintâi pentru versificarea românească:

Moartea lui Gheorgakis și a lui Pharmakis

Din Brăila se porniră cinci pașale furioase
Mânând straşnica lor oaste pe câmpiile mănoase:
Călăreți pe cai ca smeii, pedestrași cu pașii vii;
Tunuri zece și-alte două cu obuze mii de mii;
Ceapan Oglu pleacă însuși cu oșteni din București;
Ieniceri ce poartă 'n mână flinte lungi cu ghint turcești,
Iar în dinți ei strâng cu sete paloșe și săbii crunte.
Gheorghe strigă din chilie: «Bravii mei oșteni de munte,
Unde sunteți voi vitejii, mândrii mei frumoși flăcăi,?
N'auziți cum urlă codrul de dușmani și de călăi,
Mulți ca frunza, ca nisipul, nici nu poți ca să-i înumeri.
Cingeți sabia și prindeți armele pe-a' voastre umeri!
Din a vulturilor cuiburi, faceți posturile voastre
Să întrezăriți dușmanii pe sub cerurile-albastre;
Din a vulpilor sălașuri, din ascunzători de urși,
Ochi de Lynx și ca stejarii din tulpinele lor sunteți
Intări-veți baricade... Iară alții stați de gardă:
Turcii vin pe capul nostru să ne stingă, să ne piardă!

Fără pâine, fără apă, de trei nopți, de zile trei,
Ei luptară cu 'ndârjire oțeliți ca niște smei
Și repinseră dușmanii.. Mii de Turci căzură morții...

Dar din sfânta mânăstire s'auzea vestirea sorții :
«Lăsați arme, lăsați săbii, aruncați-vă pe brânci
Sus pe culme, sus în vârful celei mai înalte stânci,
Zise-atuncea lor Pharmaki. Turcii dau năvală însă
In spre vechea mânăstire. Vocea lui s'aude stinsă :
«O, tu, frate Gheorghe, Gheorghe unde ești, tovarăș sfânt,
Turcii vin de pretutindeni, ies ca iarba din pământ,
Tunurile bat în ziduri, bombele izbesc în vaer,
Vâjâe sinistre gloanțe, fluerânde trec prin aer».
In zadar căci mândrul Gheorghe se stinsese fără glas,
Dar în sufletele noastre vitejia i-a rămas.

Iată acuma câte-va, cari mi s'au părut mai frumoase, din cântecele populare grecești din colecția Fauriel, de astă dată în proză.

Păstorul și Charon

Un sprinten (păstor) coboară în grabă din munți, cu căciula la o parte, cu părul împletit. Charon (care) 'l pândea de pe o coastă înaltă, se scobori în calea lui și-l așteptă. «De unde vii, sprintene (păstor), și unde te duci?». «Viu dela turmele mele, și mă duc acasă ; mă duc s'aduc pâine, și mă reîntorc (numai decât)». «Iar eu, (păstorule) sunt trimis de D-zeu ca să-ți iau sufletul». «Lasă-mă Charon, lasă-mă, te rog, ca să mai trăesc. Am o soție tânără, și (unei tinere soții) văduvia nu se potrivește : dacă umblă voios, se zice că 'și caută bărbat; dacă umblă încet, se zice că e mândră. Am copilași mici, cari vor rămâne orfani». Dar Charon nu-l asculta. Charon voia să-l răpească. «(Ei bine), Charon, dacă ești astfel hotărît, și vrei să mă iei, hai să ne luptăm (împreună) pe această arie de marmură. Dacă mă învingi, o Charon să 'mi iei sufletul ; și dacă eu te înving, (lasă-mă) și du-te cu D-zeu». Ei se luară la luptă, și de dimineață până la prânz, dar pe sub seară Charon înfrânse pe păstor.

Fecioara călătoare

O fecioară (dușmănită) pentru frumusețea ei, voia să călătorească ;— dar ca să călătorească nu putea ; nu știa să vâslească. Ea dete o sută de techini și închirie o corabie, și alți o sută de techini pentru ca să fie ocrotită în timpul călătoriei.

Dar când fură la două-trei mile în largul mării — căpitanul îşi vâră mâna în sânul ei; — şi de mare ruşine fecioara căzu leşinată. — Căpitanul crezu că e moartă; o luă de braţ şi o aruncă în mare, — iar marea o scoate la puţul din Marea. Sosiră femei, (sosiră) ficele mareate ca să scoată apă; — ele aruncară cofele, iar de cofe se agăţă părul frumoasei fecioare: — «O, vedeţi acest corp făcut să poarte dolman! aceste degete, să ţie condeiul! — Uitaţi-vă la aceste buze de sărutat, aşa însângerate cum sunt!» — Le sărutai, aceste buze roşii, şi buzele mele se colorară; — le-am şters cu o batistă, şi se coloră batista: le-am spălat la râu, şi râul se înroşi; — se coloră şi malul râului şi marea întreagă; — o corabie cu pânze se coloră şi ea, tot astfel şi o corabie mare de transport; — şi frumoşii, iuţii peşti fură şi ei înroşiţi.

Cei doi fraţi

Un negustor scobora din vârful munţilor; el mâna doisprezece catâri şi cinciprezece catâriţe. Banditii i-au eşit în cale în mijlocul drumului: opresc catârii ca să-i descarce şi să vadă dacă nu sunt bani ascunşi în saci. Dar el îi roagă ca să nu-i descarce: «Ah! nu-i descărcaţi, pe aceşti nenorociţi catâri; căci mi-e pieptul plin de răni tot încărcându-i şi descărcându-i». Căpitanul atunci se înfurie; se opreşte şi zice: Uitaţi-vă la acest fiu de câine, la acest fiu de căţea, care nu-şi plânge viaţa lui, care nu-şi plânge de cât catârii! Unde sunteţi vitejii mei? strigă apoi căpitanul; daţi-i o lovitură de pumnal, ca să nu se mai mişte». Insă hoţilor le era milă de negustor, pentru că era brav. Dar căpitanul se aruncă asupra lui ca un leu sălbatic: scoate pumnalul şi-l loveşte într'o parte. Negustorul oftează adânc, şi strigă cât poate: «Unde eşti, tată, să mă vezi? Unde eşti, mamă, să mă plângi?» «De unde e mama ta? Am să-i scriu o scrisoare». «Mama este din Arta; tată-meu din Creta; şi aveam un frate mai mare care s'a făcut bandit». Căpitanul se 'nfioară: îl ia în braţe; în braţe îl ridică şi-l duce la doctori: «O, voi, cari aţi vindecat oameni străpunşi de pumnale, oameni tăiaţi, vindecaţi şi pe acest tânăr: el e fratele meu».

Am vindecat oameni străpunşi de pumnale, oameni tăiaţi; dar lovituri de pumnal ca aceasta, nimeni nu le vindecă». Iar negustorul rugă pe fratele său să ia catârii: «Ia catârii noştrii

şi du-i la tatăl nostru». «Ah! Cum să-i spun tatălui nostru? Cum să-i spun mamei noastre? mi-am ucis fratele: şi iată catârii lui pe cari i-am luat».

Răpirea

Cum stăteam jos şi mâncam la masa mea mărmurie, auzii pe murgul meu că nechiază; sabia că trăsneşte; şi înţelesei, în mintea mea, că-mi măritau mândra; că o logodiseră, că o dedeau altuia; că o binecuvântau cu un altul, că o cununau cu altul. Mă sculai şi mă repezii la murgii mei, la cei şeaptezeci şi cinci de murgi: «Care dintre murgii mei, dintre cei şeaptezeci şi cinci de murgi, care, poate, dintr'o scăpărare de copită de la soare-răsare s'ajungă la soare-apune?». Toţi murgii care mă auziră urinară sânge; toate epele care auziră lepădară. Dar un bătrân, o mârţoagă, cu multe răni pe el, răspunse: «Sunt bătrân, sunt urât, şi călătoriile nu mai fac de mine. Cu toate acestea însă una, o mare călătorie[1], aş face-o de dragul frumoasei mele stăpâne, care mă mângâia pe când îmi da să mănânc din şorţul ei; care mă mângâia pe când îmi da să beau din pumnii ei». Şi iute îşi înşeuează murgul, şi s'aruncă pe şea: «O, strânge bine, stăpâne, strânge-ţi bine capul cu un tulpan de nouă coţi, şi nu prea face pe sprintenul să mă înţepi cu pintenul, că-mi aduci aminte de tinereţea mea; şi iar devin noaten, şi-ţi seamăn creerii pe nouă stânjeni de câmpie». Il atinge odată cu nuiaua şi el face patruzeci de mille: îl mai atinge odată, şi face patruzeci şi cinci; şi mergând pe drum se ruga lui Dumnezeu: «Dă Doamne, să găsesc pe tata tăind în vie!». Ca un creştin grăise; ca un sfânt el fu izbăvit; el îşi găsi pe tatăl tăind în vie: «Bună ziua, moşnege, a cui e via asta?». «Este via nenorocirii, a durerii; este via fiului meu Ion. Astăzi pe iubita lui o dă altuia; o binecuvintează cu altul, o cunună cu altul». «O, spune, bătrâne, i-oi mai găsi eu la ospăţ încă?». «Dacă murgul ţi-e viteaz, o să-i găseşti încă la ospăţ, dacă murgul ţi-e mai moale, o să-i găseşti la cununie. Işi atinge odată murgul cu nuiaua, şi zboară patruzeci de mile; îl mai atinge încă odată, şi zboară patruzeci şi cinci de mille. Iar pe când gonea pe câmp, se ruga lui Dumnezeu. «Dă, Doamne, să-mi găsesc pe mama udând în grădină!». Ca un creştin grăise, ca un sfânt el fu ascultat: el îşi găsi mama stropind în grădină: «Bună ziua, mătuşe, a cui e grădina asta?». «Este grădina nenorocirii, a durerii; este grădina fiului meu Ion.

N. Mihăiescu-Nigrim

CONTRIBUŢII
LA
O NOUA BIOGRAFIE A LUI BALCESCU

(Urmare)

In aceaşi ordine de idei e o încercare, pe care n'o putem data mai precis, «Manualul Bunului Român». In puţinele pagini, ce aparţin lui Bălcescu [1]) el dă o justificare de astădată a reformelor politice propriu zise. Şi aci el merge mai departe decât constituţia dela Islaz. Incercând să îmbrace istoria noastră în formele cu cari îmbrăcau istoricii apuseni istoria ţării lor, el spune că starea veche a ţărilor noastre era o republică aristocratică, pentrucă, crede el, toate slujbele erau elective. [2]) Nevoia unei schimbări e evidentă: era o unire între boeri şi domn «care-şi zicea că domneşte din mila lui Dumnezeu» pentru a apăsa ţărănimea. Aceasta ca şi în «Question Economique» a fost cauza pieirii ţării. Pentru libertate e nevoie de luptă. Ea se va câştiga cu sânge «căci altfel nu se poate câştiga libertatea» [3]) E vorba şi aci de ideile lui de proslăvire a armatei şi a puterii, ce singură ne va salva. Dar revoluţia dela 1848 nu fusese hotărât republicană. Asta, după Bălcescu, era o greşală. Nu primeşte un domn fie chiar constituţional: «căci ori cât vei scădea «din putere domnia rămâne tot domnie şi ori şi cât vei înfrânge «pe Domn anevoe va fi a-l face pe el şi pe oamenii lui a uita «vechiul obicei». Şi aci urmează o caricatură de domn în care

1) Celelalte sunt o traducere după Ch. Renouvier „Manuel republicain de l'homme et du citoyen" P. V. Haneş. Studii de literatură română p. 5 şi urm.

2) N. Bălcescu Manualul bunului român publicat de P. V. Haneş Bucureşti 1903 p. 23.

3) Idem p. 24.

lesne vom recunoaşte portul lui Bibescu, aşa cum îl arată imaginile vremii: «a se îmbrăca numai în fir, a pune pene în cap, «epolete mari pe umeri, a umbla în căruţă cu câte patru şi şase «cai înconjurat de ofiţerime şi oştire» [1]) Şi aci Bălcescu apără principiile liberale ale guvernării; care lasă poporul să guverneze şi asfel să câştige experienţă, contra celei conservatoare, care zice că trebue o prealabilă instruire şi deci guvernare din partea clasei de sus: «Deaceia are trebuinţă de instituţii libere, ca să se poată lumina, căci sub tiranie nu se poate lumina popoarele». [2]) Cu dreptate d-l Haneş socoteşte această scriere ca o operă de popularizare a ideilor democratice, din cari a rezultat revoluţia [3]). Acum cunoscând intensa operă de propagandă în popor dela 1848, a cărei promotor a fost, precum am văzut, Bălcescu, această scriere ne apare ca o verigă din acea operă, ce n'o socotea încă terminată. Insăşi faptul că cel ce vorbeşte, în dialog e un comisar al poporului, instituţie datorită lui, ne arată din ce preocupaţii decurge. E un instrument pentru acei comisari, a căror înviere tot o mai spera. Incercări de dialoguri pentru luminarea satenilor se făcuseră încă din vremea revoluţiei şi se publicaseră în «Populul Suveran» [4]) Acum aceste preocupări continuă între emigraţi. C. A. Rosetti înseamnă la 9 Iulie 1851 că se hotărâse de către comitetul emigraţiei a se face un catehism pentru săteni şi la dânsul lucra el şi la altul Cesar Boliac [5]) la 21 Iulie înseamnă că scrie împreună cu I. Brătianu la acel catehism [6]) S'ar putea crede că scrierea lui Bălcescu e din aceiaşi epocă, dar e probabil mai veche, pentru că în vara lui 1851 era cufundat în scrierea istoriei lui Mihai [7]) şi era mai tot timpul la Ville d'Avray fără legătură cu certurile şi întrunirile politice

---

1) Idem p. 25.
2) Idem idem.
3) Idem introducerea editorului p. 4.
4) Populul Suveran p. 19—20 şi mai ales p. 45 şi urm. „Constituţia explicată într'o şcoală de sat".
5) C. A. Rosetti Amintiri intime II 79. Cf. I. Ghica Amintiri din Pribegie p. 565.
6) C. A. Rosetti l. c. D-l Al. Lepădatu afirmă că una din redacţiile „Manualului" şi anume cea întrebuinţată de d-l Haneş este scrisă de mâna lui C. A. Rosetti, care cum vedem se interesa şi el de opera de propagandă. Afirmaţia cum că această scriere ar fi o influenţă şi a lui C. A. Rosetti, cel puţin în ce priveşte alegerea ei, nu e probabilă, deoarece am văzut că Bălcescu se deosebea mult în idei cu dânsul şi nici nu era aşa intim „Semanatorul" Anul II 430—1.
7) Cf. Amintiri din Pribegie 595—596.

din Paris. «Manualul Bunului Român" rămase neisprăvit, destinat unor zile mai bune.

Din rândurile, ce adăugase acestei traduceri, din «Question Economique» mai ales se vedea nevoia unui program politic şi a unei justificări istorice a întregei opere a revoluţiei şi a proectelor sale. Pe lângă această justificare teoretică a acţiunilor, emigraţii sperau să unească prin manifestarea aceloraşi idei pe acei despărţiţi prin patimi şi ambiţii. Aceasta a fost originea «României Viitoare». Ideia unei reviste a tuturor emigraţilor apăruse încă dela începutul lui 1849 [1]). Acum întors la Paris Bălcescu se pune pe lucru. Revista trebuia să «concentreze pe toţi în opinia şi lucrarea sa şi vom puteă dobândi...., o centralizare neimpusă de nimeni». Apoi trebuia «a influenţa ideile din ţară» [2]). Ea va fi menită să «apere revoluţia noastră şi să pregătească alta noua», «afară de jurnalele franceze cu cari sunt în relaţie şi le dau articole» [3]). Şi el anunţă deja în Decemvrie 1849 că a început a lucra la articolul introducător, al cărui plan îl schiţează [4]). *Acestui* articol introducător, i s'a dat, cum vom vedea altă destinaţie. El va deveni introducerea la istoria lui Mihai Viteazul.

In vara lui 1850 revista se pune în lucrare [5]) dar din cauza diverselor greutăţi, apare tocmai pe la 3 Noemvrie [6]). Un fapt, ce trebue să-l avem în vedere, căci ne va servi şi la chestia «Cântării României», este că Bălcescu a fost iniţiatorul şi oarecum directorul revistei. Cum a constatat şi d-l N. Iorga [7]), nota serioasă, care predomină în revistă şi lasă în umbră celelalte contribuţii este articolul lui. Dar altceva invederează mai mult această predomnire a lui Bălcescu. Dacă i s'au atribuit greşit unele opere cum de exemplu «Cântarea României» şi proclamaţia dela Islaz, pe de altă parte i s'a contestat o scriere ce e fără îndoială a lui. Manifestul program din capul revistei intitulat «Poporul român» [8]), semnat de doi Bălceşti, doi Goleşti,

1) Scrisoarea lui Bălcescu lui A. G. Golescu din Constantinopol 8 Mart 1849 şi cea din 24 Mart acelaş an. Intr'altă scrisoare din 5 April se constată însă că proectul de jurnal a căzut în apă.
2) I Ghica Amintiri din Pribegie p. 427.
3) idem p. 426.
4) idem idem.
5) idem p. 544, 547, 550, 556—8, 562.
6) La 6 Noemvrie Bălcescu scria că va apare peste trei zile idem 562.
7) N. Iorga Istoria literaturei române în secolul XIX vol. III p. 64.
8) România Viitoare p. 3—5.

Rosetti, D. Brătianu, G. Magheru, I. Voinescu, C. G. Florescu' B. Mălinescu şi A. Palealogu, este opera lui N. Bălcescu. In genere se atribuia acest manifest lui C. A. Rosetti [1]), probabil din cauza atacurilor contra Turcilor [2]). In adevăr, acesta nu pierdea nici o ocazie să atace violent pe Turci, pe când Bălcescu era prietenul turcofilului Ion Ghica. Insă scrisoarea trimisă de N. Bălcescu acestuia din Paris la 16 Octombrie 1850 [3]) nu mai lasă nici o indoială asupra autorului manifestului. După ce arată pe scurt părerile sale politice, el spune: «Pe temeiurile ce-ţi expusei *am şi rediJat* acea proclamaţie, ce ţi-am trimis. Apoi am tratat istoriceşte,..., Mersul revoluţiei în istoria română» [4]). In al doilea rând el spune că proclamaţia «N'a prea plăcut la ai noştri aci, găsind'o prea rece şi nouă, cu toate acestea au fost nevoiţi a o primi» [5]) Adică Bălcescu a scris proclamaţia şi ceilalţi semnatari «ai noştri d'aci» nu le-a plăcut, dar totuşi au iscălit. Aceste frase nu se pot interpreta altfel aşa că cred că nu mai e nici o îndoială. In ce priveşte atacurile manifestului în contra Turcilor, Bălcescu le scuză faţă de Ghica. «Trebue oare să ne «apucăm a tot face o propagandă turcească şi a ne tot târă la «picioarele ei, când ea ne dă cu piciorul? Facă-şi datoria către noi şi noi o vom face către ea» [6]). Proclamaţia însăşi arată speranţă in viitor şi justifică de calomnii pe emigraţi, cari «de doi ani zac pe pământul exilului» şi nu au putut face altceva de cât „a ridica ferbinte rugi pentru mântuirea ţărei» şi a arăta cauza română popoarelor din apus [7]). Se accentuiază asupra acestui fapt că cer ajutor popoarelor şi prin urmare nu guvernelor. Comentând acest pasaj al proclamaţiei sale Bălcescu scrie lui Ghica «numai o catastrofă europeană ne poate hotărâ soarta a ne mântui» şi că «Au risque de a fi priviţi ca anarhişti de cabinete trebuia să arătăm că ele ne au dovedit că nu mai putem aştepta nimic dela dânsele, ci din revoluţie numai» [8]). Pe lângă un apel la

---

1) N. Iorga Istoria literaturei Române în sec. XIX vol. III p. 63.
2) Se spune anume că nimeni nu face reforme în Principate.« Ruşii şi Ciocoii nu o vor, Turcii nu pot şi nu ştiu" România Viitoare p. 4.
3) I. Ghica Amintiri din Pribegie p. 553 şi urm
4) idem p. 557. Nu e vorba de alt manifest decât cel din «România Viitoare", căci imediat adaugă că a scris apoi „Mersul Revoluţiei Române".
5) idem idem.
6) Aceiaşi scrisoare idem p. 555. Oricum se opunea unei traduceri franceze ce ar fi făcut aceste atacuri prea răspândite idem p. 557.
7) „România Viitoare" p. 3—4.
8) I. Ghica Amintiri din Pribegie 556.

unitate manifestul insistă mai mult asupra chestiei democratice şi a nevoiei de reforme: «Aşteptaţi în răbdare şi resignaţie ziua preursită... Fapta noastră atunci va fi mare şi glorioasă, căci misia Românului, ce a luat de devisă dreptate, frăţie, este acea de a se afla el mai întâi pe câmpul de bătae în avangarda luptelor democraţiei în contra tiraniei" [1]).

Revista conţinea afară de marele articol al lui Bălcescu „Mersul revoluţiei în istoria Română" şi articole de B. Mălinescu, C. Bălcescu, I. Voinescu, C. A. Rosetti, D. Brătianu şi poezii de Creţeanu, D. B. (Bolintineanu), A. (Alexandri) şi Cântarea României. E vremea să vorbim despre această scriere, care a devenit cunoscută mai de grabă prin controversa asupra autorului ei decât prin frumuseţea ei litetară indiscutabilă.

Chestiunea „Cântării României". «Cântarea României» apare întâi în «România Viitoare» cu o întroducere a lui Bălcescu, care nu afirmă că ar fi autorul. In urmă Al. Russo o publică în «România literară» şi după moartea lui, Alecsandri afirmă că lucrarea e a acestuia şi că originalul era scris în franţuzeşte şi tradus apoi de Bălcescu şi Russo [2]). Deşi deosebirea între cele două redacţiuni venea în favoarea lui Alecsandri, putându-se interpreta ca fiind datorite faptului că erau două traduceri independente, totuşi mai multe lucruri pun la îndoială afirmaţia lui. In primul rând dispariţia manuscrisului francez, apoi afirmaţiile de altfel cam nehotărâte ale lui Ioan Ghica [3]). Azi se admite în genere în urma studiului domnului Haneş că autorul «Cântării României» este Alecu Russo.

Argumentele d-sale foarte numeroase n'au avut însă darul să convingă pe toţi [4]). In adevăr în afară de autoritatea cuvântului lui Alecsandri [5]), care n'avea nici un interes să spolieze amintirea prietenului său N. Bălcescu,. argumentele d-sale se reduc numai la vreo două. Celelalte nu rezistă unei critici mai amănunţite. Intâi în chestia cronicarilor [6]) e drept că Bălcescu

1) România Viitoare l. c.

2) P. V. Haneş Cântarea României Bucureşti 1900 p. 20—21 Convorbiri literare p. 142—3.

3) I. Ghica Opere complete III 383—4.

4) Vezi de exemplu N. I. Apostolescu Cântarea României în Revista pentru istorie, arheologie şi filologie XII 1911 apoi în broşură ed. Flacăra. Bucureşti 1914, pe care o întrebuinţăm.

5) Totuşi N. I. Apostolescu îl acuză de aceasta Op. cit. p. 14 şi urm dar nu înţelegem cum se poate împăca aceasta cu recunoaşterea că totuşi era de bună credinţă p. 20.

6) Haneş op. cit. p. 28.

deşi era editor de cronici n'a suferit influenţa lor literară dar şi în «Cântarea României» influenţa lor e foarte slabă şi nu se poate afirma nicăeri precis.

In chestia poeziilor populare [1]), influenţa lor în «Cântarea României» e deasemenea redusă [2]). Singurul loc, unde e evidentă e versul de poezie populară «Pe câmpul Tenekiei răsărit'au florile». Acest vers nu putea fi întrebuinţat decât de Al. Russo, ce-l citează într'un articol despre poezia populară [3]) Acesta este argumentul cel mai puternic al d-lui Haneş [4]), care a făcut sa se admită în genere concluziile d-sale. Aci vreau numai să le completez cu câteva precisări şi argumente noi.

Nu se poate spune cu dinadinsul că poezia populără nu este cunoscută de Bălcescu. El cunoştea valoarea ei istorică, o va întrebuinţa ca model de limbă în istoria lui Mihai şi ştia chiar mai bine de cât Alecsandri să respecte forma lor originală, după cum am văzut. In această epocă poezia populară era destul de cunoscută în Ţara Românească [5]) prin prelucrările Văcăreştilor, iar Cesar Boliac scrisese «legenda meşterului Manole» încă dela 1843 [6]), aşa că nu se poate vorbi de o ignorare a acestei literaturi din partea lui Bălcescu.

Iubirea de natură [7]) e drept că apare mai des la Russo, dar am văzut că astfel de descrieri apar şi la Bălcescu în primul paragraf al cucerirei Ardealului de Mihai Viteazul şi conferinţa dela 3 Mai 1851.

Exprimarea în frase sentenţioase [8]) există la Bălcescu în cel mai înalt grad: «Mai bine ţara noastră să devie un întins «mormânt, dar să rămâie ţara Românilor» «les boyards ne sont «pas Roumains, ils ne sont même pas Russes, ils sont boyards, «voila tout!». «Până când un popor nu va exista ca naţie n'are «ce face cu libertatea» şi câte altele.

---

1) idem p. 29.
2) Vezi în această chestie G. Bogdan-Duică, „Al. Russo" în „Convorbiri literare" XXXV 1901 p. 629 şi urm.
3) Haneş op. cit. p. 29.
4) *Singur* acest argument nu e însă hotărâtor pentru că versul în chestiune, găsindu-se numai în redacţia din „România literară" s'ar putea explica şi prin alte ipoteze.
5) Şi în Ardeal în „Foaea pentru Minte", cu care Bălcescu avusese legături, se publicase în 1844 un articol despre poezia populară semnat de Andrei Mureşanu p. 201 şi urm.
6) Cu menţiunea că e scrisă în închisoarea din Sibiu. O traducere franceză a lui Vaillant in „Poésies de la langue d'oc" Paris 1851 p. 57—62.
7) Haneş op. cit p. 29 şi urm.
8) idem p. 32.

Bălcescu afecţiona atât maximele, încât avea la sine un volum de maxime, pe cari le cataloga după alfabet, ca să le poată întrebuinţa mai des [1]).

Amănunte externe ca puncte de suspensie şi împărţire în paragrafe [2]) n'au importanţă.

Rămâne asemănarea stilului «Cântării României» cu acel al celorlalte opere ale lui Russo în ce priveşte armonia şi forma frazei şi a imaginelor [3]). Argumentul în sine e destul de fragil: un lucru aşa de subtil, aşa de greu de aşezat într'o formulă nu poate fi decisiv într'o chestie, în care avem nevoie de o siguranţă matematică, [4]) mai ales când e vorba de o literarură începătoare, care-şi căuta încă o formă definitivă şi punea mai mult preţ numai pe ideia propovăduitoare. Cu vre-o 10—15 ani înnainte d-l Iorga într'o lucrare de tinereţe scotea din acelaş stil concluzia că opera e a lui Bălcescu. [5])

Prin urmare concluziile d-lui Haneş, ca să fie definitive au nevoie de o completare. Această completare o formează în primul rând scrisoarea lui Alexandri către Bălcescu din 1851,[6]) în care primul la cerererea celui de al doilea să-i găsească o poezie despre Mihai Viteazul, spune că-i va face el una, care se poate publica «după chipul călugărului Rusu». Această scrisoare a fost considerată în mod greşit. Nu e o ironie a lui Alexandri, care şi-ar batea joc de Bălcescu că şi-a apropiat o operă ce nu-i aparţinea. [7]) Alexandri aprobase apariţia «Cântării României» în forma ştiută în «România Viitoare» sau cel puţin acest lucru se făcuse cu ştirea lui de oarece îl găsim între colaboratorii revistei, unde e desigur autorul unui «Cântec Haiducesc» semnat A. [8]) Lui Bălcescu, care era bolnav şi l-a cântat într'una din cele mai simţite poezii ale lui, nu-i putea face astfel de imputări. Sensul

---

1) N. I. Apostolescu o carte a lui N. Bălcescu în „Revista pentru Istorie, Arheologie şi Filologie XI partea II 1911 p. 340 şi urm.

2) Haneş op. cit p. 33 şi 35. Impărţirea în paragrafe e o influenţă a lui Lamenais O. Densuşanu Curs de literatură română II p. 221,

3) Haneş op cit p. 32—35.

4) Cu atât mai mult nu putem primi argumentul lui N. I. Apostolescu tras din asemănarea „ritmului prozei". Ritm şi măsură în Revista pentru istorie, arheologie şi filologie IX, 1903 p. 262.

5) Schiţe din literatură ed. Şaraga Vol. II p. 96 şi urm.

6) Publicată de d. Ovid Densuşanu în Noua Revistă Română III p. 303 şi urm., şi apoi V. V. Haneş în aceiaş revistă XV p. 74 şi urm.

7) Cf. N. I. Apostolescu, Cântarea României p. 20

8) „România Viitoare" p. 62.

frazei e altul şi trebue luat «a la lettre». Alexandri scrisese o poezie asupra lui Mihai Viteazul şi voia s'o publice în acelaşi chip, cum publicase Bălcescu «Cântarea României», adică s'o atribue unui călugăr și că el ar fi găsit-o într'o mânăstire. In adevăr îşi duse proectul la îndeplinire şi «Cântecul lui Mahai Viteazul» apărut între poeziile populare poartă o notă, care glăsueşte: «Acest cântec l'am găsit scris într'o psaltire foarte ve«che din biblioteca mânăstirei Neamţ. De desubtul cântecului «erau scrise cu slovă călugărească «Scrisu-s'au acest viers bă«trân de mine ieromonahul Paisie, credincios rob a lui Dumne«zeu, care eu l'am auzit şi l'am învăţat dela răposatul bunul meu «Stoian Jolde armăşel» [1]). Adică tocmai în felul «călugărulu Rusu». Prin urmare «Cântecul lui Mihai Viteazul», care este o plăsmuire a lui Alexandri înfluenţată întru câtva de o doină oltenească, unde se vorbeşte de alt Mihai, [2]) era destinat istoriei lui Mihai a lui Bălcescu. [3]) Rezultă că paternitatea lui Russo era un fapt indiscutabil, despre care Alexandri vorbea ca de ceva de sine înţeles şi se gândea să imite felul cum fusese publicată «Cântarea României».

Dar şi alte argumente vin în sprijinul acestei păreri. In introducerea lui Bălcescu, ce preceda poema, se spune că e o scriere «cum nimeni nu se ispitise a scrie. Ea mi se păru scoasă «din adâncimea cărţilor, ci din sufletul naţiei, acest izvor bogat, «elocvent şi neperitor» [4]) Cu modestia' ce-l caracterizează: nu îndrăznise la început a înfrunta publicitatea cu «Puterea Armată», nu primeşte locotenenţa la 1848, Bălcescu n'ar fi scris despre o operă a sa astfel de laude exagerate.

Pe lângă acest argument secundar mai este unul, pe care îl cred hotăritor. Anume în «Question Economique» Bălcescu spunea că epoca Romanilor introduce în Dacia «deux grands fleaux», care rodeau imperiul roman: «sclavia şi marea proprie-

1) V. Alexandri Poezii populare ed. 1866 p. 214.

2) „Dar eu mă numeam Mihai
„Şi săream pe şapte cai
„De striga Craiova vai, idem p. 289.

3) Cf. N. Iorga Istoria literaturei române în secolul XIX-lea 166 însă aci printr'o scăpare din vedere se spune că nota de mai sus e după „cântecul lui Ştefan cel Mare" nu după cel a lui Mihai idem 165; Inainte de a fi destinat istoriei lui Mihai, poezia fusese scrisă de Alexandri într'altă formă, cum o citează Costache Negri la un toast la 27 Decemvrie 1848 C. Negri, Versuri proză ed. E. Gâlleanu p. 2.

4) Cântarea României publicată cu intrăducere de Apostolescu p. 23.

tate». Patricienii absorb mica proprietate şi o lucrează pe a lor cu sclavi. Când însă Aurelian părăsi provincia cu cei bogaţi averea revine poporului.[1]) Prin urmare el era de părere că epoca romană fusese în Dacia o epocă nefericită. In „Cântarna României" se vorbeşte altfel de epoca romană în versetul XIV: «Ora-«şele se întemeiază şi se înfrumuseţează din nou.... *Oamenii* «*cresc în îndestulare* şi se înmulţesc ca nisipul mării... pământ-«tul se acopere cu holde aurite.... *libertatea domneşte ca mai* «*înainte,* dar nu acea libertate pruncă, floare plăpândă a pus-«tietăţii, ci libertatea cea bărbată şi luminoasă, sad puternic «şi cu rădăcina ţeapănă şi adânc înfiptă în pământ... Salcia acum «nefolositoare a răsboinicului stă spânzurată în colivia sa.... etc. «....Pacea aduce legea, care chezăşueşte iar nu'i asupreşte.... le-«gea rod al libertăţii.... *legea care* apără pe cel slab de are drep-«tate şi *nu apasă sărmanul în folosul bogatului.* Şi multă vreme «erau oameni fericiţi, etc. căci nelegiuirea nu era cunoscută şi «*cei bogaţi şi cei tari uu făceau ei singuri legea*».

Adică o pictură în culorile cele mai frumoase şi cu totul opusă acelei a lui Bălcescu. Mai ales fraza «legea care.... nu apasă sărmanul în folosul bogatului» e în contrazicere evidentă cu părerea lui, care se plângea de sclavie şi de asuprirea micei proprietăţi. Şi această contrazicere cu părerile lui o constată însuşi Băleescu în introducerea lui, când spune «Autorul îşi exaltă «poate cam mult fericirea epocei romane, care pe lângă o mare «civilizaţie avu durerile sale.[2]) El pomeneşte în introducere, deosebindu-se de poemă şi pentru a o combate, că Dumnezeu a deschis drumul barbarilor asupra împărăţiei romane învechită şi putrezită în multe rele. Această năvălire e pentru Bălcescu o faptă providenţială «căci sosise timpul, ca unitatea falşă; sub «care Roma *împila* lumea să se sdrobească şi să dea loc la or-«ganizarea unei alte unităţi produsă prin unirea naţionalităţilor «libere»[3]) O operă, în care erau păreri, ce se opuneau diametral cu ale sale exprimate în alte scrieri şi pe cari el însuşi o contrazice în introducerea ce o pune în fruntea ei, nu poate de-

---

1) N. Bălcescu Question economique des principautes danubiénnes pag. 8.
2) Cântarea României ed. Apostolescu p. 24.
3) idem. In introducerea la istoria lui Mihai Vodă, Bălcescu reproduce aceste idei cu aproap. aceleaşi cuvinte. Românii sub Mihai Viteazul ed. Lepădatu p. 4.

sigur să fie a lui Bălcescu[1]) şi prin urmare nu mai putem să ne îndoim de cuvintele lui Alexandri, care o atribue lui Alecu Russo.

Cum rămâne însă cu afirmaţia lui Ion Ghica, mai ales că acea părere o exprimă şi alţi contimporani I. Voinescu II[2]) şi D. Bolintineanu[3]).

In ce priveşte pe Ghica avem dovezi că în momentul când scria scrisoarea despre Nicolae Bălcescu, nici nu ştia ce este «Cântarea Românidi» şi oricum o uitase aproape cu totul. In adevăr, el scria astfel d-lui I. Bianu, cerându-i material pentru biografia lui Bălcescu.

«In anul 1846 sau 1847 N cu Bălcescu a scris ceva mistic «şi profetic asupra unui manuscript apocrif. Găseşte-mi-l şi mi-l «trimite»[4]). Dacă Bălcescu a scris ceva «asupra» unui manuscript apocrif e introducerea din «România Viitoare», însă această introducere plină de aluzii făţişe asupra exilului era datată 8 August 1850[5]) puţin înainte de apariţia revistei. Apoi ceva mistic şi profetic» nu era introducerea, ci însăşi „Cântarea României". Dacă ne gândim că Ghica fixează data de 1847, dealtfel imposibilă pentru timpul când Bălcescu a citit poema la generalul Mavru[6]), când de introducere nici nu era vorbă, înţelegem că nu de dânsa, ci însăşi «Cântarea Românlei». era aceea ce scrisese Bălcescu asupra unui manuscript apocrif. Anume Ghica spune că acesta găsise «*poate*» la vre un călugăr ceva scris în felul biblic dar... «scrierea aşa cum ne-o citise fusese prelucrată «de pana şi imaginaţia sa»[7]). Adică manuscriptul apocrif (?) era al călugărului şi Bălcescu îl prelucrase, scrisese ceva «asupra lui». Dar aceasta era numai o ipoteză a lui Ghica. El nu ştia nimic de această chestie, nici cine e autorul şi pe aceiaşi pagină face altă presupunere cu totul opusă, anume că Bălcescu întâl-

1) S'ar putea obiecta că „Cântarea României" fiind scrisă la 1845, aceasta exprimă părerea lui de atunci, de oarece în „Starea socială muncitorilor plugari" n'are prejudecăţi contra epocei Romane. Insă faptul că n'a făcut decât mici schimbări de formă, dovedeşte că opera e a unui alt autor şi că nu s'a putut atinge de ea în fond mulţumindu-se a atrage atenţia asupra erorilor în introducerea lui.

2) I. Voinescu, Nicolae Bălcescu p. 2.

3) D. Bolintineanu, Cântarea României tradusă în versuri.

4) I. Ghica Opere Complecte p. 434.

5) N. Bălcescu Cântarea României ed. Apostolescu p. 28.

6) I. Ghica Opere Complecte III p. 383.

7) Idem III p. 384.

nindu-se cu Russu «nu este de mirat ca aceşti doi tineri să-şi fi exersat în comun pana»[1]) iar la urmă termină că nu ştie nimic: «ori cum ar fi şi oricine ar fi fost autorul...[2]), ceeace nu-l împiedecă aiurea a pune «Cântarea României» între operile lui Bălcescu [3]) Din toate acestea rezultă că Ghica nu ştia cine e autorul şi afirmaţiile sale sunt numai ipoteze [4]). Toată povestea cu citirea la generalul Mavru [5]) e suspectă mai ales că e pusă la 1847, când cum am văzut Bălcescă călătorea în apus, şi n'a fost deloc în ţară [6]).

Afirmaţiile lui Bolintineanu şi Voinescu II sunt mai simple şi fără amănunte. Ei nu puteau cunoaşte împrejurările în care s'a făcut publicarea «Cântării României». Aceste împrejurări sunt şi azi obscure şi iată ce ştim despre dânsele: în introducerea sa Bălcescu afirmă că găsise manuscriptul «acum cinci ani»[7]) deci la 1845. Alexandri spune că în acel an Russo se întâlnise că Bălcescu la Mânjina [8]). Deci datele concordă. Atunci trebue să fi dat Russo manuscriptul francez lui Bălcescu. Acesta n'a luat parte la compunerea operei şi nici nu o cunoştea în structura ei intimă. In introducere el o socoteşte ca opera unui călugăr influenţat numai de Biblie, Psalmuri şi «sufletul naţiei ce ni se arată aşa de lămurit şi frumos în cântecele şi poeziile populare» şi o pune alături de literatura religioasă apocrifă ca «Prorocirile lui Sf. Spiridon [9]). Intr'altă menţiune din istoria lui Mihai care a rămas ne observată, el citează următoarele cuvinte din «Cântarea României»: «Ce te-ai făcut mare vizir, unde-ţi sunt «voinicii paşo cu trei tuiuri? Vântul împotrivirii sfarmă zăbalile «armăsarilor tăi, mâna se trase înapoi spăimântată de piepturile «goale ale vitejilor« adăogând că Românii puteau striga astfel lui Sinan Paşa după înfrângerea lui «împreună cu un poet al

1) Loc. cit.
2) Idem.
3) Idem p. 382.
4) Cf. şi N. Iorga în schiţe din literatura română ed. Şaraga II p. 100–101.
5) Ghica cef. cit. IV 383—4.
6) Data nu e intâmplătoare şi datorită unei erori a memoriei, căci o pune în legătură cu căsătoria sa, care se făcuse tocmai atunci şi în această chestie nu putea greşi data.
7) Cântarea României p. 23.
8) Alexandri Proză ed. 1876 p. 560.
9) Gf N. Bălcesu op. cit. p. 26.

lor *popular»*[1]). Prin urmare Bălcescu atribuea poema unei influenţe a literaturei populare şi bisericeşti şi nu bănuia împrumuturile din Lamenais şi Mickiewicz[2]). Dacă ar fi ştiut că se pot recunoaşte fraze şi expresii din aceşti scriitori nu i-ar fi venit ideia să atribue «Cântarea României unui călugăr sau unui poet popular». Aşa dar e probabil că el luă un manuscript gata de la Russo, în care nu avu nici o influenţă. La 1850 apare în «România Viitoare» poema. Avem cuvinte să credem că lucrul s'a făcut cu aprobarea lui Alecu Russo. In scrisoriie lui Bălcescu către Ion Ghica se găseşte în această privinţă un preţios pasaj. La 26 Mai 1850 primul scria celui din urmă: «Este aci unul, «ce a fost consul la Odesa, care va porni peste puţin spre a-l «remplasa. A cerut Rusului (Moldovanu [3]) să-l facă cunoscut cu noi şi aştept să mi-l aducă astă-zi la mine»[4]). Pin urmare în timpul când «România Viitoare» era în lucrare, Al. Russo se afla la Paris, era în legături cu Bălcescu şi-l vizita acasă. Cred că în aceste condiţii nu e cu putinţă ca el să nu fi cunoscut chiar dinainte publicarea «Cântarii României» şi fiind de faţă lucrul nu se putea face fără aprobarea lui. Bălcescu care era de fapt directorul revistei; el e autorul articolului program, a publicat în această calitate opera ca un editor şi n'a pus numele lui Russo probabil pentru că acesta nu primise din modestie şi numai mai târziu îmbiat de Alexandri el publică altă traducere [5]) în «România Literară». Taina literară Bălcescu n'o comunică nici lui Ghica, prietenul său intim şi cu atât mai puţin, lui Voinescu II şi Bolintineanu Aceştia se bazau pe presupunerile lor, căci nici dela Alexandri sau alţi moldoveni nu se informaseră, căci probabil nici nu-i cunoşteau, relaţiile dintre Munteni şi Moldoveni se mărgineau la câţiva fruntaşi şi în genere cunoştinţele personale între oamenii politici erau reduse. Un exemplu tipic e adresa emigraţilor munteni din Brusa, care hotărând a alege în comitetul de conducere

1) N. Bălcecu. Românii sub Mihai Vodă Viteazul ed. 1908 p. 137, caracteristic că acest pasaj aplicat lui Mihai Viteazul se raportă în poemă la Ştefan cel Mare. Pasajul nu se găseşte în Istoria lui Mihai la 1846, când Bălcescu publică această parte în Magasinul Istoric.

2) Cf. G. Bogdan-Duică Al. Russu In Convorbiri Literare XXXV 1901 p. 658,662,666-7.

3) Spre a-l deosebi de Russu Munteanul: N. Russu de fapt Lăcusteunu admirator a lui Eliad si editor a operelor sale.

4) I. Ghica Amintiri din Pribegie p. 508.

5) Că erau traduceri independente vezi cele mai bune argumente la O. Deusuşanu. Curs stenografiat de istoria literaturei române II p. 210.

trei Moldoveni aleg pe K. Negri, V. Alexandri şi cer lui I. Ghica să le recomande un al treilea, căci ei nu cunosc pe nici unul [1]) In aceste condiţii nu e de mirare că această taină literară a rămas aşa de mult timp obscură.

* * *

Am văzut că Bălcescu fusese principalul propagator al ideilor revoluţiei. Din nevoia de a lămuri altora aceste idei, a isvorât necesitatea de a şi le lămuri sieşi mai bine, cu toate originele, consecinţele şi posibilităţile lor. Am văzut că încă din Belgrad în 1849 Bălcescu voia să scrie despre «Ideile revoluţiei române». Acum în «România Viitoare» el îşi pune planul în aplicare. Dar acest articol, care înfăţişează evoluţia istorică a ideilor sociale în ţările noastre în trecut şi viitor şi a ideilor libertăţii şi a unităţii naţionale, se leagă el însuşi de alte lucrări similare ale lui Bălcescu: scrisorile către A. C. Golescu, către Zamoiski etc. Pe lângă acestea trebue să vedem cum îşi reprezintă el posibilităţile politicei europene contemporane în lumina acestor teorii democratice, pe cari le aplică la istoria noastră şi legăturile lor cu lucrările sale mai vechi. Bălcescu începuse cu o operă asupra armatei, în care arăta credinţa în puterea armata, care singura ne va salve. Ideile democratice, ce apăruseră în această operă erau răsleţe şi mai mult o imitare a celor din apus, fără o aplicare directă la ţara noastră [2]) Credinţa în salvarea prin arme o păstrează mereu. Dacă nu putem să-i atribuim istoria lui Mihai, la care a fost atras mai degrabă de ideia unităţii naţionale, totuşi şi acum el va crede în Iehova, «Dumnezeul Armatelor»[3]) şi ne va spune: «spre a realiza unitatea na- «ţională ce trebue oare? o sabie românească puternică»[4]) Iar diplomaţia, deşi fusese silit a o încerca, este pentru el «un chip «viclean de a lucra», care şi azi «cu toată desvoltarea ideilor «morale este încă îngăduit» însă «datoria istoriei, această con- «ştiinţă a neamului omenesc, este de a-l osândi»[5]).

Ideile politice romantice apar şi ele în celelalte opere ale lui Bălcescu, ca o influenţă a mediului apusean: Mihai Viteazul

1) I. Ghica Amintiri din Pribegie p. 714.
2) Aşa de exemplu am văzut ideia rolului funest a clerului în evul mediu sau critica împotriva cavalerilor, ce reprezintă nobilimea.
3) I. Ghica Amintiri din Pribegie p. 357.
4) N. Bălcescu, Istoria lui Mihai Viteazul ed. 1908 p. 185.
5) Idem p. 237.

are curajul «foarte de lăudat» a jertfi mărirea şi neatârnarea şi drepturile ţării sale «pentru un mare interes al omenirei şi civilizaţiei creştine». [1]) Veneţia este o „republică egoistă“ pentru că nu primeşre să-şi jertfească interesele ajutând Moldova [2]). Dar acestea nu mai formează acum fondul principal al ideilor lui Bălcescu. Incă dela publicarea «Stării sociale a muncitorilor plugari» apare ceva nou. Pe câne Boliac vorbea de «muncitor» în sens apusean sau general, Bălcescu pune chestiunea democratică în singurul sens ce i-se putea da la noi: ridicarea ţărănimei.

El îşi pune speranţa în clasa ţărănească şi caută a crea o alianţă între aceasta şi intelectuali contra clasei dominante. Se ştie că majoritatea celorlalţi intelectuali, după câteva slabe începuturi, nu l'au urmat pe această cale cel puţin în privinţa politică. [3]) Din această credinţă a lui Bălcescu purcede lupta lui împotriva boerilor şi stăpânitorilor, atacaţi mai ales în «Question Economique», unde am văzut cum caută a condamna clasele boierilor şi a «ciocoilor» prin opera lor istorică. Şi acum el strigă: «Cine va sdrobi această tiranie? Cine va nimici această clasă «de apostaţi, care eşind din sânul poporului, robì pe fraţii şi pă«rinţii lor şi batjocurì omenirea». [4]) In această privinţă Cogalniceanu, care face împroprietărirea clăcaşilor împotriva tuturor şi care şi el într'o broşură condamnă pe boeri pe baze istorice, este un emul al lui Bălcescu. Aceasta în privinţa ideilor sociale.

In privinţa politică ideia unităţii naţionale apare de vreme [5]) la prietenul lui Ghica, acel care propusese lui Mihai Sturza tronul ambelor principate. Titlul «Magazinului pentru Dacia» era şi el un desiderat în acest sens. Aci Bălcescu la rândul său urmează pe Kogălniceanu, care şi el trata împreună istoria Munteniei, Moldovei şi Ardealului [6]).

Ideia unităţii naţionale devine într'un manifest, pe care l'am analizat, singurul principiu de viaţă, pus mai presus de puterea armată chiar, ce va fi numai o consecinţă a lui. Acum în

1) idem p. 71.
2) idem p. 20.
3) Curentul popular început prin răspândirea poeziei populare n'are consecinţe politice.
4) România Viitoare p. 8.
5) Dela puterea Armată vezi maisus.
6) Cf. Discursul lui dela 1843 în Letopisetele ed. II vol. I p. XXXIX. Faptul de a manifesta unitatea prin tratarea comună a istoriei poporului nostru se datoreşte şi şcoalei ardelene şi lui Cantemir şi Fotino.

articolul din «România Viitoare» el reproduce cuvânt cu cuvânt o parte a acelui manifest. Ideia unităţii naţionale devine alături de cea democratică a desrobirei Ţărănimei scopul uneia din «revoluţiile» viitoare [1]).

Ideia unităţi o experimentare, ca să zicem aşa, în lungile sale peregrinaţii, ea devenea astfel pentru el un fapt concret. Emigraţia dela 1848 a contribuit în genere la cunoaşterea mai de aproape a Românilor din diferite ţări [2]). Intr'o scrisoare din Ungaria către Ion Ghica, Bălcescu socoteşte naţia română de 10 milioane şi că este „compactă şi coprinde tot ţinutul din Tisa până la Marea Neagră şi din Carpaţi la Balcani". Ungurii, spune el, sunt câteva mii pe acest teritoriu, vre-o 400 mii Secui şi Saşi. In Banat sunt «foarte puţini Sârbi» iar pe dreapta Dunării aproape numai sate româneşti, mai ales în partea Serbiei, unde ar fi 40 mii de familii române. [3]) Aiurea vorbeşte şi de nevoia de a trezi pe Aromâni. [4]) Faţă de această experienţă, ideia unităţii divine mai puternică, Bălcescu o va expune pe larg în Istoria lui Mihai, căutând a o prezenta ca o lungă tradiţie neîntreruptă. [5]) Luptând în mod divergent la 1848 Românii vor prezenta însă această unitate destul de puţin realizabilă.

Intr'un moment dat Bălcescu se crede obligat să aleagă între dânşii care mai întâi mântuiţi şi el alege principatele, unde este «temeiul naţiei noastre» [6]). Dar divergenţa de interese a ramurilor neamului e o fatalitate, contra căreia se revoltă. «Ce? «fiindcă ne tragem din acel popor stăpân al lumii, care întemeie «cea mai minunată şi mai colosală unitate cunoscută în istoria «omenirei, fi-vom noi osândiţi a trăi alături, frate cu frate, în «veci streini unul de altul. Suntem noi osândiţi a ispăşi mărirea «strămoşilor noştrii şi jugul sub care ei plecară lumea, trăind «veşnic izolaţi unul de altul sub un deosebit jug barbar?... O «zi va veni cât de târziu, când ursitele glorioase, ce el (Mihai «Viteazul) a visat pentru naţie, până în sfârşit se vor îndeplini [7])». Această unitate este numită «pan românism» şi are o raţiune de

1) România Viitoare p. 14.
2) Cf. articolul meu în „Revista Istorică" v. 1919 p. 10.
3) I. Ghica Amintiri din Pribegie p. 356. Cf. şi Question Economique p. 48 şi Bolintineanu Călătorii pe Dunăre p. 13.
4) I. Ghica Op. cit. p. 417 Cf. şi p. 454.
5) N. Bălcescu Românii sub Mihai Vodă Viteazul p. 183 şi urm.
6) I. Ghica, Amintiri din Pribegie p. 366.
7) N. Bălcescu, Românii sub Mihai Vodă Viteazul ed. 1908 p. 247.

a fi în lupta contra panslavismului. In această privinţă sunt profetice cuvintele, ce le spune în marele său articol din «România Viitoare»: «Copleşiţi şi ameninţaţi astăzi de Panslavism, mâine «de Pan Germanism noi nu ne putem mântui, decât opunându-le «Pan Românismul»[1]). Ideia Naţională şi ideia democratică nu se despart la Bălcescu mai niciodată[2]), deşi fusese silit adesea să aleagă între amândouă[3]). Fapt este că Rusia era duşmana naţionalităţii noastre şi în acelaş timp şi a democraţiei. Opoziţia în contra Rusiei era o idee, care predomina în clasele culte ale Principatelor şi în curând Eliade devine simbolul ei. La Bălcescu ea se vădeşte încă de la 1840 când cu complotul îndreptat şi contra Ruşilor, apoi în „Puterea Armată", unde Cantemir e blamat pentru alianţa cu Petre cel Mare, în articolul din „Foaia..." lui Barıţ etc. In această luptă contra Rusiei toată democraţia tuturor ţărilor, considerată ca o singură unitate şi cu un acelaş ţel general va fi alături de noi «atunci nu veţi fi singuri în faţa duşmanului »ci toate popoarele Europei vor alerga împrejurul nostru»[4]). Această ideie a luptei comune a democraţii lor de pretutindeni a fost mobilul misiunei în Ungaria.

Ideia nu era o credinţă generală a revoluţionarilor români şi sunt caracteristice cuvintele lui N. Russo inspirat de Eliad despre misiunea aceasta; «De qui aurai-t-il (Bălcescu) reçu mis-«sion *de dégenérer la cause valaque, en la mêlant a celle des* «*autres peuples* et comprometant la Moldo-Valachie ainsi que la Transylvanie vis-à-vis de l'Autriche et même de la Turquie»[5]) Şi deoarece credea în această unitate a democraţiilor Bălcescu aştepta ajutor de la Apuseni: natural că nu de la guverne ci de la popoare căci «le roi ne lache que ce que le peuple arrache»[6]) şi numai de la revoluţia generală vom putea aştepta ceva[7]). Aiurea spunea că „Nu mai este îndoială că toate guvernele din «Europa s'au înţeles ca să înfrâneze dorinţele naţiilor, ce vor a «se ridica»[8]). In curând el va considera chiar guvernul lui Kosuth

1) România Viitoare p. 13.

2) El spune într'o scrisoare „Libertatea individuală nu e destul, naţiile vor libertate naţională. I. Ghica Amintiri din Pribegie p. 286.

3) In acest caz el alege naţionalitatea şi sacrifică democraţia. Idem pag. 246.

4) România Viitoare p. 14.

5) N. Russo, Suite ou suplement à l'histoire politique sociale par Elias Regnault p. 97.

6) I. Ghica, Amintiri din Pribegie p. 556.

7) Idem, Idem.

8) Idem p. 257.

ca «un guvern» şi deci trebue a se adresa poporului unguresc el însuşi. In popoare e credinţa lui şi pentru aceasta el vede încă, cu toate deziluziile suferite, posibilitatea unei confederaţii cu Ungurii şi Turcii [1]) popoare ne slave din Orient.

Ideia aceasta de federaţie o desvoltă mai ales în scrisoarea către contele Zamoyski. [2]) Popoarele cari ar intra în confederaţie ar fi Românii, Ungurii, Polonii, Sârbii, şi chiar Italienii [3]).

Piedica principală sunt Ungurii cari voesc să stăpânească toate popoarele, ce n'au putut fi asimilate nici în o mie de ani şi deaceia stăpânirea maghiară a fost o agresiune [4]). Dar el tot speră împăcarea lor prin federaţie [5]). Aceasta va veni forţamente, crede el din cauza similitudinei istoriei şi destinelor acestor popoare [6]). La Londra avusese chiar legături cu un comitet al popoarelor orientale, în care intrau şi Ruşii cu Galiţin şi Turci. Chiar era vorba ca Bălcescu să fie reprezentantul Românilor [7]).

Din credinţele apusului, pe cari el le mlădia după nevoile şi împrejurările dela noi, el capătă şi pentru stat principiile republicane. Am văzut cum căuta să le bazeze pe desvoltarea istorică în «Manulaul Bunului Român». In istoria lui Mihai se va ridica contra pretenţiei de ereditate a domnilor. Din însuşi caracterul poporului nostru el crede că ne trebue o republica şi toţi domnii cari au vrut a întemeia o dinastie «printr'o fatalitate minunată acest vis făcu să se stingă cu sunet moştenirea lui [8]).» Aiurea el spune că Românii sunt «o naţie înăscută democratică [9])».

P. P. Panaitescu

(va urma)

5) România Viitoare p. 13—14.
6. I. Ghica, Amintiri din Pribegie p, 515 şi urm.
7. Idem 516,
8. Idem p, 520 şi urm,
9. Idem 526,
1. Idem 516.
2) Idem 459—460.
3. N. Bălcescu, Românii sub Mihai Viteazul p, 205, Citează pentru aceasta pe Neagoe Basarab, Mihai Viteazul, Şerban Cantacuzino şi Brâncoveanu.
4. I. Ghica Amintiri din Pribegie 355.

CLIPE FUGARE

3 Iunie 1916. Dolheştii-Mici. Astăzi o zi cu noroc pentru mine!

Senin fără umbră de nor, de dimineaţă şi până la vremea nămezii. Dar atunci un vânt furtunatec începu a sbuciumà vârfurile fagilor, şi bătrâni şi tineri; şi prinseră să joace argintatele frunze ale plopilor şi mesteacănilor.

Ochii mei niciodată n'au văzut o horă mai vie şi mai plină de farmec!

Dar bună fu ziua de astăzi şi pentru faptul că un camarad, abia sosit „pe front“, rezervist şi el, primi să-mi ţină locul două ceasuri de vreme la lucrul pe poziţie. Astfel putui să revăd colanul de munţi ce sprijină zarea din spatele Folticenilor.

Plecai de la locul meu de lucru, la poala pădurii de deasupra Dolheştilor-Mari, şi scoborâi spre aripa dreaptă a satului, aripă ce se întinde în valea Podişorului. Urmând drumul care duce spre fundul văii, mersei până la ieşirea din sat. De acolo, pornii la dreapta, pe lângă poala pădurii şi, adâncindu-mă în desişul acesteia, mă luai pe urmele unui drum de care, ţinând-o aşa înainte către soare-apune.

Să umbli prin pădure! Un fapt aşa de fără însemnătate; şi cu toate acestea, dacă vre-o dată am putut simţi ce este un cult săvârşit cu evlavie deplină şi de la sine aceasta a fost în clipele trecerei mele singuratece prin pădurea de fagi înalţi ca stâlpii uriaşelor temple egiptene, solemni şi nemişcaţi ca şi aceia. Lumina, furişată printre ramuri, din vârful pădurii, sau pe alocuri pieziş, prin poene, — da viaţă prietenoasei singurătăţi, ţesând uneori o încâlcită mreajă de fire aurii. Cântăreţii pădurii: şi merle şi presuri şi granguri şi cinteze, făceau să se învioreze tăcerea de cântecul lor. Din când în când codobatura bătea cu putere toaca în vre-un trunchi de fag, şi răsunà pădurea o clipă, după aceea stăpânea iarăşi o linişte prelungă. Ea străbătea fără voe în suflet, adânc, tot mai adânc, până ce o pace îngerească îţi cuprindea fiinţa. Şi ochii erau lumioşi ca o rază a dimineţi. Păreà că atunci aş fi răsărit întâi pe pământ, cu atâta mirare de copil priviam la toate cele din juru-mi!...

De la o vreme schimbai drumul, luând-o dealungul dealului pe care erà pădurea, drept pe creasta lui. Calea aceasta ştiam că va să mă ducă la un „scruntar“ într'o rarişte a pădurii. Scruntarul acela stăpâneşte o zare întreagă, el singur. Şi pasul meu grăbià într'acolo. Doar aveam să revăd locuri, care numai cu vre-o câteva zile în urmă îmi încântaseră privirea cum nu mi se întâmplase de multe ori până atunci...

Şi timpul trecea fără veste. Ci dacă aşa de grabnic trecea, în sânul pădurii mi se părea că el nici nu mai are fiinţă... Dar în mersul obişinuit al lucrurilor acum se făcuse ceasul şase după amiază...

Iată-mă ajuns la fericitul scuntar, de unde ochiul colindă în voe adâncurile fără fund ale zării. Dintre nourii vineţi soarele aruncă săgeţi aurii de-alungul întregului asfinţit. Acestuia îi fac de strajă albe coloane de nori: intrarea în lăcaşul împăratului luminii e îmbrăcată, în culoarea îngereştilor aripi! O poiană de cer, în mijlocul noroadelor plutitoare ale văzduhului, albeşte de străfulgerarea soarelui. Şi orizontul pretutindeni s'a răzemat acum pe vârfurile munţilor învăluiţi în argintie haină de aburi. Dacă şi astăzi câmpiea cerească, în dreptul piscurilor ce străpung norii, ar fi ca'n alte dăţi limpede, s'ar arăta privirii de-arândul şiraguri-şiraguri de înălţimi. Acum însă abia le ghiceşti: sânt gata de luptă de ţin în adâncuri ascunse atâtea mormane de munţi? Şi eu, care venisem să le fac o vizită de la distanţă!...

Numai pădurile, veşnic prietene, cu drag se arată în haina lor verde-negrie şi au din depărtare înfăţişarea fânului cosit, în brazdă. Stau neclintite, în văi; dar cele de pe creste răsună de-un cântec năprasnic, întocmai ca freamătul apelor mării în clocot. Coline şi văi, sfiicioase fecioare, ascultă ori stau în uimire la cântecul fagilor, astăzi?

Drotatele vârfuri de codri în verde-auriul vestmânt, cu negru 'nvrâstat, zâmbesc fericite sub calda mângâiere a părintelui vieţii. De-alungul şoselei abia 'ntrezărite — e Bora, un sat cu o mână de case înşirate pe două fronturi, faţă în faţă. Intre ele o scamă de tufărişuri: sunt pomii grădinilor mărunte. Privind de pe scruntar, Bora şi împrejurimile ei apar ca o poiană al cărui fund s'a prăbuşit pe vremuri în adâncuri...

...In noaptea de-apururi a timpului clipe şi clipe se'ngroapă mereu!... Nici nu le simt că s'au dus, ci mă uit, mă tot uit în spre soarele-apune: albesc norii şi toţi s'aşează în formă de aripi enorme; soarele, în mijloc, e capul paserei acesteia-minune..

...Tot cântă pădurile, cântă! Munţii adumbriţi în mantie de vis slăvesc prin tăcere lumina ce'i mângâie'n creştet de veacuri şi viaţă dă guralivelor ape şerpuitoare...

Şi-i limpede sufletul astăzi, cum cerul în miezul său este. Mă frânge povoara 'ncântării! Şi capul cu sfântă nădejde se pleacă pe micul scruntar ce îngăduie ochiului meu să vadă nesfârşirea naturii în viea-i podobă de vară...

Mi-e limpede sufletul azi! Îndoi fără ştire genunchii şi sufletu-mi tot se uneşte cântării pădurilor, care prin grai furtunatec slăvesc isvorul ce veşnic nu seacă, isvorul etern al luminii, pe sfântul, străvechiul şi bunul părinte al lumii, pe soare!

E. C.

CRONICA

RECENZII

E. M. BRANCOVICI, *Organizarea comerțului de cereale în România.* București, 1922. — Un om de reală competință, profesor la Academia comercială, și-a propus să trateze această problemă capitală pentru desvoltarea noastră economică. Lucrarea a fost isprăvită înainte de războiu (și premiată de Societatea Națională de Agricultură), dar e întregită cu considerații privitoare la hotarele lărgite după războiu. Din capul locului, autorul înlătură utopia ca plugarul să caute a se substitui comerciantului de cereale (pag. 19). Singura soluție e să organizăm științific manipularea cerealelor atât pentru export, cât și pentru nevoile interne ale regatului. Pentru aceasta, ca om de practică, (inginer și director de bancă), autorul privește rând pe rând: Căile noastre de comunicație și mijloacele de transport, intrepozitarea cerealelor și clasificarea lor, Creditul, Intermediarii, Speculația, Comerțul exterior și Monopolul. Un deosebit interes prezintă și chestia rivalității dintre porturile dunărene și cele maritime în ce privește exportul. Autorul spulberă afirmarea interesată că Brăila și Galații, ar suferi de pe urma Constanței. „In ultimii 7 ani, Dunărea a exportat în medie anual 2.800.000 tone cereale, iar Constanța 330000 tone, deci Dunărea a exportat de 9 ori mai mult decât Constanța (p. 118). Dacă totuși, Constanța sporește, cauza e nu se poate mai firească: ea este cu 12 ore mai aproape de porturile din orient, precum și de cele din apus; apoi nu sufere îngheț, ca cele dunărene, ci e deschisă în tot timpul anului In favoarea mișcării pe Dunăre, autorul propune formarea unui basin de adăpost pentru vase la Cernavoda, cu instalații de transbordare automată, și astfel s'ar putea asigura o încărcare la Constanța, care să permită înlăturarea întârzierilor cu calea ferată, până să se adune o încărcătură suficientă și destul de bine selecționată.

Lucrarea d-lui Brancovici e vrednică de cea mai mare luare aminte pentru toți cei care se gândesc la organizarea României moderne și nu vor să mai dibuiască alături de adevărul faptelor.

M.

T. PACESCU, *Evanghelizările neoprotestante și evanghelizarea ortodoxă,* București, 1922. Autorul, teolog, spune categoric: „creștinismul

nostru ortodox, în felul cum se practică azi de biserică şi de credincioşi *nu mai poate forma, stăpâni şi conduce conştiinţa morală a credincioşilor!* Caută să explice naşterea curentului din biserica de la «Cuibu cu-Barză», ca un fel de expropiere a clerului, din rolul de explicator al evangheliei şi conducător al parohienilor. Combate direcţia cu «Mântuitorul personal» şi cere ca şi preoţii ortodoxi să înceapă a pune evanghelia în mânile poporului, respectând mediul istoric, atât pentru trecut, cât şi pentru prezent. Încheerea: Abia acum se vede că învăţământului nostru religios i-a lipsit practicitatea, i-a lipsit şi-i lipseşte sprijinul pedagogiei creştine» (p. 14). Să nădăjduim...

S.

Ş. DRUŢU, *Românii din America*, Washington 1922.— Aproape un sfert de milion dintre Români se află pe pământul Americei. Autorul, călătorind la faţa locului, şi-a propus să ne înştiinţeze despre soarta acestor emigranţi. Cifrele exacte încep în anul 1900, când Statele-Unite consacră o rubrică deosebită pentru connaţionalii noştri. Călătoria şi aşezarea în pădurile Canadei sau în fabricele Statelor-Unite e descrisă foarte sugestiv. Cine crede că America e un raiu, capătă îndată desminţirea cea mai categorică. Ca o pulbere se risipesc aceşti emigranţi peste pământul republicei.... Singurul lor sprijin naţional este biserica. Dar şi aci, nenorocita despărţire în uniţi şi neuniţi îşi arată roadele. Alături de biserică mai sunt şi societăţile (130 de societăţi româneşti) şi ziarele... Dar şi acestea sunt numai un sprijin vremelnic. Copiii învaţă limba engleză şi astfel se perd în masă de peste 100 de milioane a uriaşei republice de peste ocean.

E destul să spunem că în cele 40 de biserice române, sunt abia 16 preoţi, iar unul „şi-a pus anteriul, după ce legile prohibiţiei alcoolului i-au închis cârciuma" (p. 67).

Din toată lucrarea d-lui Druţu rezultă până la evidenţă adevărul că ori cine se deslipeşte de trunchiul neamului său, să-şi caute pâinea la uşa streinilor, ajunge ca o biată frunză în vânt, perzându-se împreună cu limba şi toată fiinţa sa sufleascǎ. Noroc că acum însăşi Americanii au pus stavilă curentului de emigranţi ademeniţi de faima bogăţiei.

Opera d lui Druţu e bine venită spre a desmetici pe naivi.

O notă foarte bună e activitatea prinţului Bibescu care veghează în presa de peste ocean curentele defavorabile ţării noastre şi respinge propaganda calomnioasă. M.

PAUL CKIRHBERGER. *La theorie de la relativite exposee sans mathematiques*. (Traducere franceză de Marcel Thiers, 215 pagini, Paris 1922).

Autorul ne dă într'o formă uşoară de înţeles chiar pentru cititorii cari n'ar poseda cunoştinţe întinse de matematică, o expunere a teoriei lui Einstein. Opera se împarte in două: *Teoria relativităţii restrânse* cu subdiviziuni mai principale: *a*) Experienţa lui Tizeau şi Michelson; *b*) Explicaţia lui Lorentz; *b*) Einstein şi relativitatea spaţiului; *d*) relativitatea timpului.

II. *Relativitatea generalizată* cu subdiviziunile principale: *a*) rotaţia pământului; *b*) curbura razelor luminoase; *c*) Newton şi Einstein; *d*] Consecinţe cosmologice.

Lucrarea este mai mult o sinteză a tuturor discuţiunilor de până astăzi. Voiu încerca să arăt ideile principale pe cari autorul le desvoltă în cartea sa şi anume în ce inlănţuire stau.

Introducerea (p. 1—30) discută principiul relativităţii deplasărilor, după care toate mişcările nu sunt perceptibile şi nu se pot concepe de cât relativ, adică în raport cu corpurile cari nu iau parte la mişcare şi principiul relativităţii mecanice tratează despre mişcare, care nu poate fi nici dreaptă nici uniformă mai ales în ce priveşte pământul. In ultima parte a introducerei discută viteza cu care se produce sunetul, care atrage după sine pe acela a luminei. Prin ce se propagă lumina în spaţiu? Prin eter. După autor, eterul nu se poate defini până azi. El n'are altă funcţiune în univers de cât de a ne da o explicaţiune a propagării luminei in spaţiu.

In capitolul relativitatea restrânsă, autorul arată cum celebrul fizician francez Tizeau in 1851 a încercat a determina influenţa mişcării mediului asupra vitezei luminei cu ajutorul experienţelor cu apă. Din experienţele făcute a reeşit cu cea mai mare preciziune că mişcarea (mediului) n'are nici cea mai mică influenţă asupra propagării luminei. Rezultatul experienţei lui Tizeau pune o nouă problemă: aceia a propagării luminei in mediul in mişcare pentru un observator care face parte din acest mediu. Era vorba de a se şti dacă pentru observatorul de pe pământ lumina se propagă în sensul mişcării mai repede de cât în sensul invers şi de a măsura diferenţa. *Michelson* a făcut experienţe în 1881 şi 1887, dar rezultatele au fost negative. El a comparat viteza luminei în toate direcţiile, fără să găsească cea mai mică diferenţă. Părerea lui *Lorentz* este că toate obiectele în mişcare sunt contractate în contra direcţiunii mişcării lor, însă nu se poate observa. Pentru Lorentz corpurile sunt în starea lor naturală când sunt în repaos în raport cu eterul. Ele se contractă de îndată ce sunt în mişcare (p. 54 notă).

Einstein a transpus concepţia pur fizică a lui Lorentz în domeniul matematic şi filosofic, dar a conservat în mare parte conţinutul. Plecând dela principiul fizicei: când nu dispunem de experienţe concludente şi când nu putem nădăjdui la una, încercăm o ipoteză mai mult sau mai puţin plauzibilă şi deducem consecinţele matematice, apoi vedem până la ce punct cad de acord cu faptele, Einstein a enunţat: „Noi admitem că cele două măsurări nu concordă (măsurarea în repaos şi în mişcare) că observatorul care în sistemul de repaos vea să măsoare o lungime în sistemul de mişcare o vede scurtă în raport cu contracţia lui Lorentz". Marele avantaj al acestei concepţiuni, este că ea stabileşte relativitatea. Scurtarea pe care o admite nu depinde de repaos sau de mişcare în ele înşi-le, ci de mişcarea lungimei de a măsura în raport cu sistemul observatorului. Până acum se credea că măsurile fizice puteau prinde un fenomen în chip obiectiv. Einstein neagă şi pretinde că starea de mişcare a observatorului intervine în toate măsurile, chiar în cele cari seamănă a fi cele mai obiective.

Din experienţele lui Tizeau şi Michelson reese că lumina aparţine sistemului oricărui observator. Lumina se propagă în toate direcţiunile însă, urmând o sferă, cum de ex.: când aruncăm o piatră în apă. Fiecare observator urmăreşte în sistemul său constanţa vitezei luminei în toate direcţiunile şi prin urmare trebue să admitem că lumina se propagă în spaţiu

după un sistem de sfere concentrice, el (observatorul) fiind centrul. *Einstein* spune că toate sferele sunt bune, pentru observator nu e ceva absolut, ci relativ. Dacă un observator priveşte intr'un sistem străin, sfera pe care o va vedea observatorul va fi diformată, nu pentrucă e in adevăr, dar pentrucă eşind din limitele sistemului său intrebuinţează in chip nepermis măsuri valabile numai pentru el.

Autorul trece la demonstrarea relativităţii timpului după teoria lui Einstein, dând câteva exemple, bazându-se pe teoria aberaţiunei, de demult. Din punct de vedere filosofic, zice autorul, ideile noastre filosofice de timp şi de spaţiu nu pot să nu simtă consecinţele teoriei relativiste (p. 126).

Relativitatea generalizată se explică prin rotaţia pământului. Acest capitol tratează despre mişcarea uniformă, dar nu dreaptă. In cap. „Inerţie şi Atracţie" găsim pusă problema invers : mişcarea dreaptă dar nu uniformă.

Curbura razelor luminoase. In această privinţă *Einstein* a emis ipoteza următoare : *„razele luminoase se curbează de câmpul de gravitaţie în acelaş chip ca de mişcarea accelerată echivalentă".* Această ipoteză trebuia experimentată. Cum cel mai mare câmp de gravitaţie era soarele, trebuia să se aştepte o eclipsă totală. In 1914, o asemenea eclipsă a avut loc in sudul Rusiei, dar războiul a impiedicat executarea lucrărilor. In 1919 a doua eclipsă a condus la verificarea bine cunoscută a teoriei calculelor lui Einstein.

In cap. Newton şi Einstein, autorul explică cum s'a ajuns la teoria lui Einstein. Teoria relativităţii modifică ideile noastre asupra măsurei de timp şi spaţiu. Altădată erau considerate ca absolute, astăzi sunt relative. In fizică şi in mecanică joacă un mare rol. Astronomia distruge două feluri de mişcări : de rotaţie şi de revoluţie. Prima a fost explicată prin mişcarea pământului imprejurul axei de *Copernic.* Mişcarea planetelor a pus două chestiuni inaintea cercetătorilor : *a)* poziţiunea fiecărei planete şi *b)* cauzele—mecanica cerească. Prima a fost soluţionată de *Kepler*—planetele se mişcă intr'un plan pe o elipsă, iar soarele ocupă unul din acestea. Kepler nu dedea legile sale decât ca nişte fapte.

Newton a perfecţionat aceste două lacune, lucru discutat in cap. „Inerţie şi Atracţie" : „dacă planetele n'ar asculta de cât de inerţie, ele s'ar depărta totdeauna de soare urmând traiectorii drepte, dacă n'ar asculta de cât de atracţie urmând gravitaţiunea, ar cădea peste el". Consecinţele legii lui Newton au fost fabuloase. Cu toate acestea legea lui avea defectele sale teoretice si practice. *Practic* : erau observaţiuni pe cari nu le putea explica perfect, ele erau intr'adevăr foarte rare şi discordanţele slabe. *Teoretic,* ea rămânea ca o petrificaţie grandioasă a trecutului in mijlocul perfecţionărilor neincetate aduse de fizică. Un lucru nu se putea explica : deplasarea periheliei lui Mercur. De aci Einstein şi-a indreptat cercetările pe o cale nouă. El a redus intr'unul cele două principii ale mecanicei — inerţia şi atracţia. El a părăsit complect acţiunile la distanţă, căutând acţiunea pe care o *stare* dată o exercită in vecinătatea sa imediată. In fine bazându-se pe diferite ipoteze matematice a reuşit să clădească noua lege fundamentală a mecanicei. Teoria lui, a fost probată in realitate. In urma eclipsei din 1919, fotografiile luate şi măsurile microscopice pe plăci au con-

firmat calculele lui Einstein despre curbura razelor luminoase. Apoi autorul arată că printre concluziile pe care Einstein le-a tras din schimbarea concepţiilor de timp şi spaţiu, nici una n'a produs atâta senzaţie ca aceia care atacând infinitatea lumei, o înlocueşte cu un univers fără sfârşit, dar sfârşit şi închis. (p. 195).

La urma cărţii este o bogată bibliografie împărţită în trei părţi a) lucrari ştiinţifice ; b) lucrări de vulgarizare şi c) lucrări filosofice.

Din cele expuse se poate vedea că este o carte de mare importanţă pentru marele public care nu posedă întinse cunoştinţe de matematică. Autorul s'a silit ca să excludă pe cât a fost posibil partea cu desăvârşire abstractă. N'a reuşit însă pe deplin căci după cum însuşi spune, cele două capitole VII şi XV prezintă câteva dificultăţi pentru cei ce n'au cunoştinţe de matematică, dar neînţelegerea lor nu împiedică expunerea (p. 111). In orice caz cartea dă o idee clară despre teoria lui Einstein. Exemple se găsesc la fiecare pas, pentru a explica o teorie enunţată. In ea se vede cum omenirea în mersul ei caută adevărul şi nu se mulţumeşte numai cu atât ci caută să-l şi explice ca să fie înţeles de toţi.

GIOVANI PAPINI. — *Histoire du Christ traducere franceză de Paul-Henri Michel, 452 pag.* Paris 1922.

E o carte de literatură apărută în limba italiană în Martie 19 2 sub titlul de Storia di Christo. Succesul pe care l-a avut în Italia, după cum spun editorii în nota de introducere, poate fi socotit ca cel mai mare eveniment literar al sec. XX-lea. Această lucrare a lui Papini se adresează tuturor creştinilor care au nevoie de încurajare în suferinţele lor. E venită la timp. Cuprinde toată viaţa lui Iisus Christos: naşterea, activitatea publică, moartea, învierea, arătarea apostolilor etc.

Naşterea mântuitorului este descrisă în chip minunat şi impresionat pentru cine e creştin. Păstorii sunt cei dintâi martori ai naşterei lui Christos. Venirea magilor. Nu fără interes este timpul când se naşte Mântuitorul. Portretele celor doi: Octaviu şi Irod cel Mare. „Cel dintâi se mulţumea cu filosofia lui Horaţiu: bucuria prezentă, vinul şi dragostea, să nu pierdem vremea care trece. Irod era un monstru, nici iudeu, nici grec, nici roman. Era idumen. A omorât pruncii pentru a scăpa de noul rege care i-ar fi luat tronul (p. 10—12).

Viaţa publică. Predica în Nazaret. Activitatea lui Ioan Botezătorul la Iordan şi Marea Moartă. Ispita, în care diavoull este descris ca un îndemnător la rău. Puterea lui se manifestă în lume prin viţii pentru a înşela omenirea. El înşeală pe Adam şi Eva, acuză pe Iov înaintea lui Dumnezeu. Toţi sfinţii ascunşi în pusti, toţi cei ce iubesc pe Dumnezeu sunt, ispitiţi de el. Cu cât te depărtezi de el, cu atât se apropie, cu cât suntem mai sus cu atât se sileşte să ne doboare. Impărăţia lui Dumnezeu autorul o caracterizează ca împărăţia binelui, a sincerităţii, a dragostei şi a umilinţei. Apoi fericirile şi porunca dragostei prin care putem să ajungem la perfecţie. Dacă îndeplinirea acestui punct care culminează în iubirea vrăjmaşilor (p. 117—119) nu se poate realiza, nu ne putem mântui.

Rând pe rând trec pe dinaintea cititorului cele trei învieri din morţ

învierea lui Lazăr mai ales, cu următoarele reflexii: „Iisus înviază în viața sa trei morți și nu pentru a face impresie cu puterea sa înaintea popoarelor, ci de milă pentru durerea celui ce iubea pe acești morți, pentru a mângâia o mamă, un tată și două surori. — Cei 12 ucenici și altele din viața Mântuitorului. Fariseii și Cărturarii sunt descriși în două bucăți: „Viperile mormintelor" și „Nepoții lui Cain" într'o lumină de comentator de par'că vezi pe observatori stricți ai legii, care puneau pe spatele altora sarcini grele de purtat (p. 259—266). Sub titlul „Cuvinte care nu vor trece" arată că cuvintele lui Iisus trebuiau să se împlinească cu privire la distrugerea Ierusalimului și la soarta poporului iudeu. Evocând evenimentele istorice arată că nu se puteau decât împlini (p. 275—283).

„Luați, mâncați" este momentul însemnat, când Iisus sărbătorește Paștele cu ucenicii săi. Autorul susține după romano-catolici că Iisus Christos a sărbătorit Paștele cu azimă, „*pâine fără aluat*" (p. 309). Trădarea lui Iuda, judecarea lui Iisus, lepădarea lui Petru sunt descrise într'un chip cu totul mișcător. Pătrunderea în sufletul lui Petru este de mare însemnătate pentru cititor. Iată câteva rânduri: „Sub greutatea acestei priviri (privirea lui Iisus) Petru lăsase capul în jos, inima-i bătea în piept n'ar fi putut să se mai lepede încă odată. Fața-i ardea ca și cum jăratecul de lângă el ar fi fost gura Gheenei. Sub apăsarea de nesuferit a durerei și remușcărilor, era aproape de a se pierde și tot trupul lui era când ca ghiața, când ca focul (p. 333). Judecata lui Iisus la Ana și Caiafa. Ponțiu Pilat sunt bucăți care impresionează, tot așa și chipul cum Iisus își duce crucea la Golgota.

In capitolul „Iartă-le lor"…. autorul descrie starea fizică a Mântuitorului: „…. fața omenească a lui Dumnezeu este udă de sudoare ca ghiața". *Iartă-le lor, părinte, că nu știu ce fac!* Nici o rugă mai divină nu s'a ridicat spre ceruri de când sunt oamenii și de când se roagă. Nu-i ruga unui om, ci a unui Dumnezeu către Dumnezeu (p. 382). Răstignirea, coroana de spini de pe capul lui, liniștea conducătorilor poporului, sunt zugrăvite ca în Evanghelii. Moartea lui Iisus par'că o vezi: „Suflarea lui Iisus ajunsese greoaie. Pieptul se dilata grăbit, capul era ca lovit de un ciocan, inima sdrobită, smulsă de bătăi repezi și tari. Sângele din cele patru răni se închegase împrejurul cuelor, fiecare mișcare făcea să curgă din sângele închegat noi picături de sânge în lungul crucii drept pe pământ…. buzele umede, uscate de sete, strânse de suflarea grea, lăsau să se vadă urmările celui din urmă sărutat pe care-l primise: *sărutarea lui Iuda*". Așa moare un Dumnezeu care a tămăduit de friguri pe cei ce zăceau, care a înviat morții din pat, care a dat mișcarea slăbănogilor… Christos a murit după cum au voit mai marii poporului, însă cel din urmă strigăt al lui nu i-a deșteptat (p. 403).

Vin apoi la rând: îngroparea, pogorîrea la iad, învierea din morți arătarea lui Iisus ucenicilor, lui Toma etc.

Autorul sfârșește cartea cu o rugăciune către Christos din care putem culege următoarele: „Tu ești încă în fiecare zi în mijlocul nostru. Tu vei fi cu noi pururea (p. 444). Noi avem nevoie de tine, de tine singur și de nimeni altul…. Tu singur poți să simți cât este de mare nevoia de tine

în lume, în acest ceas al lumei. Toţi au trebuinţă de Tine, chiar cei care te nesocotesc....

Această rugăciune care cuprinde în sine amarul vieţii şi nevoia de un sprijin în lumea aceasta, arătà pentru vremea noastră un fapt îmbucurător, că există o tendinţă a spiritelor spre religiune, care singură poate mulţumi pe om. — Apariţia acestei cărţi şi răspândirea ei aşa de repede, nu numai că e citată dar şi tradusă şi în alte limbi, arată că omul are nevoi sufleteşti care nu se mulţumesc decât pe calea religioasă.

Sunt lucruri destul de cunoscute, viaţa Mântuitorului după cum este înfăţişată de Evanghelişti. Felul de expunere este atrăgător şi cu cât citeşti cu atât vrei să ştii ce e mai departe. Cred că pentru prima oară avem a face cu o astfel de expunere cronologică a vieţii Mântuitorului şi mai ales într'o carte de pură literatură, care lasă la o parte orice discuţie privitoare la credinţă. In afară de unele lucruri cum e de ex: întrebuinţarea azimei la „Cina cea de taină" cartea prezintă un mare interes şi ar putea fi luată şi la noi ca model de literatură religioasă.

Pr. Radu Popescu

CRONICA ŞCOLARA

Despre educaţia engleză

Scrisoarea VIII-a

Universitatea engleză: activitatea extra-şcolară

Inceputurile mişcării.—Sufletul ei: John Ruskin.—Note caracteristice şi date din această cruciată pedagogică.—Câteva exemple alese pentru nevoile noastre: Cursuri de popularizare.—Cursuri misionare.—Cursuri profesionale.—Aşezăminte sociale şi educative, rod din mişcarea extra-universitară. — Comisiuni universitare uvriere.—O pildă duioasă: Toynbeeall.—Variante exemple, din spiritul extra-universitar englez. Activitatea extra-parlamentară şi extra-bisericească.—Exemplele englezeşti ridică dela sine şi pentru oricine din noi problema: Rolul misionar al universităţilor româneşti şi mijloacele pentru înrâurirea poporului muncitor, din satele şi oraşele României întregite.

Intâia scânteie din cea mai nouă mişcare pedagogico-misionară engleză, sare din vatra colegiului oxfordian Exeter; anume în anul 1850, prin scrisoarea program a profesorului M. Sewell: «Fiindcă nu putem găzdui la universitate tot poporul dornic de cultură, de ce n'am încerca să ducem universitatea în popor.... în marele centre industriale şi cu multă populaţie; încetul cu încetul, sistemul s'ar generaliza peste tot locul...; în felul acesta, universităţile pot ajunge, ce trebuie să fie: centru şi izvor de cultură, pentru întreaga ţară; astfel lucrând, universităţile ar câştiga simpatia şi dragostea mulţimei".

In 1866, universitatea din Cambridge, al doilea ochi al Angliei, întăreşte gândul dela Otford; profesorul James Stuart propune colegilor săi să pregătească cicluri de conferinţe, organizate după nevoile economice şi culturale din marile oraşe. Programul se înfăptueşte curând; chiar din anul 1867 răsar cursuri la Manchester, Liverpol, Sheffield şi Leeds. A doua serie urmează în Crewe, la o companie de lucrători, iar al treilea curs e ţinut la Rochdale; aici, profesorul James Stuart observă că ascultătorii sunt nu numai entusiasmaţi de conferinţi, ci arată un deosebit in-

teres în adâncirea problemelor schiţate prin cursul public; pentru satisfacerea acestor noui nevoi, clasele regulate, cu lucrări de seminar, cărţi şi tot aparatul şcolii, iau locul prelegerilor populare.

Universitatea din Cambridge adoptă oficial sistemul abia în 1873. Profesorul James Stuart rămâne întăptuitorul ideii, date de profesorul M. Sewell. Prin ei, Oxfordul şi Cambridge, inima şi mintea Angliei, mai exact ochii poporului englez, pornesc nu numai cea mai nouă, dar poate şi cea mai glorioasă mişcare spirituală, în curentul căreia intră tot ce are ţara mai bun: studenţi, profesori, reformatori sociali, preoţi, scriitori şi oameni de afaceri. In fruntea şi inima tuturor stă profesorul profet: J. Ruskin.

* * *

John Ruskin e o figură de cea mai mare actualitate pentru vremea de azi; în istoria idealismului, un caz unic; prezicerile lui se realizează cu ne mai văzută iuţeală; visurile marelui reformator social, prind viaţa trainică, ca în urma poruncilor firei. O bună parte din premenirile cerute de învăţătorul Ruskin, au venit sub ochii lui. Anglia contemporană e încă sub influenţa lui Ruskin ori a visătorilor ruskinieni.

Intre anii 1843—1860, Ruskin e preotul artei. In studiile lui de pictură (Modern Painters) şi arhitectură (The Seven Lamps of Architecture şi The Stomes of Venice), estetul Ruskin vesteşte pe reformatorul de mai târziu. Cere din capul locului o cucernică reverenţă în faţa frumosului; arta ca şi omul, e o actualizare a gândului dumnezăesc „o intretăiere de veşnicii"; „pentru progresul ei, trebuie să-ţi dai viaţa; ca s'o înţelegi, inima [1])». Intre sănătatea socială şi frumosul artei, el stabileşte legături ca dela cauză la efect; belşugul de artă vesteşte prisos de viaţă; formele urâte sunt crainicul bolii şi a decadenţii [2]).

Ca profesor la Oxford, predică vreme de 12 ani, că reforma socială e necesară în însăşi interesul artei. In anul 1860 se termină intâia fază din viaţa lui Ruskin. Acuma începe activitatea lui ca reformator, şi cu ea o serie întreagă de mişcări culturale şi sociale, între cari şi activitatea extra-şcolară a universităţilor engleze. Două, trei momente din gândirea ruskiniană, pe tărâm social şi pedagogic, sunt absolut necesare, pentru a înţelege câteva note caracteristice din mişcarea de care ne ocupăm. Ca economist, Ruskin porneşte cu religios respect pentru muncă, adăugând însă că, activitatea economică trebue să fie în condiţii demne şi sanitare, ca urmare a principiului, că bogăţia cea mai mare pentru o ţară, nu-i marfa fabricei, ci viaţa omului. Munca în condiţii rele, e tot atât de dezastroasă ca şi lipsa de muncă; iar criteriul pentru judecarea organizaţiei economice nu-i folosul material al întreprin-

1) John Ruskin: Modern Painters.
2) Dean Inge: Ruskin Prophet, p. 26.

zătorului, ci cantitatea de fericire umană adusă de acea intreprindere, „Omul e soarele lumii[1])".

Se înțelege că asemenea convingeri au chemat contra lui înverșunate atacuri. La întrebarea lui Ruskin: „E posibil ca un neam, care își trece viața în muncă grea, neroadă, mecanică și stupidă, să mai fie sănătos, fericit și de caracter?[2])" răspund economiștii din tagma ortodoxă: „Fără îndoială—ca scriitor asupra artei e fără păreche, dar să rămâie unde se pricepe; despre știința noastră el nu știe nimic și spune prostii". Și nici printre esteții de meserie n'avea nume mai bun: „Ca economist, Ruskin e splendid; dar cine ar putea primi doctrina lui asupra artei[3])?

Pedagogul Ruskin e la aceleași înălțimi ca și economistul; Nu numai școala, ci toate așezămintele sociale, de exemplu tabrica, au datoria de a înlesni creșterea sufletelor de bună calitate". Ne amintește apoi de amara înșelare: „... de a considera puterile intelectuale — ca având demnitate în ele înșile" și de o eroare și mai grosolană: „justificarea și prețuirea educației, ca un mijloc de avansare socială".

Satira lui Ruskin nu cruță pe nimeni: „Nici iresponsabilitatea demagogului, nici bădărănia burgheză și nici sensualitatea și pertidia nobilimei[4])" Consideră „Imbecilitatea instruită și nerozia ratinată ca cele mai primejdioase forme de nebunie și stupiditate[5])?".

* * *

Cugetarea lui Ruskin, exprimată adeseori cu violență de limbaj, care jignește adânc mândria poporului englez, a prins rădăcini cu o neașteptată iuțeală; conterințele lui au ajuns proverbiale prin numărul mare de ascultători entusiaști; lecțiile făcute la colegiul lucrătorilor din Londra, vor rămânea istorice, pentru muncitorimea lumii. Cel mai nou buciumaș al sufletului oxfordian strânge în jurul lui rânduri, rânduri de învățați, studenți și înțelegători: unii duc cuvântul profetului în lege, alții în școală și instituții misionare. Sutletul acesta face apostoli din temperamente mult socotite. Idealul lui Ruskin, ori mai drept, mintea bătrână și inima deapururea tânără a celor două universități: Oxford și Cambridje, înoite de geniul lui Ruskin, stau la temelia activității extra-școlare a universităților engleze.

Prin programul ei adânc și cinstit creștin, mântuirea mulțimei prin cultură, această mișcare întunecă, până și cea mai luminoasă glorie a vechilor colegii engleze, faimoase în lume, ca celebre fabrici de caractere și fruntași în viața științei, artei și po-

1) J. Ruskin: Modern Painters.
2) J. H. Hobson: Ruskin as Political Economist, p. 85.
3) L. Binyon: J. Ruskin, p. 65
4) J. Ruskin: The Seven Lamps of Architecture.
5) J. Ruskin: The Stones of venice.

liticei. Deşi pornită de curând, mai dăunăzi am putea zice, spiritu misionar a răspândit-o aşa de tare, că întinsurile ei sunt mai mult de cât uriaşe: haotice până la disperare. Unde-i Londra mai mizeră, acolo aleargă ostaşii culturii universitare: unii cu sfatul, alţii cu gologanul, cartea, conferinţa, lecţia şi toţi cu frăţie şi bunăvoinţă. Lucrul lor înseninează ca o domoală întretăiere de fulgere, tristeţea obişnuită a Londrei şi suferinţa adeseori sfâşietoare, în unele cartiere.

Din activitatea extra-şcolară a universităţilor engleze nu vom înfăţişa de cât câteva linii, şi din ele două trei rămurele. Din puţine date statistice, cetitorul îşi va lămuri singur întinderea acestei cruciate culturale. Aşa unii profesori se laudă cu un fantastic număr de studenţi. Doctorul Wichsteed a avut 75000 ascultători [1]), adică populaţia unui oraş românesc de rangul întâi. In anul şcolar 1901=1902, universitatea din Cambridge are 19.000 studenţi; în 1907—1908, Oxfordul se ridică la 24.000. Londra, nici ea nu stă în umbră: în anul 1906—1907, are 13.803 studenţi; numărul se ridică la 15.623 în 1908—1909.

Nu numai numărul, dar mai cu seamă calitatea acestor cursuri e mult impresionantă: fiecare lecţie e totdeauna îngrijită ca fond; conferenţiarul e specialist în problema respectivă; cu un meşteşug greu de egalat, problema din prelegere e aleasă din sociologia vremii şi tradusă cu o minunată artă în psihologia ascultătorilor. Dacă e destul de greu să faci o lecţie bună la o clasă din şcoala primară, liceu ori universitate, unde ascultătorii sunt cam de aceeaş etate, şi cu nevoi şi aspiraţii mult asemănătoare, ne închipuim ce greutăţi sunt de biruit, la cursurile extra-universitare, unde studenţimea înfăţişează un admirabil exemplu de mulţime eterogenă.

Avântul etic, văzut la o samă de profesori, lasă mult în umbră spiritul pedagogic: să fii poate cel mai ales servitor al societăţii — dascăl la universitate — şi să stai în parcuri pe vreme de iarnă, în bătaia vântului, şi ceasuri de-arândul, spre a predica mulţimii cuvântul stiinţei,— e un lucru de nepreţuită frumuseţă morală. Am însemnat asemenea exemple, nu numai de la facultatea de teologie — aşa de rodnică în această ţară — dar şi dela ştiinţă şi medicină.

Şi dacă mai punem că, orice lecţie e urmată de întrebări puse de ascultători conferenţiarului, şi că acuma adeseori poporul vede până şi în cei mai buni prieteni ai lui, unelte înşelătoare trimese de foştii şi actualii asupritori, ne putem închipui la ce înălţimi sufleteşti trebue să se menţie profesorul în asemenea greutăţi. Mi-amintesc cum într'o Dumlnică, pe când un profesor predica inspirat de forţe misterioase, un glas din norod, se ridică cu întrebarea brutală: Ce partid te plăteşte ca să vorbeşti aşa? Nu ştiu dacă întreruperea a fost, cu bună sau cu rea credinţă. Profesorul însă i-a râspuns, că din dragul inimei zice aşa, şi-şi duse dămol predica înainte, cu acelaş drag, ca la început.

* * *

Locul și formele, în care apare activitatea extra-școlară a universităților engleze, diferă așa de mult, că numai ochiul atent poate vedea în conferința de la universitate și cursul dintr'un parc popular, două monumente de aceeaș mișcare spirituală. Pentru ușurarea discuției, împărțim exemplele alese în următoarele categorii:

Cursuri de popularizare. Ele se fac de obicei în colegiile universitare. Luăm exemplu din King's College. In această universitate, avem dimineața și o parte din după amiază prelegeri și lucrări pentru întâia categorie de studenți. Seara, aceleași cursuri pentru categoria a doua: tineri, cari din cauza ocupației, nu-s liberi în timpul zilei. Intre ora cinci și șeapte seara, apar conferințele pentru publicul cel mare, dar, deși gratuite, tot așa de bine organizate, ca și cursurile pentru studenții universității. Vorbesc la prelegerile acestea tot profesorii colegiului, ajutați adesea ori de colegii din alte școli din Anglia, continent și America. Celebritățile culturei engleze apar adeseaori ca profesori la asemenea cursuri. Baza însă o formează universitatea.

Cursurile anumite ca și prelegerile studenților, sunt împărțite în trei termene: toamnă, primăvară și vară. Am înaintea mea programul pentru termenul al doilea: 16 Ianuarie — 30 Martie, 1922, Sunt anunțate 126 conferinți, formând următoarele despărțăminte: al istoriei, cu opt lecții; al teologiei cu 18 lecții; și așa la rând vin: psihologia, ingineria, științele și studiile slavice, germanice, romanice, etc. De obiceiu, fiecare despărțământ are între șase și opt lecții. Făcând suma, se țin în fiecare an 378 de conferinți publice la King's College; și dacă purtăm în minte că universitatea Londrei are peste șeaizeci de colegii, înțelegem ce mare belșug de viață sufletească se revarsă în societatea engleză, prin universități, instituții nu de stat, ci particulare, ca o fabrică ori un restaurant. E o frumuseță, să privești sara, pe la ora cinci, cum dă năvală lumea din toate categoriile sociale, spre porțile colegiilor; în aceste vremuri când societatea modernă e amenințată să se rupă în sute de fragmente, universitatea engleză întărește prin cultură, omogenitatea națională. De pildă, îmi stă caldă în inimă impresia de la o conferință asupra colindelor englezești: frumuseța lor a fost luminată nu numai de cunoștințele vorbitorului specialist în folklore; artiști anume aduși au executat în cor bucăți alese din colindele medievale; și după ei, sala întreagă — poate la cinci sute de oameni—cântă în cor, colinde naționale, în amintirea Mântuitorului. Asta a fost, cu o lună înainte de Crăciun, de când tinerii englezi prind a colinda mahalalele Londrei, amintind mărginașilor prin cântecile lor, ceiace universitatea înfățișează publicului, în cele mai îngrijite forme.

Poate că ar fi util, să înșirăm cât mai multe din chestiunile înfățișate publicului prin universitate. Cetitorul ar vedea odată cu problemele indicate, și ceva din preocupările sufletești, din Anglia zilelor noastre, și în acelaș timp s'ar familiariza și cu nume, cari

reprezintă pe o seamă din fruntaşii culturei engleze, Dăm loc numai la două despărţăminte: al istoriei engleze şi cel al studiilor slavice, din cari o secţie se ocupă cu ţara noastră. Din aceste două exemple, cetitorul îşi va lămuri întreaga activitate din cursul unui termen: Ianuarie — Martie.

Despărţământul istoriei

Anglia în viacul al XVIII-lea

15 Ianuar.— Veacul al XVIII-lea în istoria Angliei, de prof. E, Barker - 1 Februarie.— Viaţa religioasă de prof. E. W. Waston; 8 Febr.— Filosofia de V. F. Storr; 15 Febr. Ştiinţele economice de prof. E. Cannan; 22 Febr.— Politica de H. W. Temperley; 1 Mart. Societatea de prof. J. L, Hammond; 8 Mart. Colonizarea de prof. A. P. Newton; 15 Mart.— Arta şi literatura de prof. A, W. Reed.

In legătură cu neamul românesc, văd anunţate opt conferinţi şi anume; şase vor fi ale d-lui R. W. Seton-Waston, iar două ale d-lui Marcu Beza.

* * *

Tot în categoria conferinţelor de popularizare intră şi cursurile de vară: Iulie — Septembrie. Mai fiecare universitate nu-şi întrerupe activitatea în vacanţa cea mare: lucrul merge înainte; numai că în locul studenţilor tineri, vin cei tomnatici. Faima cea mai mare o au cursurile din Oxford şi Cambridge. In cursul anului, aceste universităţi îşi trimet profesori misionari în cele mai îndepărtate colţuri ale ţării. Vara, mişcarea se inversează, întregindu-se: universitatea chiamă în umbra colegiilor mai bătrâni şi mai tineri, dintre aceia, care în timpul vacanţei caută recreaţie prin cultură. Aici apare şi nota internaţională: străini din toate continentele, vin în roiuri, spre Oxford şi Cambridge; astfel, peregrinii îndepărtaţi vin în strânsă legătură cu spiritul englez, pentru engleji, cursurile acestea sunt un mijloc de unitate şi reculegere sufletească, un fel de oracole moderne.

Ca exemplu, în vara anului 1918, s'au înfăţişat la Cambridge trei mari probleme: *a*) unitatea între clasele sociale; *b*) unitatea imperiului; *c*) unitatea între biserici. Au ajuns la încheerea ca unitatea e necesară, şi trebue realizată, dar nu prin forme externe: lege, politică, ci cu ajutorul forţelor ideale, „adică o unitate vitală, care porneşte de la suflet, şi de aici merge spre forme, şi în invers...“ Studenţii sunt găzduiţi cu masa şi somnul în colegii unde luxul şi belşugul e aşa de înălţător; şi dacă mai punem, pe lângă influenţa cursurilor, pe aceea a profesorilor şi nu uităm nici atmostera de grădină, şi sat, cu flori şi pădure, din cele două universităţi, citatul care vine, nu e numai un glas izolat, ci un imn

al tuturor: „Aici (e vorba de cursurile de vacanță de la Oxford și Cambridge) am învățat să văd mâna divină în minunile vieții organice; aceste cursuri m'au pus în legătură cu cei mai buni și mai înțelepți oameni; ele mi-au umplut viața cu fericire, și m'au făcut să înțeleg că iubirea e mai prețios lucru de cât logica[1]".

Pentru sezonul acestor cursuri în viața pedagogică și cea politică, dăm loc unui glas din anul 1920: „Acuma zece ani, silințele activității extra-universitare erau îndreptate mai mult spre copil; azi, puțini se vor mai găsi, cari să nu știe, că educația adulților e de o hotărâtoare însemnătate..., mai mult: educația sfârșește cu viața; și trebuie să mai știm, că cetățenia democrației moderne cuprinde nu numai drepturi, dar și obligații, cari trebuesc împlinite cu pricepere"[2].

Forța morală, care chiamă entuziaști cu miile e lămurită astfel: «Ne-a adus aici convingerea, că nimic pe pământ nu-i atât de măreț ca omul, iar din om, cel mai prețios lucru e sufletul". Alt scriitor. adaugă în 1921: „Credința în educație, avântul după știință, dorul de a bea din izvorul ei, nevoia de a prinde din cele mai bune gânduri e mai tare decât oricând".

Incheiem categoria întâi — cursuri de popularizare cu următoarea lămurire: notițele date, sunt numai niște palide pilde dintr o activitate peste putință de înfățișat în întinsurile ei uriașe. De exemplu, la alt colegiu din Londra, anume — University College — văd anunțate în termenul acesta, cursuri despre civilizația engleză înfățișată în cele mai variate aspecte: artistic, religios, filosofic, științific, juridic, economic,.. etc, și apoi alte cincizeci și trei de conferințe în legătură cu problemele naționale și internaționale, întâia fiind la 2 Ianuarie, iar ultima la 22 Mart. Amintindu-ne că universitatea Londrei are peste șaizeci de colegii, și că fiecare are o activitate extra-universitară, ne putem face o ideie de un aspect numai, din această mișcare.

* * *

Cursuri misionare. — In această categorie, apare un element nou: conferențiarul adaugă jertfa apostolică, pe lângă pregătire, pricepere și entusiasm. Misionare sunt apoi prin scopul lor: ele urmăresc ridicarea morală, a celor mai fără de noroc elemente, din societatea engleză. Metoda e influența directă si înseninarea ce o aduce profesorul sau studentul englez, fratelui în agonie morală. Ele se adresează în special sărăcimei. Trebuia de subliniat că, conferința, cartea sau lecția, aici e un simplu instrument. Ținta lor e renașterea spirituală Asemenea școli se țin în cluburi muncitorești, săli publice, școli și mai cu seamă în biserici, duminica și în cursul săptămânei. Cum Londra are 1.500 biserici cel puțin,

1) The University Extension Bulletin, 1917, No. 31.
2) A. C. Ford: The Univ. Ext. Bulletin, 1920 No. 38.

şi mii de cluburi şi săli publice, şi parcuri uriaşe, se înţelege că cetitorul îşi va închipui, ce valuri de lume se adapă şi se înviorează prin aceste cursuri şi lecţii misionare. Neuitând că şi aici pe lângă profesorii de meserie sunt şi reprezentanţi ai culturei engleze, apoi studenţii (în mişcările spirituale engleze, femeia ţine locul de cinste) trecem la altă categorie de cursuri, pe care le etichetăm destul de impropriu:

* * *

Cursuri profesionale. — Aici se urmăreşte, pe lângă cultura generală şi educaţia morală, specializarea în anume ramuri de învăţământ în legătură cu diferite profesiuni. Scopul lor principal însă e să pregătească pe viitorii conducători ai clasei uvriere, şi de aceia se dă în economia programului de lucru, o deosebită atenţie ştiinţelor sociale şi economice. Limba şi literatura engleză are şi aici, ca în orice şcoală, indiferent de rang şi categorie o vădită importanţă.

Câteva însemnări despre vorbitorul englez, profesor, predicator sau orator, sunt absolut necesare, pentru înţelegerea acestor cursuri, în ţinta, rostul şi înrâurirea lor. Conferenţiarul aici e prin excelenţă uman. Apare în faţa ascultătorilor şcolari sau egali, ca un umil prieten; nu ca să-i dăscălească, ci ca un sprijin şi spre lămurirea unor probleme, pe care o desleagă cu ajutorul clasei, făcând pe fiecare să gândească pentru el şi nu să repete — fără folos — raţionamentul dascălului.

Ferit de mucegaiul academic, bătrânicios şi anemic, departe de erudiţie făloasă, conferenţiarul englez vine între ascultători îmbelşugat de sinceritate şi gânduri misionare. Dezbaterile, cari urmează, după lecţie, sunt un obiceiu de cea mai mare valoare. In acestă fază, lecţia devine dramatică: conflicte puternice sunt aspecte inevitabile; prin discuţii libere se exercită puterile sufleteşti ale studenţilor; suflet se leagă de suflet, iar ca rezultat, pe lângă un pas mai aproape de chestiune, noi prietenii, şi neaşteptate scântei, şi noi combinaţii psihice în sufletul fiecărula, Arta, pe care am văzut-o în asemenea împrejurări, mi-a mers adânc la inimă; efectul lor nu se poate tâlcui; vorbele oricât de meşteşugite, ar fi doar frunze veştede; între ele şi vraja acestor cursuri, e depărtarea prăpăstioasă, ca dela vigoarea unui flăcău înflorit de sânge şi muşchi, şi oasele lui puse pe sârmă, în cutia unui muzeu de anatomie.

* * *

Din activitatea extra-şcolară a universităţilor engleze, au urmat şi urmează încă cele mai bune foloase, pentru ştiinţă şi viaţă. Fabricele de adevăr au scăpat de o mare primejdie: anume aceea de a sămăna în nouri şi fără legături proaspete cu durerea pământului. Studentul deprinde obiceiul de a studia problema nu

numai din cărți, ci la fața locului, și anume în starea ei născândă; și odată cu o mai bună metodă de cercetare a venit, ceeace la urma urmei, e cea mai nobilă țintă a științei, anume legături de frățească iubire între oamenii dela universitate și oamenii din popor, și așa universitatea e o școală a tuturor, iar nu o instituție unde adevărul servește „câtorva numai, ca să trăiască ușor pe socoteala, adeseori în dauna celor mulți",

Odată cu o nouă înviorare sufletească, a cărei intensitate e fără putință de urmărit, activitatea extra-școlară engleză a ridicat o samă de așezăminte educative, a căror apariție, insamnă mult, nobile și luminoase momente, în istoria pedagogiei moderne. Englejii le numesc: University Settlements. Prin organizația generală, și nivelul ridicat al cursurilor, ele ar merita cu drept formula Universității Populare dar sunt mai mult decât niște universități: aici, lucrătorul, micul negustor, cetățeanul proletar cu o vorbă, vine și în timpul liber, și anume ca în familia lui; în loc să-și treacă vremea în crâșme, cafenele și alte case, cu aspecte mai mult sau puțin lupanarice, aleargă la settlement, unde are muzică, dans, jurnal, un mic muzeu, prieteni și ceai și cafea, în eftine condiții. Cu alte cuvinte, un settlement „e un centru de studii, relații sociale și recreare", și de aceea le numim Căminuri Universitare. Sunt în Londra 43, iar în provincie 30 de asemenea căminuri; cartea de unde îmi culeg datele, îmi atrage atenția, că numărul nu-i complet. Câteva amănunte asupra felului cum e organizat un cămin, ne ajută să înțelegem mai bine activitatea extra școlară a universităților engleze în aspectul ei dinamic.

* * *

Luăm de exemplu, căminul Toynbee Hall, așezat in estul Londrei. Istoria acestei instituții, înfățișează duioase și nobile pagini, din viața studențimei engleze. „Cititorii întâiului cămin universitar sunt studenții englejii, și ucenicii lui Ruskin; el a avut darul să facă interesantă munca pentru norod; aceasta constitue marea distincție a lui Ruskin, inspiratorul oricărui departament din activitatea socială engleză" [1]).

In 1867 (Ruskin începe activitatea socială în 1860), Edward Denison, după terminarea studiilor la Oxford, se așeză în estul Londrei, mânat de două gânduri: să studieze problema mizeriei, ajutând și trăind la un loc cu cei in suferință. Dă mare sprijin preotului John Richard Green, și după o scurtă activitate, moare eroic. Spre locul cinstei, alt rând de studenți. In 1875, vine și tânărul profesor și învățat economist dela Oxford, Arnold Toynbee, Noul misionar intră în legături de frăție cu uvrierii, luminându-i cu sfat și ajutor: după ani de-a rândul, prieten de suferințe și

1) Robert A. Woods: The Social Awakening in London, p. 15.

alături de suferință și nu dela academici distanțe, Arnold Toynbee se stânge în 1883. Preotul Barnett aleargă pe dată la Oxford după ajutoare; aici, într'un colegiu, tocmai află pe admiratorii lui Tăynbee, sfătuind, cum să slăvească mai bine amintirea celui n— cat..., preotul, om cu experiență, le spune că de vor să nu se opruie munca lui Toynbee, trebue să vie mulți și aleși, și să muncească pentru popor, priu popor și alături de popor. Preotul Barnett e înțeles; cu tineretul din Oxford, mai târziu cei din Cambridge, vin la lucru în mizeria neagră și umedă a Londrei și pentru o mai sigură biruință, ridică cea dintâi cetate morală, întâiul cămin universitar, în amintirea profesorului erou: Arnold Toynbee.

Prin lucrul lui, acest cămin rezumă în mic, ceiace activitatea extra-școlară engleză, caută să împlinească în proporțiile arătate. Observăm mai întâi că profesorii căminului sunt tot așa de bine calificați ca și cei din colegiile universitare. Pe lângă cursuri teoretice, avem și lucrări de seminar și clase tutoriale, în cari numărul studenților e foarte restrâns, așa că profesorul se poate ocupa cu educația și instrucția fiecărui student, deci educație individuală, după cele mai noi principii pedagogice. Afară de profesorii colegiului, vin în fiecare an și alți conferențiari, profesori din aite colegii, ori fruntași din cultura engleză. De exeplul anul acesta, 1921—1922, căminul Toynbee, va avea următorii conferențiari: Lord Haldane, G. B. Shaw, Sir William Beveridge, Prof. H. J. Laski, A. C. Gardiner, Israel Zangwill, și Hugh Walpole.

Lorzii, Sirii și Profesorii cu nume, nu sunt numai vizitatorii de ocazie: în fruntea societăților și cluburilor din acest cămin, citim iarăși nume din categoria celor „Sus-Puși“ (în Anglia, vorba subliniată are și culoare morală). De exemplu presidentul clubului artistic (Toynbee Art Club) e Sir David Murray. In altă societate (Toynbee Poar Man's Lawyer Society) prezidează Sir John Simon, secretar fiind doctorul A. E. Western. Și așa, cele 12 societăți ale căminului universitar, sunt conduse de oameni cunoscuți în cercurile științifice engleze. Căminul are o bibliotecă, ce împrumută cărți și acasă, și un mic restaurant, care între 6 și 8 p. m., procură hrană cu prețuri eftine.

Copiem mai jos câteva din cursurile din anul acesta. Din ele cetitorul își va lămuri nivelul cultural al studenților uvrieri, cum și atmosfera generală a căminului universitar.

SESIUNEA 1921—192n

No.	Materia predată	Durata cursului	Numele profesorului	Observațiuni
1	Științi economice . .	3 ani	M. Epstein	
2	Științi economice . .	„ „	A. Greenwod	
3	Științi economice . .	12 lecții	G. T. Reid	Curs introduct.
4	Istorie industrială .	„ „	D-ra N. Marks	Pentru studente:
5	Istorie industrială .	„ „	G. Mekensie	
6	Literatură modernă .	„ „	S. Robinson	
7	Istoria socială în v. XIX-lea	20 lecții	F. H. Darton	
8	Desen și pictură . .	„ „	C. Gardiner	
9	Războiul lumii . . .	25 „		
10	Istoria universală . .	20 „	G. F. Lee	
11	Istoria Londrei . . .	10 „	F. H. Darton	
12	Instroducere în filosofie	12 „	C. E. Joad	
13	Logica și psihologia .	12 „	E. Farmer	
14	Științi naturale . . .	In fiecare săpt.	Dr. E. Daglish	
15	Limba franceză . . .	„ „ „	L. Small	
16	„ germana . . .	„ „ „	D. Tugendhat	
17	Drama	„ „ „	D-na Warshaw	
18	Retorica	„ „ „	T. Barnard	

Și așa urmează (19) teoria și practica muzicei, (20) coruri, (21) orhestrație, (22) dansuri populare, (23) gimnastică, (24) higienă, (25) lucru manual.

Pe lângă înșirarea cursurilor, credem necesar să dăm sumarul la câteva din ele. Acum, în vremea democrației, problema educației uvrierilor, prezintă mai mult de cât o importanță pedagogică. Fără pregătirea sufletească respectivă, democrația contimporană, aduce tot atâta folos, ca și reacția demagogică.

Luăm de exemplu, cursul No. 6: literatură modernă. Studenții lucrători vor ceti și tâlcui cu ajutorul profesorului, din următorii autori: Whitman, Ibsen, Shaw, Hardy, Chesterton, Tagore, Maeterlinck.

Cursul No. 12, Introducere în filosofie, are sumarul:

Lecția No. 1. Ce este filosofia?
„ „ 2. Filosofii greci: Platon și teoria ideilor.
„ „ 3. Aristot.
„ „ 4. Filosofia modernă; raționalismul și empiricismul.
„ „ 5. Idealismul: Kant și Hegel.
„ „ 6. Pragmatismul: W. James și Bergson,
„ „ 7. Filosofii de azi.
„ „ 8. Elemente de filosofie politică: Hobbes și Locke,
„ „ 9. Nașterea socialismului. Cugetarea politică contemporană.
„ „ 10. Elemente de etică. Utilitarismul și intuiționismul.
„ „ 11. Elanul vital și filosofia impulsului.
„ „ 12. Rezumarea cursului.

Tot aşa de bine se prezintă şi cursul de logică şi psihologie; evident că materiile, cari formează specialitatea şcolii, anume ştiinţele economice şi sociale, sunt mult mai îngrijite, Dacă adăugăm, că în imediata apropiere a căminului Toynbee se află o biserică mult încăpătoare, deschisă ziua şi noaptea şi încălzită iarna, cu cărţi înlăuntrul, iar pentru călătorul grăbit, mici predici-sfaturi şi lămuriri pentru problemele zilei, afişate pe păreţii bisericei, ne facem o mică ideie, de metodele englezeşti, pentru educarea muncitorimei. Vrednic de ştiut e că, în alt colţ vecin al căminului, se ridică un muzeu cu o bibliotecă şi sală de reviste şi jurnale [1]).

* * *

Un fapt important pentru sufletul Angliei contemporane, e că spiritul pe care l-am văzut în căminul discutat, nu-i o excepţie onorabilă, caracteristică celor 73 de căminuri universitare, ci comună celor mai multe centre sociale, filantropice şi religioase. De exemplu, acelaş lucru îl găseşti în biserici, unde după serviciul divin foarte scurt, încep problemele pământului, în discuţii prietenoase şi alăturea de un pahar de ceai. Altă dată, conferinţi politice şi economice (fireşte că neîntinate în spiritul de partid) urmează chiar după slujba religioasă. Partea admirabilă e că preotul îşi alege subiect de predică problema, pe care el o prezintă în aspectele spirituale, iar după terminarea serviciului divin, sala sub conducerea unui fruntaş din viaţa politică ori culturală, soluţionează aceeaş chestiune, în laturea umană.

De exemplu, la 29 Ianuarie, în biserica din Kingswoy, au fost, ca totdeauna, trei servicii religioase: la 11 a. m., 3 p. m. şi 6.30 p. m. sunt 2000 locuri numerotate. Localul plin. La 11 a. m. predica Duminicei respective; la 3 p. m. conferinţa predică: Darul de a vorbi al Mântuitorului, de Harry Duxburg; sara, vicarul bisericei, Preotul Y. E. Rattenbury dezvoltă subiectul: Are nevoie democraţia de biserică? După slujbă, discuţie liberă sub preşidenţia deputatului englez Arthur Henderson. Problema ţine la un loc 2000 de oameni, şi în casa Domnului, până la zece noaptea. Lucrul se repetă peste o săptămână, la 5 Februarie, problema din predica de sară vine cu întrebarea: Este capitalistă biserica modernă? Aceeaş discuţie liberă, acum e sub preşidenţia deputatului T. E. Naylor. Evident că exemplele sunt mici momente din chestiunea noastră. Anume, preotul englez, ne dă pildă de activitate extra-bisericească, ce ţine oamenii cu miile în atmosfera spirituală, iar deputaţii citaţi, exemplu de activitate extraparlamentară, prin cari în reculegerea bisericei, problemele sociale şi economice se înţeleg cu adâncime şi bunăvoinţă; şi cum, şi unii şi alţii sunt rodul colegiilor engleze, avem prin ei, ca şi prin profesorii şi studenţii, cari au întemeiat şi înviorează căminurile

1) Muzeul e ridicat în 1892, donaţia J. Passmore.

uvriere, avem bune exemple de activitate extra-școlară, din universitățile engleze.

* * *

Insemnările despre activitatea ext¯a-școlară a universităților engleze ne spun, ce ar putea însemna, în educarea mulțimilor, harnicelor mulțimi, din satele și târgurile noastre — activitatea extra-școlară a celor patru universități românești.

Căutăm cu toții spre școli; între ele, locul dintâi îl ține universitatea, școaia școlilor; de aici trebuie să pornească în societate suflet nou, nu numai prin absolvenții universității, dar și prin directe și continui legături între universitate și viața națională.

Astfel lucrând, și nu numai predicând, dar și înfăptuind acele instituții educative, care au făcut minuni aiurea, de exemplu: căminurile universitare, universitatea ar ajunge și la noi, ceia ce-i prin alte părți: o școală a tuturor.

Prin ea, și lucrul ei misionar, dragostea pentru binele social, adică idealul moral, s'ar întinde peste ținuturile noastre, îndoliate acuma de note de elegie. Contra lor e mijlocul sigur al educației: înțelegând prin aceasta, înrâurirea sistematică a unui popor, a întregului popor, prin cei mai buni din acel popor.

Londra, 12 Februarie, 1922. **C. Moreșanu**

CRONICA ECONOMICĂ

„Contribuţiunile d-lui Blank la rezolvarea crizei economice"

— Lămuriri asupra valorii lor —

Importanţa ce se dă lucrării. — Apărută mai întâi în limba engleză într'un supliment al ziarului «Manchester Guardian» dedicat «Reconstrucţiei Europei», prelucrată şi publicată apoi în «Archiva pentru ştiinţa şi reforma socială», reprodusă de aci şi răspândită de cele mai de seamă cotidiane, retipărită în sfârşit într'o foarte elegantă broşură şi remisă, «în dorinţa de a contribui la soluţionarea problemei economice a Ţării» d-lui ministru de Finanţe, lucrarea d-lui Blank a atras, cum lesne se înţelege, atenţia generală, atât prin importanţa subiectului ce tratează, dar mai cu seamă prin situaţia de frunte ce ocupă autorul în lumea noastră financiară şi industrială, situaţie care-i atribue o competenţă atât de desăvârşită în asemenea materie, în cât pare a exclude *a priori* orice obiecţiune, orice contestaţie.

Cu tot titlul modest ce poartă, opera d-lui Blank se prezintă deci de la sine cu pretenţiunea unui plan complect al consolidării noastre economice şi se impune ca ultimul şi cel mai autorizat cuvânt în mult aşteptata deslegare a crizei cumplite în care ne găsim de de la războì încoace.

De aci nu numai atenţie generală, nu numai admiraţie fără rezerve, dar şi încredere oarbă, iluzii şi speranţe; — *tot de aci însă şi datoria de a supune opera d lui Blank unei cercetări mai deaproape asupra valorii ei reale.*

In această din urmă consideraţiune să se caute îndemnul la rândurile de faţă.

Confusia între chestiunea economică, financiară şi monetară. — Ne oprim un moment chiar la titlu. El nu corespunde cu conţinutul, căci în lucrare nu este vorba mai de loc sau, în orice caz, puţin de tot despre rezolvarea crizei *economice* şi de refacerea

economică a țării, ci este vorba aproape exclusiv numai de rezolvarea crizei *financiare* și de refacerea noastră *financiară*. Se va zice poate că facem discuție de vorbe și că, în fond, criza economică și criza financiară sunt identice, sunt acelaş lucru. Or tocmai în aceasta stă una din erorile mari în care persistă majoritatea economiştilor noştri și în care rătăceşte şi d. Blank: *a nu şi da seama că una este criza economică şi alta este criza financiară şi a nu ţine mereu seama de această deosebire*. In legătură cu aceasta amintim și de nedumerirea în care se găsesc pretinşii economişti cu privire la chestiunea monetară. Nici aci nu se ţine seama că şi această chestiune este distinctă de celelalte probleme isvorâte din război și că şi această chestiune formează o chestiune deosebită, cu deslegare deosebită. *Confusiunea ce se face mai cu seamă între problema financiară şi cea monetară — inclusive atât de palpitanta chestiune a valutei — dovedeşte în mod tipic uşurinţa şi inconştienţa cu care se discută şi se tratează în vremurile noastre interesele cele mai vitale ale statului.*

Sunt, veţi zice, chestiuni elementare. Insistăm totuşi cu toată tăria asupra lor, de oarece faptul de a ignora noţiunile precize, constitue una din piedicile principale pentru obţinerea unor rezultate sigure în deslegarea şi a problemei economice, şi a problemei financiare şi a celei monetare.

Nu este locul să facem teorii şi să stabilim definiţiuni, căci pentru înţelegerea deosebirilor de care am vorbit este destul să amintim că, putem avea criză economică fără a avea criză financiară, şi invers; tot aşa precum unele state au monetă bună însa sufăr de criză financiară, iar altele pot avea monetă depreciată şi finanţe echilibrate. Insuşi d. Blank ne arată perspectiva unei situaţiuni financiare bune mai înainte ca leul să devie iar leu; ba d-sa condiţionează chiar în lucrarea sa asanarea noastră financiară de valoarea depreciată a leului.

Dar să nu anticipăm. Ceeace ne-a interesat deocamdată a fost precizarea subiectului lucrării d-lui Blank şi constatăm că acest subiect este criza *financiară* şi nu criza economică, de oarece ceeace preocupă pe d. Blank este numai asanarea finanţelor statului şi nu altceva, iar cu privire la refacerea economică nu găsim în lucrarea sa decât câteva indicaţiuni vagi şi — o sumă destinată pentru comenzile căilor ferate şi alta pusă la dispoziţia negustorilor români cari au datorii în valută ridicată.

Insă, ceeace trebuie remarcat este că, chiar din problema financiară, d. Blank nu vede şi nu îmbrăţişează decât o singură latură, anume datoria publică internă şi externă, căutând mijloace pentru consolidarea celei din urmă şi pentru reducerea celei dintâi. Vom vedea însă că «Contribuţiunile» d-lui Blank nu rezolvă complect nici măcar atâta. Dar atunci cum şi ce rezolvă în genere aceste «Contribuţiuni» ?

* * *

In ce ar consta, după d. Blank, greutăţile actuale. — Greutăţile financiare provin, după d. Blank, în deosebi din creşterea peste măsură a datoriei publice. Pe când înainte de războI întreaga datorie publică — atunci mai toată externă — era de 1 $^1/_2$ miliard franci aur, acum avem o datorie externă de peste trei miliarde franci aur şi o datorie internă de 35 miliarde. D. Blank crede că, în privinţa datoriei externe, nu trebuie sa ne îngrijim decât de plata bonurilor de tezaur către particulari în suma de aproximativ 1200 milioane fr. aur şi de 350 milioane rentă veche stampilată în Franţa. Restul datoriei externe n'are pentru ce să ne preocupe, căci este acoperită prin 7 miliarde reparaţiuni — în ce monetă nu se spune — pe cari ne datorează Germania şi prin despăgubirile — nu se arată suma la care se ridică — ce ne datorează Franţa şi Anglia pentru distrugerea sondelor noastre de petrol.

Totalul datoriei noastre externe *obligatorie* ar fi deci, după d. Blank, de aproximativ 1550 milioane fr. aur. Ne place optimismul d-lui Blank asupra acestui capitol — rămâne însă ca să fie confirmat şi de Ministrul nostru de Finanţe.

Mai îngrijorat este d. Blank de datoria internă care se urcă la 35 miliarde lei, căci dacă schimbul nostru se ridică la paritate — d. Blank se fereşte a ne arăta cum se va întâmpla acest miracol — şi cele 35 miliarde lei hârtie vor deveni lei aur, Statul se va găsi într'o situaţie desperată, catastrofală. «Trebuie dar, spune d. Blank, să se dea Statului *astăzi* posibilitatea de a-şi răscumpăra cât mai urgent datoria sa internă şi a o transforma într'o datorie-aur, pentru ca în locul creditorilor de azi, reclamând 35 miliarde lei-actuali, deveniţi mai târziu lei-aur, să nu avem decât creditori reclamând două miliarde jumătate lei-aur, pentru aceiaşi datorie».

Soluţia fictivă şi cea reala a d lui Blank — Scăparea din aceste greutăţi ar fi după d. Blank, un împrumut extern dela un grup de Bănci, cari ar deveni asociaţii Statului Român în exploatarea unei părţi din terenurile sale petrolifere. «Aceasta asociaţie ar trebui făcută într'o proporţie de 45 % capital străin şi 55 % participaţie a Statului». Nu este tocmai clară aceasta proporţie, însă nu o putem înţelege altfel decât ca Statul, dând terenurile, iar Băncile capitalul de exploatare, beneficiul să se împartă în proporţie de 45 % pentru Bănci şi 55 % pentru Stat.

Imprumutul pe care Statul Român ar urma să-l contracteze dela aceste Bănci asociate şi cointeresate ar fi de 2 $^1/_4$ miliarde fr. aur. Aceasta este suma cu care am avea să asanăm situaţia noastre financiară zdruncinată.

Şi în ce ar consta, după d. Blank, aceasta asanare? Iată în ce. Din cele 2 $^1/_4$ miliarde fr. aur împrumutaţi, d-sa propune: 1°/ a se răscumpăra 25 % din bonurile de tezaur emise către particularii străini adică 300 milioane fr. aur, şi 2°/ a destina 1.100 milioane franci aur pentru răscumpărarea a 27 miliarde — în plan se arată numai 23 miliarde — din datoria internă. Din suma de 850 miliardă

ce mai rămâne, 672 milioane fr. aur sunt destinaţi pentru plata dobânzilor pe 3 ani ale celor 900 milioane bonuri de tezaur nou consolidate şi ale împrumutului de $2^{1}/_{4}$ miliarde — iar restul va servi la comenzi pentru căile ferate şi pentru înlesnirea comercianţilor.

Situaţia financiară, în privinţa datoriei publice, s'ar prezinta deci după contractarea împrumutului, în modul următor: *datoria externă:* 900 milioane bonuri de tezaur consolidate în noui titluri, 350 milioane rentă veche, şi $2^{1}/_{4}$ milioane franci aur datorie nouă; iar *datoria internă* 8 miliarde (sau de fapt 12 miliarde). Din aceste 8 miliarde, d. Blank mai presupune că se vor reduce prin diferite operaţiuni, pe cari le arată, dar cari în parte sunt foarte problematice, încă vreo 4 miliarde. Astfel ar rămâne în total o datroie externă de $3^{1}/_{2}$ miliarde franci aur şi o datorie internă de 4 miliarde lei.

Să vedem cum asigură d. Blank anuitatea acestei datorii.

Pentru întâii trei ani văzurăm pentru cari anume categorii de datorii şi cu ce se asigură anuitatea. Dincolo de aceşti trei ani, anuitatea este asigurată numai pentru împrumutul de $2^{1}/_{4}$ miliarde şi anume prin veniturile celor 500 sonde ale marei societăţi generale de petrol propusă de d. Blank. Insă socoteala ce o face d. Blank îmi pare cam curioasă. D-sa zice: «Totalul celor 500 sonde ar putea produce o cantitate de trei milioane tone petrol. Venitul unui milion de tone din această producţie reprezintă cheltuelile generale de exploatare şi amortismentul instrumentaţiunii de sondaj. Restul de două milioane tone inmulţite cu 3000 lei, preţul extern al tonei de petrol (în ţară este de 1 200 lei), dă şase miliarde lei sau zece milioane livre sterline, adică întreaga anuitate a noului împrumut». Ce am putea înţelege altceva decât că întregul venit net al societăţii este absorbit de anuitatea împrumutului de $2^{1}/_{4}$ miliarde fr. aur. [1]) Dar dacă este aşa, cum rămâne atunci cu repartiţia de 45 % şi de 55 % între societate şi Stat? Căci cred că trebuie să distingem bine între calitatea Băncilor de *asociate* ale Statului la întreprinderea petroliferă şi calitatea lor de *creditoare* pentru împrumutul de $2^{1}/_{4}$ miliarde fr. aur. Inţelegem ca întâia calitate să servească ca o garanţie pentru creditul acordat, dar nu putem înţelege ca întregul venit net, întregul beneficiu al întreprinderii petrolifere să fie afectat pentru anuitatea împrumutului de $2^{1}/_{4}$ miliarde fr. aur, căci ar urma ca Băncile în calitate de societare să renunţe la orice beneficiu, iar de beneficiu să profite numai Statul, care îşi plăteşte cu el anuitatea împrumutului contractat...

Insă chestiunea poate fi privită şi trebuie să fie privită altfel. Statul renunţă pentru o perioadă de 25 ani sau mai mult — sau, adăogăm noi, pentru un timp ilimitat, adică pentru to'deauna — la erenurile sale petrolifere, (d. Blank spune că numai la o parte din

---

1) Să trecem cu vederea că odată suma împrumutului este indicată cu $2^{1}/_{4}$ miliarde, altădată cu 2.355 milioane şi iarăşi în alt loc cu 2.385 milioane fr. aur. Să fie oare simple greşeli de tipar?

ele) în schimbul unui împrumut de 2 ¹/₄ miliarde şi este treaba Băncilor creditoare să-şi scoată cum vor şti mai bine atât anuităţile împrumutului cât şi un beneficiu cât mai mare de pe urma capitalului pus în exploatarea petrolului, aşa că asociaţia cu Statul nu poate fi decât o simplă ficţiune fără nici o aplicare practică.

Inclinăm spre aceasta interpretare a «noului tip de împrumut» preconizat de d. Blank, căci mi se pare singura plausibilă, deoarece numai în felul acesta împrumutul poate fi privit ca o afacere *rentabilă* care să prezinte, cum cere d. Blank, «cât se poate de multe atracţiuni pentru capitaliştii englezi şi americani»; altfel, fireşte, capitalurile vor lua drumul spre Mesopotamia, Argentina, Canada şi Filipine, unde sunt «infinite posibilităţi de plasamente rentabile»

* * *

Jertfe mari, iar rezultat foarte redus. — Acesta este în linii generale proiectul d-lui Blank pentru refacerea economică, *recte* financiară, a României Mari. El se reduce, precum văzurăm, la contractarea unui mare împrumut extern prin concesionarea terenurilor petrolifere ale Statului cu scopul: 1. de a realiza consolidarea *unei părţi* a datoriei publice externe; 2. de a asigura anuităţile *unei părţi* a acestei datorii şi 3. de a răscumpăra din datoria internă partea ce revine particularilor.

Intâia observaţiune ce trebuie făcută cu privire la acest proiect este că partea cea mai urgentă, cea mai presantă, şi anume consolidarea bonurilor de tezaur către particularii străini, este în curs de executare, în cât va fi, sperăm, la apariţia acestor rânduri fapt împlinit. Aceasta operaţiune pare a se săvârşi sub formă de conversiune, iar anuităţile vor fi înscrise în bugetul obicinuit — exact tot aşa cum prevede pentru plata anuităţilor *acestei* părţi a datoriei publice şi proiectul d-lui Blank, deoarece văzurăm că din veniturile societăţii generale de petrol nu se plătesc decât anuităţile noului împrumut, pe când anuităţile celor 900 milioane bonuri de tezaur consolidate cât şi ale celor 350 milioane rentă veche urmează să fie suportate de bugetul ordinar.

Iată deci nu numai posibilitatea dar însăşi realitatea de a regula partea arzătoare a datoriei externe fără a recurge la amanetarea terenurilor petrolifere ale Statului. Căci oricât ne-ar asigura d. Blank că «nu sacrificăm nimic din prestigiul nostru şi nu micşorăm bogăţiile noastre», la mijloc este de fapt un împrumut pe gaj, şi chiar mai mult: este abandonarea pe seama şi în profitul unor bancheri străini a celor mai de seamă valori reale ce posedăm. Când deci aceiaş operaţiune de asanare a finanţelor se poate face fără asemenea grele jertfe — proiectul d-lui Blank se condamnă dela sine.

Stingerea datoriei interne după sistemul Blank şi irealizabil şi inadmisibil. — Rămâne însă de actualitate aplicarea planului d-lui Blank la reducerea datoriei interne. Este de altfel partea cea mai interesantă şi desigur cea mai «originală» a întregei opere.

Inainte de a intra în discuţiunea acestui punct, ne permitem a remarca dispreţul suveran al d-lui Blank pentru cifre şi socoteli. Astfel pe când d-sa arată la început cà intenţionează să reducă din datoria internă 27 miliarde lei, atunci când vine la faptă nu reduce decât 23 miliarde; iar din restul de 12 miliarde — totalul fiind de 35 miliarde — ce mai rămân ca datorie internă, d-sa face să dispară fără nici o răscumpărare — am zice prin simplă evaporaţiune — mai întâi 4 miliarde, apoi alte patru până ce în sfârşit arată că «suntem în stare să reducem până în trei sau patru ani aproape totalitatea datoriei noastre interne de 35 miliarde». Ori nu este vorba ce suntem noi în stare să facem, ci ceeace este în stare să se reducă prin aplicarea sistemului Blank, şi rămâne constatat că d-sa nu aplică de fapt reducerea decât la 23 miliarde şi nu la mai mult.

Iată acum planul original conceput de d. Blank pentru stingerea acestor 23 miliarde lei din datoria internă.

D-sa spune: «Statul nu poate avea posibilitatea decât dacă i se pun la dispoziţie destule bilete de bancă pentru a răscumpăra titlurile sale în lei (rente, obligaţiuni, bonuri de tesaur, etc. etc.) emise pentru expropiere, despăgubiri, datorii consolidate, datorii către Banca Naţională etc. etc. Scopul poate fi atins printr'o inflaţie a biletului de bancă până la 4 miliarde peste circulaţia actuală, fără însă al depăşi acest maxim». Cu alte cuvinte mai simple: d. Blank propune o nouă emisiune de 4 miliarde lei pe care Banca Naţională să le pue la dispoziţia ministerului de Finanţe, care ar pune aceşti bani în circulaţie cu scopul de a provoca deprecierea leului. Imediat statul s'ar erija în cumpărător de lei cu ajutorul celor 1.100 milioane franci aur destinaţi în acest scop, precum văzurăm, din împrumutul de $2^1/_4$ miliarde. Cu leii obţinuţi astfel «pe ieftin», Statul ar răscumpăra apoi treptat rentele, obligaţiunile şi bonurile de tezaur. D. Blank spune că şi «datoriile către Banca Naţională», deşi în planul său, eşalonat pe şase semestre, nu figurează decât datoriile către particulari. Dar în sfârşit, oricum ar fi, *ne dăm oare seama ce ar însemna şi ce efect ar produce un rulment de 23 miliarde lei în curs de 3 ani pentru un singur şi anumit scop, cunoscut mai nainte? Şi d. Blank poate crede într'adevăr că abilitatea unei direcţiuni din ministerul de Finanţe, condusă fie chiar de specialiştii cei mai competenţi, ar putea menţine stabilitatea cursului scăzut al leului în tot acest interval de* 3 *ani când cererea leului va fi atât de enormă* ? Dar cum poate susţine d. Blank asemenea ciudăţenii când d-sa însuşi arată în alt loc posibilitatea ca schimbul nostru să se ridice, «peste trei sau patru ani la un nivel mai apropiat de paritatea aurului»? Dar nu recomandă chiar d-sa ca să se provoace o uşoară urcare succesivă de câte o jumătate centimă aur la fiecare trei sau patru luni? Calculat-a d-sa cât reprezintă această urcare şi cum, realizându-se aşa cum doreşte d. Blank, răscumpărarea celor 23 miliarde prin 1.100 milioane franci aur devine de la sine, o imposibilitate în cât aduce în mod inevitabil prăbuşirea întregei combinaţiuni ?

Se mai pune însă şi o altă întrebare. *Oare toată această operaţie, manevră, manoperă* — oricât de genială ni s'ar pare — *este ea în genere admisibilă? Este ea corectă, este ea demnă, poate fi ea aplicată de un Stat faţă de cetăţenii săi?* Noi ştim că cursul prea scăzut al leului se datoreşte în cea mai mare parte speculei necinstite; noi înşine ne scandalizăm de diferenţa nejustificată între valoarea leului în ţară şi valoarea cu care este cotat leul în străinătate; însuşi d. Blank menţionează anomalia ca leul românesc să ajungă la $^1/_{13}$ din valoarea francului francez cu toate că noi avem o emisiune de bilete relativ mult mai mică decât Franţa; — şi totuşi d. Blank poate preconiza răscumpărarea a 23 miliarde lei prin 1.100 milioane franci aur? *Operaţiune şi irealizabilă şi inadmisibilă!*

Concepţiile bizare ale d-lui Blank. — Dar chiar dacă, contrar tuturor prevederilor, asemenea manoperă s'ar săvârşi — se pune întrebarea ce ne facem cu restul de 12 miliarde din datoria internă? Ce ne făcem în special cu datoria către Banca Naţională? Căci leul devenind leu, o datorie fie şi de 12 miliarde, sau chiar numai de 8 sau de 4 miliarde nu va fi ea oare în disproporţie cu puterile noastre?

D. Blank nu ne dă nici un răspuns la toate aceste întrebări, *şi bine face.* Felul cum d-sa atinge chestiunea monetară, concepţiile sale despre inflaţiune şi deflaţiune, despre emisiunea celor 4 miliarde «care va fi, după d-sa, un factor de creştere de activ, adică de avere», şi apoi concepţiile sale despre schimb «care va ajunge la paritate şi aceasta *atât prin inflaţiunea nouă cât şi prin deflaţiunea ce va urma succesiv*» — toate aceste erezii ne arată că bine a făcut d-sa că mai lasă unele întrebări şi fără răspuns, căci ne pomeneam probabil cu soluţiuni cum este ceea ce o dă pentru echilibrarea bugetului, unde din suma totală a veniturilor de 13 miliarde lei, d-sa pune $7^1/_2$ miliarde lei pe seama taxelor de export ale cerealelor. Curată nostimadă. A întemeia întocmirea bugetului general al statului pe o taxă cu totul excepţională şi provisorie — este o concepţie ce nu poate fi discutată, ce nu merită a fi discutată.

. . . .

Nici banul şi nici bancherii nu ne pot salva din situaţia grea în care ne găsim. — In faţa tutulor acestor constatări, orce comentar, orce critică pare de prisos. Din *„Contribuţiunile d-lui Blank la rezolvarea crizei economice»* nu rămânem decât cu mirarea că asemenea bizarerii au putut naşte în capul unui eminent şi reputat practician în ale finanţelor. Nu există altă explicaţie de cât că şi d. Blank stă sub ipnoza atotputerniciei banului. D-sa ca bancher, şi mai puţin de cât alţii, nu s'a putut sustrage credinţei, că banul este pivotul principal al întregei noastre vieţi economice şi financiare şi că prin operaţiuni bancare iscusite se poate salva o situaţie economică sau financiară zdruncinată. *Este o erezie sub*

care suferă azi lumea întreagă, — şi va mai suferi. *Desmeticirea nu va veni decât atunci când problemele provocate de războl vor fi supuse unor cercetări adevărat ştiinţifice şi metodice.* Ce bine şi nimerit zice Gustave Le Bon într'un articol al său «La Conférences de Gênes et les Forces Nouvelles, qui dominent le monde»: «Avant de tenter la reconstruction économique de l'Europe, il faudra d'abord dissiper les nuages d'incompréhension qui obscurcissent le monde». Insă «Contribuţiunile» d-lui Blank contribuesc mai mult la sporirea haosului în care ne zbatem, decât la înlăturarea lui. Şi vrând nevrând ele ne aduc în minte următoarele rânduri cetite de curând într'o publicaţiune tendenţioasă, dar care pare a conţine totuşi şi un sâmbure de adevăr: «Buimăceala caracterizează astăzi toate manifestările vieţei omeneşti. Oamenii nu mai ştiu de ce să se ţie, ce se creadă. Mai întâi li se oferă un şir de fapte, apoi altu; mai întâi o explicare a împrejurărilor, apoi alta. O mulţime de explicări se îngrămădesc, încurcându-se între ele, explicări cari nu explică nimic, dimpotrivă sporesc buimăceala. Guvernele înşele par a se găsi încătuşate, iar când întreprind cercetări într'o direcţie oarecare, se găsesc în chip misterios împiedecate».

Departe de noi de a atribui d-lui Blank vreo intenţiune rea, dar se ştie că chiar intenţiunile bune, ele singure, nu duc la nici un rezultat.

Timişoara, 6 August 1922. **Const. Brăileanu**

NECROLOG

† ANDREI BÂRSEANU

A plecat încă unul dintre cei care au crezut în cultura românească şi-au sprijinit'o cu jertfa vieţii lor.

După ce curentul *Junimei* a biruit în mijlocul tinerilor care întemeiaseră *România Jună* la Viena, toţi Ardelenii, Bănăţenii şi Bucovinenii cu respect pentru nevoile sufletului naţional şi-au întors ochii spre literatura populară, preţuind'o ca şi Alecsandri, Maiorescu, Eminescu, Creangă şi ceilalţi corifei ai scrisului românesc.

Peste munţi, rolul acesta l'a împlinit cu mult zel A. Bârseanu, publicând împreună cu Iarnic producţiile geniului popular.

A fost deci o dreaptă răsplată a silinţelor sale, că a ajuns cu vremea prezidentul *Astrei* şi era considerat de toţi ca figura cea mai reprezentativă între cei care luptau pentru cultura românească peste munţi.

Alături de Aurel Popovici, *Convorbirile Literare* au preţuit în răposatul profesor şi o mare autoritate morală, la care se îndreptau în toate împrejurările, când era nevoie de susţinut unirea în «gând şi în simţiri».

Prietenii şi colaboratorii revistei îi vor păstra o pioasă amintire, iar Românii, care au cunoscut şi vremurile de jertfire pentru cultura neamului vor pomeni totdeauna cu respect numele lui Andrei Bârseanu.

S.